Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

REDOGÖRELSE

FÖR

HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERKET

I ÖSTERSUND

LÄSÅRET 1897—1898

JÄMTE

INBJUDNING TILL ÅRSEXAMEN OCH AFSLUTNING

DEN 1 JUNI 1898.

INNEHÅLL:

1. REDOGÖRELSE FÖR ÖSTERSUNDS HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERK
af rektor C. A. Hägglund.
2. SPRÅKLIGA UNDERSÖKNINGAR, II, af lektor E. Rosengren.

ÖSTERSUND
G. F. BERNDTSSON & SONS BOKTRYCKERI
1898

REDOGÖRELSE

FÖR

HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERKET

I ÖSTERSUND

LÄSÅRET 1897—1898

JÄMTE

INBJUDNING TILL ÅRSEXAMEN OCH AFSLUTNING

DEN 1 JUNI 1898.

ÖSTERSUND
G. F. BERNDTSSON & SONS BOKTRYCKERI
1898

Redogörelse

för

Östersunds Högre Allmänna Läroverk

Läsåret 1897—1898.

A. Undervisningen.

1. *Höstterminen* började den 28 Augusti och slutade den 17 December. *Vårterminen*, som tog sin början den 13 Januari, kommer att afslutas den 1 Juni.

Den egentliga undervisningen tog höstterminen sin början den 3 September kl. 12 och upphörde den 15 December kl. 3 e. m.; den började vårterminen den 14 Januari kl. 12 för att fortgå till och med den 26 Maj.

Lof för hela läroverket har under höstterminen gifvits den 16 September på grund af pågående marknad 3 timmar, den 18 September på grund af Konungens jubileum, den 5 November 3 t. (utmarsch) och den 1 December; under vårterminen den 12 Februari 3 t. (skidfärd), den 22 Februari (Fettisdagen) och den 17 Mars på grund af pågående marknad.

Af månadslofsdagarne i sjunde klassen hafva under höstterminen åtta af de nio månadslofsdagarne användts för skrifningar på lärorummet under lärares uppsigt: under vårterminen hafva för 7: 2 sju af de åtta månadslofsdagarne och för 7: 1 tio af de elfva månadslofsdagarne användts till skrifning på lärorummet.

2. För alla klasser har gemensam morgonbön med sång, bibelläsning och förklaring af det lästa förrättats hvarje läsdag $7^3/_4$—8 f. m., och vid slutet af den sista undervisningstimmen har en kort afslutningsbön hållits i de särskilda lärosalarne. Vid morgonbönen hafva utom bönförrättaren minst två af läroverkets öfriga lärare varit närvarande. Den offentliga högmessogudstjensten i stadens kyrka har bevistats af så stor del af skolungdomen, som utrymmet å de för den samma anvisade platserna medgifvit, hvarför lärjungarne haft obligatorisk kyrkogång hvarannan söndag.

Undervisningen i läsämnena har i alla klasser varit förlagd till 8—10 f. m. och 12—3 e. m. alla dagar med undantag deraf, att 1 klassen två dagar i veckan varit ledig 2—3 e. m, och haft sångöfning fredagar 12—1 e. m.

Klasserna 6 och 7 hafva dessutom haft lärotimmar 5—6 e. m. tisdagar och 6: 1 och 6: 2 fredagar 5—6 e. m.

Öfningarna i sång och instrumentalspel hafva egt rum fredagar 12—1 e. m., måndagar, tisdagar och fredagar $4^1/_2$—6 e. m., torsdagar $11^1/_2$ f. m.—12 o. 5—6 e. m. samt onsdagar $4^1/_2$—7 e. m.

Öfningarna i välskrifning och de obligatoriska teckningsöfningarna hafva varit förlagda till samma tider som undervisningen i läsämnena.

Gymnastiköfningarna hafva försiggått $10{,}_5$—$10{,}_{35}$ f. m. och $11{,}_{25}$—$11{,}_{55}$ f. m. hvarje läsdag, måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagar $6{,}_5$—$6{,}_{35}$ e. m., onsdagar och lördagar $5{,}_5$—$5{,}_{35}$ e. m.; *vapenöfningarna* måndagar, tisdagar, torsdagar och fredagar $6{,}_{35}$—$7{,}_5$ e. m.

3. Uppgift för höstterminen 1897 å antalet lärotimmar i veckan för läsämnena.

1	2	3	4	5	6	7
Afdelningar och linier	Närvarande lärjungar under höstterminen	Timmar: Skilda	Timmar: Gemensamma för: lärjungar från afdelningar å samma linie	Timmar: Gemensamma för: lärjungar från afdelningar å olika linier	Summa	Anmärkningar
1 . . .	33	24	—	—	24	1) Med R. 4 gemens. i kristendom 2 timmar, matematik 5 t., historia 1 t., geografi 1 t., naturlära 3 t., tyska 4 t., modersmålet 3 t.
2 . . .	35	27	—	—	27	2) Med R. 5 gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 3 t., tyska 3 t., franska 3 t., naturlära 3 t., geografi 1 t., historia 1 t.
3 b . .	22	28	—	—	28	3) Med R. 6: 1 gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 2 t., franska 4 t., historia 1 t., tyska 1 t., naturalhistoria 1 t. och i skrifning 3 t.
3 a . .	21	28	—	—	28	4) Med L. 6: 1 B gemens. i historia 2 t., latin 6 t., fysik 1 t., matematik 3 t.
R. 4 . . .	11	9	—	19	28	5) Med R. 6: 1 gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 2 t., franska 4 t., historia 1 t., tyska 1 t. och i skrifning 3 t.
L. 4 . . .	23	10	—	(19)[1])	10	6) Med R. 6: 1 gemens. i geografi 1 t. och i engelska 3 t.
R. 5 . . .	14	12	—	16	28	7) Med 6: 1 gemens. i skrifning 3 t.
L. 5 . . .	13	13	—	(16)[2])	13	8) Med R. 6: 2 gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 2 t., franska 4 t., tyska 1 t., historia 1 t., naturalhistoria 1 t.
R. 6: 1 . .	5	11	4	14	29	9) Med L. 6: 2 B gemens. i latin 6 t., matematik 3 t., historia 2 t., fysik 1 t.
L. 6: 1 B .	12	4	12	(14)[3])	16	10) Med R. 6: 2 gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 2 t., franska 4 t., tyska 1 t., historia 1 t.
L. 6: 1 A .	7	7	(12)[4])	(13)[5])	7	11) Med L. 7: 1 B gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 2 t., franska 3 t., latin 7 t., matematik 3 t., historia 3 t., filosofi 1 t., tyska 1 t., fysik 2 t.
R. 6: 2 . .	3	11	(4)[6])	11 (3)[7])	22	12) Med L. 7: 2 B gemens. i kristendom 2 t., modersmålet 2 t., franska 3 t., latin 7 t., matematik 3 t., historia 3 t., filosofi 1 t., fysik 2 t., tyska 1 t. och gemens. med L. 7: 1 A grekiska 6 t.
L. 6: 2 B .	7	4	12	(11)[8]) (3)[7])	16	
L. 6: 2 A .	3	7	(12)[9])	(10)[10]) (3)[7])	7	
L. 7: 1 B .	9	6	24	—	30	
L. 7: 1 A .	1	7	(24)[11])	—	7	
L. 7: 2 B .	7	6	24	—	30	
L. 7: 2 A .	1	1	(30)[12])	—	1	
Summa	227	215	76	60	351	

4. Begagnade läroböcker och genomgångna lärokurser i läsämnena.

a) LÄROBÖCKER m. m.

Kristendom: Bibeln (1—7), svenska psalmboken (1—3), NORLÉN och LUNDGREN, biblisk historia (1—3), LEMKE, öfversigt af de bibliska böckernas innehåll och historia (4, 5), CORNELIUS, kyrkohistoria (6, 7), LUTHERS lilla katekes med kort utveckling (1—5), NORBECK, teologi (6: 2, 7)

Modersmålet: SUNDÉN, språklära i sammandrag (1—5), läsebok för folkskolan (3—5), EKMARK, läsebok (1—2), SNOILSKY, Svenska Bilder, utg. af v. Friesen (4, 6: 1), BJURSTEN, öfversigt af svenska literaturen, utg. af v. Friesen (6—7), WARBURG, svensk literaturhistoria (6—7), BAGGE, läsebok i svensk prosa (7), HAMMERICH, danska och norska läsestycken (6: 2, 7), dikter af TEGNÉR, RUNEBERG, TOPELIUS, STAGNELIUS, m. fl.

Tyska: CALWAGEN, språklära (1—6), CALWAGEN, elementar- och läsebok (1—3), MORÉN, läsebok (4—5), CALWAGEN, öfversättningsöfningar (4, 5), MÜLLER, der falsche Zuave (6: 1 och 6: 2), ERNST VON WILDENBRUCH, Vergnügen auf dem Lande (6: 1), SEIDEL, Leberecht Hühnchen (6: 2), STINDE, Die Familie Buchholz (6: 2), FREYTAG, Die Journalisten (7: 1), SCHILLER, Geschichte des dreiss. Kriegs (7: 1), HEYSE, Rolands Schildknappen (7: 2), LESSING, Minna von Barnhelm (7: 2 A.)

Engelska: CALWAGEN, språklära (4—7), CALWAGEN, öfversättningsöfningar (5, R. 6: 2), MORÉN, engelsk läsebok (4, 5, 7), MORÉN, engelsk läsebok, senare kursen (7: 2), IRVING, Alhambra (L. 6: 2), MORÉN, engelsk elementarbok (4, L. 6: 1 B), AFZELIUS, engelsk elementarbok (4, 5, L. 6: 1), MASSEY, In the struggle of life (R. 6: 1, R. 6: 2, L. 7: 1).

Franska: PROSPER MÉRIMÉE, Colomba (7: 2), AUGIER, Le gendre de M. Poirier (7: 2), VISING, öfversättningsöfningar (7: 2), A. JOHANSSON, öfversättningsöfningar (7: 1), MÜLLER & WIGERT, fransk läsebok, förra kursen (6: 1), Franska författare, del. V (7: 1 B), MÜLLER & WIGERT, öfversättningsöfningar, förra kursen (6: 1), PHILP, öfversättningsöfningar (6: 2), OLDE, språklära (6—7: 2), Contes et Récits, utg. af F. Schulthess (7: 1), GEORGE DURUY, Biographies d'hommes célèbres, del. I (6: 2), BÖDTKER & HÖST, lärobok i franska, utg. af Malmberg (5).

Latin: ZANDER, språklära (4—7: 2), RUHE, extemporalier, (5, 6: 1), TÖRNEBLADH, elementarlärobok (4), CORN. NEPOS, utg. af Törnebladh (5), CÆSAR, de bello gallico, utg. af Häggström (6), LIVIUS, I. II, (6: 2, 7), CICERO, Orationes selectæ, utg. af Törnebladh (6: 2), Cato Maior, utg. af Klingberg (7: 1), OVIDIUS, metamorph. selectæ, utg. af Cavallin (6), VIRGILIUS, Aeneiden, utg. af Törnebladh (6: 2, 7), HORATIUS, oder, utg. af Fahlcrantz (7: 2), J. P. WEISSE, Romerske antikviteter, LHOMOND, Urbis Romæ viri illustres (6, 7).

Grekiska: SILLÉN-LÖFSTEDT, grammatik (6), PETTERSSON, grekisk läsebok andra omarb. upplagan, (6), XENOPHON, anabasis, utg. af Aulin (6, 7), HOMERI Odyssé, utg. af W. Knös (6: 2, 7), ANTIGONE, herausg. von Chr. Muff (7).

Historia: ODHNER, fäderneslandets historia för skolans lägre klasser (1—5), EKMARK, historisk lärobok (1, 2), ODHNER, Sveriges, Norges och Danmarks historia för skolans högre klasser (6, 7), PALLIN, allm. historien för läroverkens mellanklasser (R. 4, 5), BOETHIUS, historisk läsning (4—6: 1), SCHOTTE och BOETHIUS, gamla tidens historia för elementarläroverkens högre klasser (L. 4, L. 5, L. 6: 1), PALLIN, medeltidens hist. för elementarläroverken, den förkortade upplagan (L. 6: 2), PALLIN, nya tidens historia (R. 6, 7), HILDEBRAND, Sveriges statskunskap i kort sammandrag (7: 2), WALLIS, illustr. verldshistoria (7).

Geografi: CARLSSON, skolgeografi (1—5, R. 6), FEHR, geografiska skildringar (3, 5).

Matematik: BERGS räknelära (1—3), HAGLUND, lärobok i algebra (4—7), HAGLUND, samling af öfningsexempel (4—7), HULTMAN, proportionslära (6—7), SOHLBERG, praktisk lärokurs i planimetri och stereometri (3, 4), EUKLIDES, geometriens elementer, utg. af M. Strömer (6: 2—7), LINDMAN, Euklides' 4 första böcker (4—6: 1), TODHUNTER, geometriska öfningssatser till Euklides (R. 6, L. 6: 1 B.) SOHLBERG, lärobok i geometri för lat.-lin. 6:te och 7:de klass, (7: 2 B), THAM, lärobok i planimetri (7).

Naturvetenskap: ARESCHOUGH, läran om växterna i sammandrag (2, 3, 4, 5), ARESCHOUGH, botanikens elementer (6, 7), LYTTKENS, läran om djuren i sammandrag (1—5), TORIN, grundlinier till zoologiens studium (7), ALMQVIST, zoologi (6: 2), ALMQVIST och LAGERSTEDT, hälsan och dess vård (7: 1), BERG och LINDEN, lärobok i naturkunnighet (4, 5), DYBDAHL, zoologiska planscher (1, 3, 5), KINDBERG, svensk flora (3—7), ERDMAN, sex geologiska väggtaflor (5), läroverkets bergartsamling (5), dess paleontologiska samlingar (5), zoologiska väggtaflor (3, 5, 6), botaniska väggtaflor (1—6), anatomiska väggtaflor (1), SUNDSTRÖM, naturläran i bilder (3, 5), FLODERUS, fysikens första grunder (R. 6, L. 6, 7), problemsamling af samme författare (6), LINDEBERG, öfningsuppgifter till begagnande vid undervisningen i fysik vid de allmänna läroverken (R. 6: 2), BLOMSTRAND, kort lärobok i oorganisk kemi (R. 6), RÜDORFF, kemiska laborationsöfningar (R. 6: 2).

Filosofisk propedevtik: SJÖBERG och KLINGBERG, antropologi (7), SJÖBERG och KLINGBERG, logik (7).

b) LÄROKURSER.

Första klassen.

Kristendom 3. t., Katekes: afslutning och repetition af första hufvudstycket, första trosartikeln. Biblisk historia: gamla testamentet. Bibelläsning. Valda psalmverser och psalmer utantill. (Pira).

Modersmålet 5 t. Innanläsning. Satslära: den enkla satsen. Satsbildningsöfningar Formlära: samma delar, som förekommit vid undervisningen i tyska språket. Rättskrifningsöfningar på lärorummet. (Linnell).

Tyska 6 t. Calwagens läsebok: afd. I. Grammatik: substantivens, adjektivens, de personliga och possessiva pronominas böjning, hjelpverben, det aktiva svaga verbets konjugation. Öfversättningar från modersmålet till tyska (Linnell).

Matematik 4 t. De fyra räknesätten i hela tal. Inledning till decimalbråk. Metersystemet. Sorter. (Pira).

Naturlära 2 t. Om människan, inledning till djurriket, några däggdjurstyper. (Pira).

Historia 2 t. Odhners mindre lärobok till Gustaf Wasa. Läsning af skildringar (Linnell).

Geografi 2 t. Öfversigt af verldsdelarne och verldshafven. Sveriges, Norges och Osteuropas fysiska och politiska geografi. (Linnell).

Andra klassen.

Kristendom 3 t. Biblisk historia: nya testamentet. Katekes: andra hufvudstycket. Bibel och psalmläsning. (Pira).

Modersmålet 5 t. Innanläsning med redogörelse för innehållet. Utanläsning af valda stycken i läseboken. Grammatiska öfningar och satsanalys. Rättskrifningsöfningar. (Brissman).

Tyska 7 t. Elementarbokens andra afdelning samt styckena 1—7 af tredje afdelningen genomgångna och repeterade. Det motsvarande af formläran. Resolution ock ordböjning under jämförelse med modersmålet. Muntliga öfningar. Vokabelläsning. (Brissman).

Historia 3 t. Fäderneslandets historia från och med Gustaf I till frihetstiden. (Pira).

Geografi 2 t. Mellan- och Sydeuropas fysiska och politiska geografi. (Pira).

Matematik 5 t. De fyra räknesätten i bråk med tillämpning på sorter. Hufvudräkning. (Edholm).

Naturlära 2 t. Däggdjuren och fåglarna. Växttyperna. Undersökning af lefvande växter. (Olsson).

Tredje klassen A.

Kristendom 3 t. Gamla och nya testamentets historia. Katekes: tredje och fjerde hufvudstycket. Bibelläsning och valda psalmer. (Lundberg).

Modersmålet 6 t. Läsöfningar med förklaring och redogörelse för det lästa dels ur läseboken, dels ur Fänrik Ståls sägner. Formläran och det vigtigaste af sats- och interpunktionsläran, satsanalys och satsbildningsöfningar. Rättstafningsläran, rättskrifning efter diktamen hvarje vecka, interpunktionsöfningar. Någon gång en mindre uppsats på lärorummet under lärarens ledning. (Lundberg).

Tyska 6 t. Elementarboken slutläst och repeterad. Formläran utförligare genomgången och repeterad. Behöfliga delar af syntaxen muntligt meddelade. Lättare skriföfningar. Extemporalier. Talöfningar. (Lundberg).

Historia 3 t. Fäderneslandets historia afslutad. (Edholm).

Geografi 3 t. Asien, Afrika och Australien. (Lundberg).

Matematik 5 t. Geometri: åskådningslära. Aritmetik: bråk, sorter, regula de tri och procent- och ränteräkning. (Klefbeck).

Naturlära 2 t. Zoologi (1 t.). Fåglar, kräldjur, groddjur och fiskar. Botanik (1 t.). Fröväxternas yttre organ, sexualsystemet, undersökning af lefvande växter. (Olsson).

Tredje klassen B.

Kristendom 3 t. Lika med 3. A. (Hägglund).

Modersmålet 6 t. Lika med 3 A. (Lindstam).

Tyska 6 t. Lika med 3 A. (Wibling).

Historia 3 t. Lika med 3 A. (Lindstam).

Geografi 3 t. Lika med 3 A. (Lindstam).

Matematik 5 t. Lika med 3 A. (Pira).

Naturlära 2 t. Lika med 3 A. (Olsson).

Fjerde klassen.

Kristendom 2 t. Bibelns kännedom: gamla testamentets böcker. Katekes: första och andra hufvudstycket. Bibelläsning: Lukas' evangelium kap. 1—12. (Hägglund).

Modersmålet 4 t. Sats- och interpunktionslära. Innanläsning och satsupplösning. Utanläsning af valda poetiska stycken. Rättskrifningsöfningar. Hvarannan vecka en uppsats eller öfversättning från tyska språket. (3 t. gemensamt för R. 4 och L. 4, 1 t. i R. 4 och 1 t. i L. 4. Edholm).

Tyska 4 t. Explikation af styckena 17, 19, 21, 22, 27, 33, 35 i Moréns läsebok. Det vigtigaste af syntaxen. Extemporalier. Talöfningar. Hvarannan vecka ett tema, deraf sju på lärorummet. (Lundberg).

Engelska (reallinien) 6 t. Det allmännaste af formläran. Moréns elementarbok. 15 sidor i Moréns läsebok. (Finell).

Latin 7 t. Styckena 1—32 och 49—54 i elementarboken samt motsvarande svenska stycken öfversatta till latin. Det vigtigaste af formläran. Behöfliga delar af syntaxen, muntligen meddelade. Extemporalier. Vokabelläsning. (Gillberg).

Historia 3 t. L. 4. (2 t.) Gamla tidens historia till Romarne. R. 4 (2 t). Gamla och medeltidens historia. 1 t. gemensamt. Repetition af fäderneslandets historia: forntiden och medeltiden. (Lindstam).

Geografi 1 t. Europas geografi. (Linnell).

Matematik 5 t. Geometri (2 t.): Eukl. elem. I och II: 4—7, 11—14. Aritmetik (1 t.): repetition af bråk, sorter, regula de tri och intresseräkning. Planimetriska och stereometriska räkningsöfningar. Algebra (2 t.): de fyra räknesätten i hela tal och läran om bråk påbörjad. (Klefbeck).

Naturlära 3 t. Botanik: undersökning af lefvande växter. Växtfamiljer. Lärjungarnas herbarier granskade. Zoologi: ryggradslösa djur. Allmän naturlära: astronomi och fysik 119—136, 148—171. (Olsson).

Femte klassen.

Kristendom 2 t. Bibelns kännedom: nya testamentets böcker. Katekes: tredje artikeln tredje, fjerde och femte hufvudstycket. Bibelläsning: Lukas' evangelium kap. 13—24 och valda stycken i de apostoliska brefven. (Hägglund).

Modersmålet 3 t. Svenska språkets syntax. Formläran och den allmänna statsläran repeterade. Rättstafnings- och interpunktionsöfningar samt satsanalys. Läsning af valda stycken ur Folkskolans läsebok. Dispositionsöfningar. Rättskrifning. Hvarannan vecka en uppsats eller öfversättning från tyska språket, deraf tre på lärorummet. (Wibling).

Tyska 3 t. Explikation: Moréns läsebok 40 sid. Moser und Schönthan: Krieg im Frieden 84 sid. delvis kursivt. Syntaxen fullständigt genomgången och repeterad. Formläran repeterad. Hvarannan vecka ett tema, deraf sex på lärorummet. (Linnell).

Engelska (reallinien), 6 t. Afzelius' elementarbok, senare kursen sid. 41—73, 78—81, 110—116. Moréns läsebok, 2:a afd. sid. 40—62. Syntaxen till particip. Skriftliga och muntliga öfningar. (Finell).

Franska 3 t. Bödtker & Höst, Lärobok i franska sid. 1—36. Förberedande talöfningar (Münchmeyer).

Latin 7 t. Cornelius Nepos: Aristides, Cimon, Lysander, Pausanias, Miltiades, Chabrias, Agesilaus och Timoleon. Formlära och syntax. Extemporalier och skriföfningar. (Gillberg).

Historia 3 t. R. 5. (2 t.) Nyare tidens historia och repetition af gamla tidens och medeltidens historia. L. 5. (2 t.) Gamla tidens historia afslutad. 1 t. gemensamt: repetition af fäderneslandets historia. (Lindstam).

Geografi 1 t. De främmande verldsdelarnes geografi. (Lindstam).

Matematik 4 t. Geometri 1 t.: Eukl. elem. III och IV jämte öfningsuppgifter. Aritmetik 1 t.: repetition af bråk, sorter, regula de tri och intresseräkning. Algebra 2 t.: bråk, eqvationer af första graden med en obekant jämte problem. (Reallinien Edholm, latinlinien Pfannenstiel).

Naturlära 3 t. Botanik: lefvande höstväxter examinerade på lärorummet. Lärjungarnes herbarier granskade. Växtfamiljer. Zoologi: de ryggradslösa djuren. Allmän naturlära: kemi, geologi. Genomgått bergarterna i skolans samling. (Olsson).

Sjette klassens nedre afdelning.

Latinlinien.

Kristendom 2. Gamla tidens kyrkohistoria och omkring hälften af medeltidens kyrkohistoria. Bibelläsning: valda delar af de poetiska och profetiska böckerna i gamla testamentet. (Hägglund).

Modersmålet 2 t. Läsning af Tegnérs Fritiofs Saga och Runebergs Julkvällen, Elgskyttarne och Kungarna på Salamis (påbörjad). Referat. Hvarannan vecka en uppsats eller öfversättning från tyskan, omvexlande i hemmet och på lärorummet. (Linnell).

Tyska 1 t. Wildenbruch: Vergnügen auf dem Lande, Müller: Der falsche Zuave. Dessutom 6: 1 A 1 t.: Schiller: Vilhelm Tell, 2 akter. Hvarannan vecka ett tema, omvexlande på lärorummet och i hemmet. Syntaxen repeterad. Talöfningar. (Linnell).

Engelska 3 t. B-linien. Uttalslära jämte öfningsstycken. Formläran. 30 stycken af Moréns elementarbok. 30 stycken i Afzelii elementarbok. (Finell).

Franska 4 t. Formläran i sin helhet genomgången i förening med muntliga och skriftöfversättningsöfningar till franska. Explikation: Müller & Wigert, förra kursen, 55 sidor. (Finell).

Latin 6 t. Cæsar: första boken och kap. 1—12 af andra boken. Ovidus: Pyramys et Thisbe, Aetates, Lycaon, Philemon et Baucis. Formlära och syntax. Extemporalier. Kursiv läsning i Lhomonds viri illustres. Ett tema hvarannan vecka, skrifvet på lärorummet. (Wibling).

Grekiska 6 t. (A-linien). Grammatik: formläran §§ 1—47. Petterssons läsebok: 1—30 och motsvarande svenska stycken öfversatta till grekiska samt kap. 1—3 af första boken i Xenofons anabasis. (Gillberg).

Historia 3 t. Fäderneslandets historia från 1520 till 1654 (gemensamt med R. 6: 1 1 t.) Gamla tidens historia 2 t. (Lindstam).

Matematik 3 t. Algebra (2 t.): läran om digniteter och qvadraträtter ur siffertal, eqvationer af 1:a graden med en obekant jämte problem. Geometri 1 t.: proportionsläran jämte repetition af föregående. Dessutom för B-linien 1 t. problemlösning och två skriftliga uppsatser i månaden, omvexlande i hemmet och på lärorummet. (Pfannenstiel).

Naturalhistoria (B-linien) 1 t. Lefvande höstväxter examinerade på lärorummet, herbarierna granskade, växtrikets system till sporväxter. (Olsson).

Fysik 1 t. Allmän fysik och geostatik. Problemlösning. (Klefbeck).

Reallinien.

Kristendom 2 t. Gemensamt och lika med L. 6: 1.

Modersmålet. Lika och gemensamt med L. 6: 1.

Tyska. Lika och gemensamt med L. 6: 1.

Franska. Lika och gemensamt med L. 6: 1.

Engelska 3 t. Massey, In the struggle of life, utg. af Afzelius, 83 sid. delvis kursivt. Hela

grammatiken genomgången och till största delen repeterad. Hvarannan vecka ett tema, omvexande på lärorummet och i hemmet. Extemporalier. Talöfningar. (Finell).

Historia 2 t. Fäderneslandets historia 1520—1654 (gemensamt med L. 6: 1 1 t.). Nyare tidens första period. (Lindstam).

Geografi 1 t. Europa till Frankrike. (Lundberg).

Matematik 6 t. Algebra: digniteter och qvadratrötter, eqvationer af 1:a och 2:a graden med en obekant jämte problem. Proportionslära. Geometri: repetition af Eucl. I—IV. Geometriska uppgifter efter Todhunter. Två gånger i månaden en uppsats, utarbetad på lärorummet. (Edholm).

Naturalhistoria 1 t. Lika och gemensamt med L. 6: 1 B.

Fysik 2 t. Inledning samt statik. (Olsson).

Kemi 2 t. Inledning och metalloiderna till fosfor. Några enkla försök. (Olsson).

Sjette klassens öfre afdelning.

Latinlinien.

Kristendom 2 t. Medeltidens och reformationstidehvarfvets kyrkohistoria. Norbecks teologi: kap. 1—2. Bibelläsning: Efeserbrefvet, Filipperbrefvet och brefvet till Filemon. (Hägglund).

Modersmålet 2 t. Läsning i Bjurstens läsebok med anslutning till Warburgs litteraturhistoria. Stycken ur norsk och dansk litteratur. Öfning i muntlig framställning: referat, deklamation. Dispositionsöfningar. Hvarannan vecka en uppsats eller en öfversättning från främmande språk, omvexlande på lärorummet och i hemmet. (Pira).

Tyska 1 t. Seidel: Leberecht Hühnchen. Müller: Der falsche Zuave. Dessutom 6: 2 A (1 t.) Stinde: Die Familie Buchholz, 75 sidor. Hvarannan vecka ett tema, omvexlande på lärorummet och i hemmet. Syntaxen delvis repeterad. Talöfningar. (Linnell).

Engelska 3 t. Kortfattad engelsk språklära af Calwagen. Afzelii elementarbok, senare kursen 19 sidor. Irwing, Alhambra (utg. af G. Wolpert) 35 sidor. Marryat, The Settlers, 40 sidor kursivt. 18 stycken öfversatta från svenska till engelska efter »Kortfattad engelsk språklära». Talöfningar. (Finell).

Franska 4 t. Oldes språklära: formläran § 92—§ 160. Syntax § 207—§ 237, § 251—§ 272. Explikation: Duruy, Biographies, del. I, sid. 1—53. Öfversättningsöfningar till franska. Talöfningar. (Münchmeyer).

Latin 6 t. Livius I, kap. 1—25 och Virgilii I bok. Cæsars II bok från 13 kap. och III boken. Syntax jämte extemporerad öfversättning från svenska till latin. Kursiv läsning i Lhomond, Viri illustres. Ett tema hvarannan vecka, skrifvet på lärorummet. (Brissman).

Grekiska 6 t. Xenophons anabasis första boken och 4 kap. af andra boken. Grammatik: §§ 48—66 och repetition af §§ 1—47. (Gillberg 4 t.). Homeri Odyssé I. II. (Rosengren 2 t.)

Historia 3 t. Medeltidens historia. Skandinaviens historia 1654—1772. (Wibling).

Matematik. B-linien 4 t. (Algebra 3 t.): läran om qvadratrötter afslutad. Eqvationer af andra graden med en obekant jämte problem. Läran om rötter, potenser och logaritmer. En uppsats hvarannan vecka, omvexlande på lärorummet och i hemmet. Geometri (1 t.): proportionsläran och dess tillämpning på geometrien. A-linien 3 t. Algebra (2 t.): lika med B-linien utom rötter, potenser och logaritmer. Geometri (1 t.) lika med B-linien. (Klefbeck).

Naturalhistoria (B-linien) 1 t. Lefvande höstväxter examinerade på lärorummet. Herbarierna granskade. Menniskans anatomi och fysiologi. Helsolära. (Olsson).

Fysik 1. t. Läran om flytande och gasformiga kroppars jämvigt. (Klefbeck).

Reallinien.

Kristendom 2 t. Lika och gemensamt med L. 6: 2.

Modersmålet 2 t. Lika och gemensamt med L. 6: 2.

Tyska 1 t. Lika och gemensamt med L. 6: 2 B:

Franska 4 t. Lika och gemensamt med L. 6: 2. Ett tema hvar fjerde vecka på lärorummet i förening med grammatiska öfningar. (Finell).

Engelska 3 t. Lika och gemensamt med R. 6: 1.

Historia 2 t. Skandinaviens historia 1654—1772 (1 t. gemensamt med L. 6: 2). Nyare tidens historia 1648—1804. (Wibling).

Geografi 1 t. Lika och gemensamt med R. 6: 1.

Matematik 6 t. Algebra: eqvationer af 1:a och 2:a graden med två och flera obekanta; problemlösning efter Haglund. Potenser, logaritmer och serier jämte tillämpningar. Geometri: Euklides' 6:te bok; öfningssatser, företrädesvis planimetriska. Hvarannan vecka en uppsats, omvexlande i hemmet och på lärorummet. (Pfannenstiel).

Naturalhistoria 1 t. Lika och gemensamt med L. 6: 2 B.

Fysik 2 t. Elektricitets- och värmeläran. Problem. (Pfannenstiel).

Kemi 2 t. De lätta metallerna samt järn och mangan, repetition af metalloiderna, några enkla försök. (Olsson).

Sjunde klassens nedre afdelning.

Kristendom 2 t. Nyare tidens kyrkohistoria. Norbecks teologi: kap. 3—9. Bibelläsning: 1:a Tessalonikerbrefvet. (Hägglund).

Modersmålet 2 t. Läsning i Bjurstens läsebok med anslutning till Warburgs litteraturhistoria. Stycken ur norsk och dansk litteratur. Öfning i muntlig framställning: referat, föredrag, deklamation. Dispositionsöfningar. Hvar 4:de vecka en uppsats, deraf fyra på lärorummet (Lundberg).

Tyska 1 t. Freytag, Die Journalisten. A-linien dessutom 1 t.: Schiller, Der dreissigjährige Krieg, 50 sid. Repetition af grammatiken. Ett tema hvarannan vecka, deraf fem på lärorummet. Talöfningar. (Münchmeyer).

Engelska. B-linien 2 t. Massey, In the struggle of life (83 sid.), delvis kursivt. (Finell).

Franska 4 t. Oldes språklära: syntaxen § 56—§ 117, § 207—§ 251, § 264—§ 284. Explikation: Contes et Récits, del I, 56 sidor. B-linien dessutom 1 t.: Müller & Wigert, Fransk vitterhet, del V, 50 sid., delvis kursivt. Talöfningar. Ett tema hvarannan vecka, deraf fem på lärorummet. Öfversättning till franska efter Johanssons öfversättningsöfningar. (Münchmeyer).

Latin 7 t. Livus I: kap: 31—60, II, 1—10. Virgilius: II boken. Cicero: Cato major. Fornkunskap. Syntax. Ett tema hvarannan vecka, deraf fem på lärorummet. Kursiv läsning i Lhomond, Viri illustres. (Rosengren).

Grekiska 6 t. Xenoph. Anabasis III boken, repetition af I och II. Sophocles, Antigone. Homeri Odyssé I, II, III, V—VIII. Grammatik så mycket för öfversättningen varit nödvändigt. (Rosengren).

Historia 3 t. Nyare tidens historia till 1789. Skandinaviens historia 1718—1814. (Brissman).

Matematik. A-linien 3 t. Algebra (2 t.): eqvationer med flera obekanta, teorien för eqvationer af 2:a graden fullständigare. Problem. Geometri (1 t.): planimetri. B-linien 5 t. Algebra (4 t.): lika med A-linien samt läran om serier och sammansatt ränta. Geometri lika med A-linien. Två skriftliga uppsatser i månaden, deraf fem på lärorummet. (Pfannenstiel).

Fysik 2 t. Läran om magnetismen, elektriciteten och värmet. (Klefbeck).

Filosofisk propedevtik 1 t. Antropologien till den ästetiska förmågan. (Pira).

Naturalhistoria. B-linien 1 t. Evertebrerade djur. Sporväxterna. (Olsson).

Sjunde klassens öfre afdelning.

Kristendom 2 t. Repetition af kyrkohistorien och Norbecks teologi. (Hägglund).

Modersmålet 2 t. Läsning ur Bjurstens läsebok med anslutning till Warburgs litteraturhistoria samt af valda författare. Muntliga föredrag, deklamationer och hvar fjärde vecka en utförligare skriftlig uppsats, deraf tre på lärorummet samt dispositionsöfningar och stilistik. (Brissman).

Tyska 1 t. Heyse, Rolands Schildsknappen. A-linien dessutom 1 t. Lessing, Minna von Barnhelm, 50 sid. Repetition af det vigtigaste i grammatiken. Ett tema hvarannan vecka, deraf fyra på lärorummet. (Münchmeyer).

Engelska 2 t. (B-linien). Hela syntaxen genomgången och repeterad. Morén, engelsk läsebok, senare kursen omkring 100 sidor, delvis kursivt. (Münchmeyer).

Franska 3 t. Oldes språklära: hela syntaxen jämte repetition af formläran. Öfversättningsöfningar till franska. Explikation: Mérimée: Colomba, omkring 70 sidor, delvis kursivt. B-linien dessutom 1 t. Augier, Le gendre de M. Poirier. Ett tema hvarannan vecka, deraf fyra på lärorummet. Talöfningar. (Münchmeyer).

Latin 7 t. Livius, I och II. Horatii Carmina, I, II, III 1—6. Cicero's pro lege Manilia. Cator major och Virgilii I, II repeterade. Kursiv läsning i Viri illustres af Lhomond och en Opgafvesamling af Gjør och Johanssen. Fornkunskap, prosodik och metrik. Ett tema i veckan, deraf fyra på lärorummet, Extemporerade öfversättningsöfningar. (Rosengren).

Grekiska 6 t. (gemensamt med 7: 1 A). Xenophons Anab. III bok, rep. af I—II. Sophocles' Antigone. Rep. af Hom. I—III, V—VIII. Grammatik: hufvudsakligen hvad som varit nödigt för öfversättningen. (Rosengren).

Historia 3 t. Nyare tidens historia 1789—1878. Skandinaviens historia 1809—1872 jämte repetition af nyare tiden. Det vigtigaste af Sveriges statskunskap. (Wibling).

Matematik. A-linien 3 t. Geometri (1 t.): allmän repetition. Algebra (2 t.): eqvationssystem med flera obekanta fullständigare: problem: repetition. B-linien 5 t.: detsamma som A-linien samt dessutom (2 t.): plan trigonometri; repetition af B-liniens kurs; hvarannan vecka en matematisk uppsats, deraf fyra på lärorummet. (Klefbeck).

Fysik 2 t. Ljudet och ljuset. Allmän repetition. (Klefbeck).

Filosofisk propedevtik 1 t. Antropologi och logik. (Pira).

Naturalhistoria. B-linien 1 t. Växtanatomi och fysiologi. Repetition. (Olsson).

5. Ombyte af läroböcker.

Under läsåret hafva med Efori medgifvande blifvit införda som läroböcker Almqvists lärobok i zoologi (kl. 6: 2), Bödtkers & Hösts lärobok i franska, utg. af Malmberg, i stället för Müllers & Wigerts elementarkurs i franska språket (kl. 5) och Hildebrands lärobok i statskunskap i st. för Malmströms Sveriges statskunskap (7: 2).

6. Välskrifning.

Undervisningstid i 1 klassen 2 timmar, i 2 klassen 2 timmar, i 3 klassen 1 timme i veckan i hvardera afdelningen.

7. Teckning.

Uppgift å öfningstider och antalet öfningstimmar för särskilda afdelningar.

Linie, klass och afdelningar	Dag och timme						Summa timmar
	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag	
1	—	—	—	12—1	—	—	1
2	—	12—1	—	—	—	—	1
3 b	—	—	—	1—2	—	—	1
3 a	—	—	12—1	—	—	—	1
R. 4	—	—	1—2	—	—	12—1	2
L. 4	—	—	9—10	—	—	—	1
R. 5	—	—	2—3	—	—	1—2	2
L. 5	2—3	—	—	—	—	—	1
R. 6: 1	2—3	2—3	—	—	2—3	—	3
L. 6: 1 B	—	1—2	—	—	1—2	—	2
R. 6: 2	2—3	2—3	—	—	2—3	—	3
L. 6: 2 B.	—	1—2	—	—	1—2	—	2
L. 7: 1 B	—	2—3	—	—	—	—	1
L. 7: 2 B	—	2—3	—	—	—	—	1

I den frivilliga teckningen, som egt rum lördagar $^1/_2$6—$^1/_2$ 7 e. m., hafva lärjungar deltagit så långt utrymmet tillåtit — 36 under båda terminerna.

Genomgångna kurser och använda undervisningsmedel inom de olika afdelningarna.

Klassen 1. Teckning i punkterad bok efter förteckning på krittaflan efter A. Sjöströms »En samling förebilder».

„ 2. Teckning i punkterad bok efter förteckning å krittaflan och rätliniga figurer efter A. Sjöströms väggplanscher.

„ 3. Rätliniga och krokliniga figurer efter A. Sjöströms väggplanscher jämte plana gipser.

„ 4. Teckning af A. Sjöströms väggplanscher och konturgipser jämte klots.

„ 5. Teckning efter konturgipser och klotsar samt första grunderna i skuggning. Konstruktionsritning efter Henriques.

„ 6, 7. Teckning efter klotsar, tillämpningsmodeller samt skugg- och konturgipser. Teckning samt skuggning efter större gipser och fristående föremål. Konstruktions- och projektionsritning efter Henriques lärobok i liniarteckning. Perspektivritning efter Henriques.

8. Sång och instrumentalmusik.

a) **Sång och musikens teori** (5 timmar i veckan).

Sångafdelningarna hafva varit tre. De hafva haft öfningar följande dagar, nämligen sångklassen I fredagar 12—1 e. m., II onsdagar $5^1/_2$—$6^1/_2$ e. m., III torsdagar och fredagar 5—6 e. m. Oberoende af indelningen i sångklasser hafva lärjungarne i de fem lägsta klasserna gemensamt öfvats i koralsång måndagar 5—6 e. m.

Inom de särskilda sångafdelningarna hafva *kurser* och *öfningar* varit följande, nämligen inom

I och II skalor, tonträffning, unison- och koralsång samt musikens teori;

III musikens teori, tonträffning samt en- och tvåstämmiga sånger, hvarvid hufvudsakligen första och andra delen af LINDS sångskola begagnats.

b) **Instrumentmusik** ($4^1/_2$ timmar i veckan),

Öfningstider: måndagar kl. $4^1/_2$—5 e. m., tisdagar $4^1/_2$—6 e. m., onsdagar $4^1/_2$—$5^1/_2$ och $6^1/_2$—7 e. m., torsdagar $11^1/_2$—12 m. och fredagar $4^1/_2$—5 e. m.

Undervisningsmedel: L. HENNES pianoskola, MOZARTS, HAYDNS och KULAUS sonater, MENDELSOHNS Lieder ohne Worte, HENNINGS och HERRMANNS violinskolor samt KREUTZERS och KAYSERS etuder, qvartetter m. m.

9. Gymnastiska och militära öfningar.

a) Gymnastik och vapenöfningar år 1897.

1:o. I gymnastik- och fäktöfningarna hafva deltagit

i gymnastiköfningarna:

under *vårterminen* 151 lärjungar i de fem lägre och 42 i de båda högre klasserna samt under *höstterminen* 163 lärjungar i de fem lägre och 50 i de båda högre klasserna:

i fäktöfningarna:

under *vårterminen* 33 och under *höstterminen* 37 lärjungar i de båda högre klasserna.

Lärjungarne i klasserna 1—7: 2 hafva efter ålder, kroppsutveckling, helsotillstånd, anlag och färdighet varit indelade i tre gymnastikafdelningar. Dessa afdelningar hafva efter samma grunder indelats i rotar. I afdelningen har bestått af 5 rotar under vårterminen och 6 under höstterminen, II afdelningen af 4 rotar under vårterminen och 5 under höstterminen samt III afdelningen af 4 rotar under vår- och höstterminen. Lärjungeantalet i gymnastikkfdelningarna har varit:

Den 1 Febr. 1897.

i I afd.	82
i II „	63
i III „	43
Hela antalet	188

Den 15 Sept. 1897.

i I afd:	52
i II „	69
i III „	90
Hela antalet	211

Nedanstående tabell visar antalet lärjungar, som icke deltagit i gymnastik och fäktning, äfvensom antalet af dem, hvilka på grund af svagare kroppsutveckling och helsotillstånd erhållit särskilda för dem passande öfningar, jämte orsakerna till befrielsen eller hänvisningen till särskild afdelning.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Termin och klasser	Sjukdomar												Andra orsaker	Summa	Hela antalet närvarande lärjungar
	I syn- och hörselorganen	I nervsystemet	I cirkulationsorganen	I andedrägtsorganen	I matsnältningsorganen	I urin- och könsorganen	I rörelseorganen och bensystemet	Medfödd missbildning	Tarmbråck	Allmän svaghet	Andra sjukdomar	Summa			
Vårterminen 1897.															
Icke deltagande:															
klasserna 1—5 . .	1	1	1	—	2	1	5	—	2	—	1*	14	—	14	160
„ 7—7 . .	—	—	1	1	—	—	2	—	—	—	—	4	—	4	46
Summa	1	1	2	1	2	1	7	—	2	—	1*	18	—	18	206
Hänvisade till svagafdelning eller svagrote															
klasserna 1—5 . .	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—	1*	4	—	4	—
„ 6—7 . .	—	—	—	—	—	—	1	—	1	1	—	3	—	3	—
Summa	—	—	—	—	—	—	2	1	2	1	1*	7	—	7	—
Höstterminen 1897															
Icke deltagande:															
klasserna 1—5 . .	—	1	1	—	1	—	5	—	2	—	—	10	—	10	172
„ 6—7 . .	1	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	6	—	6	55
Summa	1	1	1		1		10		2			16		16	227
Hänvisade till svagafdelning eller svagrote:															
klasserna 1—5 . .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	1	—
„ 6—7 . .	—		1	—	—	—	—	—	1	—	—	2	—	2	—
Summa			1						2			3		3	

* Hufvudvärk.

Anm. Antalet af i gymnastik- och fäktöfningar icke deltagande lärjungar har under vårterminen minskats med 5 och under höstterminen ökats med 2, hvarförutom under en dag i veckan 1 lärjunge från den 30 Jan. och 3 från den 10 April varit befriade till vårterminen slut för deltagande i slöjdundervisning. Till svagrote hafva under vårterminen efter den 1 Febr. hänvisats 1 lärjunge och under höstterminen efter den 15 Sept. 1 lärjunge.

För de kroppsligt svaga lärjungarne hafva öfningarna varit så anordnade, att, då hänvisning till en lägre gymnastikafdelning, som på grund af ålder och kroppsutveckling varit behöflig, ej gjort tillfyllest, hafva dessa lärjungar erhållit lindrigare rörelser än öfriga inom gymnastikafdelningen, rörelser lämpade efter hvars och ens åkomma och helsotillstånd. I regel har en

dagöfning för dessa svaga innehållit rörelser af alla slägten utom vid sjukdom i cirkulationsorganen, hvarvid rörelsehvarf, uppjagande hjertverksamheten, uteslutits.

2:o. Med undantag af *dels* tiden för militäröfningarne den 2 Sept.—d. 6 Okt. för 6 och 7 klasserna, *dels* tiden den 7—23 Okt., under hvilken nuvarande gymnastiklokal ännu var under inredning, för samma klasser, *dels* tiden den 12 April till vårterminens slut, hvilken användts till förberedelser till mogenhetsexamen, för klass 7: 2 samt *dels* nedanstående för andra orsaker inställda öfningar har åt pedagogisk gymnastik under året egnats i medeltal 2½ timme i veckan för hvarje lärjunge.

Lekar hafva försiggått dels i gymnastiksalen, dels hufvudsakligen i det fria med i medeltal, för lärjunge räknadt, ½ timme i veckan.

Åt fäktning har med undantag af ofvannämnda tid för militäröfningar under vårterminen egnats 1 och under höstterminen 2 timmar i veckan för hvardera af klasserna 6—7: 1.

Tiderna för gymnastik- och fäktöfningarna hafva varit sålunda fördelade:

under vårterminen:

I afd. gymnastik fyra dagar i veckan kl. 10,5—10,35 f. m. och två dagar kl 5,5—5,35 e. m.;
II „ „ dagligen kl. 11,25—11,55 f m.;
III „ „ två dagar i veckan kl. 10,5—10,35 f. m.; två dagar kl. 5,5—5,35 e. m. och. två dagar kl. 6,5—6,35 e. m.;
Klass 6: 1 fäktning måndagar och torsdagar kl. 5,35—6,5 e. m.;
„ 6: 2 och 7: 1 „ tisdagar och fredagar kl. 6,35—7,5 e. m.

under höstterminen:

I afd. gymnastik dagligen kl. 11,25—11,55 f. m.;
II „ „ fyra dagar i veckan kl. 10,5—10,35 f. m. och två dagar i veckan kl. 5,5—5,35 e. m.;
III „ „ två dagar kl. 10,5—10,35 f. m. och fyra dagar kl. 6,5—6,35 e. m.

Endast florettfäktning har öfvats och har en del af lärjungarne i 7: 1 under höstterminen tjenstgjort som instruktörer för lärjungarne i klass 6: 1.

Öfningarna hafva fortgått oafbrutet under vår- och höstterminen å förut angifna tid med undantag deraf, att de samma varit inställda under vårterminen för hvardera I och III gymnastikafdelningarne 2 halftimmar och för hvardera fäktafd. 1 halftimma på grund af skurning samt för alla gymnastikafdelningarna 1 halftimma på grund af hård väderlek och under höstterminen för II gymnastikafdelningen 1 halftimma på grund af skurning.

3:o. Biträdande gymnastiklärare har ej varit anställd vid läroverket.

Östersund den 23 April 1898.

Axel Hammargren,
Gymnastiklärare.

b) Utsträckta militäröfningar.

Militäröfningarne, hvilka börjat den 2 September och fortgått till och med den 6 Oktober, hafva för hvarje afdelning upptagit en tid af 12 timmar i veckan.

De i »Instruktion för militäröfningarnes bedrifvande» föreskrifna öfningarne hafva medhunnits med undantag för IV afdelningen af kammarskjutningsöfningarne n:ris 9—12.

I öfningarne hafva klass 6: 1 deltagit med 21, klass 6: 2 med 11, klass 7: 1 med 10 och 7: 2 med 7 lärjungar, hvilka på exercisafdelningarne sålunda fördelats, att I afdelningen utgjorts af 21 (20 i 6: 1 och 1 i 7: 1), II afdelningen af 12 (11 i 6: 2 och 1 i 6: 1), III afdelningen af 8 (alla i 7: 1) och IV afdelningen af 8 (1 i 7: 1 och 7 i 7: 2) lärjungar.

Öfningarne hafva från den 2 till och med den 11 September ledts af Kaptenen vid Kongl. Jämtlands fältjägareregemente K. M. Linder hvilken till denna tjenstgöring varit kommenderad, och återstående tiden af undertecknad i egenskap af ordinarie gymnastiklärare. Som biträdande underbefäl har en underofficer vid Kongl. Jämtlands fältjägareregemente varit kommenderad.

Under den tid, jag ledt militäröfningarne, har jag af de samma varit upptagen 63 ½ timme, men samma tid varit befriad från gymnastik- och fäktlektioner 17 ½ timme.

Rörande öfningarnes anordning får jag anföra följande:

Hela öfningsafdelningen har för exercis och fälttjänst varit indelad i 2 troppar, den 1:a bestående af II, III och en del af IV afdelningen och den 2:a af I afdelningen Som ständigt underbefäl och instruktörer hafva vid 1:a troppen 3 lärjungar i IV afdelningen och vid 2:a troppen 3 lärjungar i IV afdelningen under hela tiden tjenstgjort.

I likhet med närmast föregående år och på skäl, som då anfördes, får jag äfven nu framhålla svårigheten att med endast ett biträdande underbefäl kunna rätt leda och öfvervaka utbildningen inom samtlige afdelningar.

Äfven i år har tiden visat sig för knapp att med IV afdelningen genomgå samtliga nu föreskrifna målskjutningsöfningar och att inom disponibel tid bibringa lärjungarne i (i samtlige afdelningar) någon nämnvärd skicklighet i bevakningstjenst.

Hvad militäröfningarnes inflytande beträffar, har detta varit fördelaktigt i flera afseenden.

Öfningarna hafva omfattats med nit och intresse af lärjungarne och synbarligen bidragit till fostrande af pligtuppfyllande, ordning och lydnad.

Öfningarne inspekterades den 4 och 5 Oktober af Öfverstelöjtnanten och Riddaren A. W. Brandelius.

Östersund den 12 Oktober 1897.

Axel Hammargren,
Löjtnant och Gymnastiklärare.

B. Lärarne.

10. Lärarnes tjensteåligganden hafva under höstterminen varit:

Rektor C. A. HÄGGLUND, kristendom: 3 t. i 3 b, 2 t. i 4, 2 t. i 5, 2 t. i 6: 1, 2 t. i 6: 2, 2 t. i L. 7: 1 och 2 t. i L. 7: 2 ..... summa 15 t. i veckan.
Förrättande af morgonbön alla dagar.

Lektor P. OLSSON, naturlära 2 t. i 2, 2 t. i 3 b, 2 t. i 3 a, 3 t. i 4, 3 t. i 5; naturalhistoria: 1 t. i 6: 1, 1 t. i 6: 2, 1 t. i 7: 1 B, 1 t. i 7:2 B; kemi: 2 t. i R. 6: 1 och 2 t. i R. 6: 2; fysik: 2 t. i R. 6: 1 ..... » 22 »
Klassföreståndare i R. 6: 1.

Lektor E. ROSENGREN, latin: 7 t. i L. 7: 1, 7 t. i L. 7: 2; grekiska: 2 t. i L. 6: 2, 6 t. i L. 7 ..... » 22 »
De latinska scripta i L. 7: 1 och L. 7: 2 och klassföreståndare i L. 7: 1.

Lektor E. MÜNCHMEYER, franska: 3 t. i 5, 4 t. i 6: 2, 4 t. i L: 7: 1, 4 t. i L. 7: 2; engelska: 2 t. i L. 7: 2 B; tyska: 2 t. i L. 7: 1 och 2 t. i L. 7: 2 ..... » 21 »
De franska scripta i L. 7 och de tyska i 7 A och klassföreståndare i L. 7: 2.

Lektor E. PFANNENSTIEL, matematik: 4 t. i L. 5, 4 t. i L. 6: 1, 6 t. i R. 6: 2, 5 t. i L. 7: 1; fysik: 2 t. i R. 6: 2; vakt vid skrifning 1 t. ..... » 22 »
De matematiska scripta i L. 6: 1, R. 6: 2 och L. 7: 1 och klassföreståndare i R. 6: 2.

vice Lektor K. WIBLING, historia: 4 t. i 6: 2, 3 t. i L. 7: 2; latin: 6 t. i L. 6: 1: modersmålet 3 t. i 5; tyska 6 t. i 3 b ..... » 22 »
De latinska scripta i L. 6: 1, de svenska scripta i 5 och klassföreståndare i L. 6: 1.

Adjunkt A. GILLBERG, latin: 7 t. i 4, 7 t. i 5; grekiska: 6 t. i L. 6: 1 och 4 t. i L. 6: 2 ..... » 24 »
Klassföreståndare i L. 5.

Adjunkt E. EDHOLM, modersmålet: 5 t. i 4: matematik: 5 t. i 2, 4 t. i R. 5, 6 t. i R: 6: 1; historia: 3 t. i 3 a; välskrifning: 1 t. i 3 a och 1 t. i 3 b ..... » 25 »
De svenska scripta i 4 och de matematiska scripta i R. 6: 1 och klassföreståndare i R. 4.

Adjunkt B. A. FINELL, engelska: 6 t. i R. 4, 6 t. i R. 5, 3 t. i R. 6, 3 t. i L. 6: 1, 3 t. i L. 6: 2, 2 t. i L. 7: 1; franska: 4 t. i 6: 1 » 27 »
De engelska scripta i R. 6 och klassföreståndare i R. 5.

Adjunkt H. KLEFBECK, matematik: 5 t. i 3 a, 5 t. i 4, 4 t. i L. 6: 2, 5 t. i L. 7: 2; fysik: 1 t. i L. 6: 1, 1 t. i L. 6: 2, 2 t. i L. 7: 1 och 2 t. i L. 7: 2 ..... » 25 »
De matematiska scripta i L. 6: 2 och L. 7: 2 samt klassföreståndare i L. 4.

Adjunkt B. LUNDBERG, kristendom: 3 t. i 3 a; modersmålet: 6 t. i 3 a, 2 t. i 7: 1; tyska: 6 t. i 3 a, 4 t. i 4; geografi: 3 t. i 3 a och 1 t. i R. 6 ..... summa 25 t. i veckan.
De svenska scripta i 3 a och 7: 1 och klassföreståndare i 3 a.

Adjunkt S. LINNELL, tyska: 6 t. i 1, 3 t. i 5, 2 t. i 6: 1, 2 t. i 6: 2; modersmålet: 5 t. i 1, 2 t. i 6: 1; historia 2 t. i 1; geografi: 2 t. i 1, 1 t. i 4 ..... » 25 »
De svenska scripta i 1 och 6: 1, de tyska i 5, 6: 1 A och 6: 2 A och klassföreståndare i 1.

Vik. Adjunkt K. PIRA, kristendom: 3 t. i 1, 3 t. i 2; matematik: 4 t. i 1, 5 t. i 3 b; naturlära: 2 t. i 1; historia och geografi: 5 t. i 2; modersmålet: 2 t. i 6: 2; filosofi 1 t. i L. 7: 1, 1 t. i L. 7: 2 ... » 26 »
De svenska scripta i 6: 2 och klassföreståndare i 2.

Extra lärare A. BRISSMAN, tyska: 7 t. i 2; modersmålet: 5 t. i 2, 2 t. i 7: 2; historia: 3 t. i 7: 1; latin: 6 t. i 6: 2; vakt vid skrifning 2 t. » 25 »
De latinska scripta i 6: 2 och de svenska scripta i 2 och 7: 2 och klassföreståndare i L. 6: 2.

Vik. Adjunkt G. LINDSTAM, historia: 3 t. i 3 b, 5 t. i 4, 5 t. i 5, 4 t. 6: 1; modersmålet 6 t. i 3 b; geografi 3 t. i 3 b, 1 t. i 5 ..... » 27 »
De svenska scripta i 3 b och klassföreståndare i 3 b.

Musikläraren A. F. Blomström, musikens teori och sång 5 t., instrumentalspel 4 ½ ..... » 9 ½ »

Gymnastikläraren A. Hammargren, gymnastik 9 t., vapenöfningar 2 t. ... » 11 »

Teckningsläraren H. Kramer, teckning 15 t., välskrifning 4 t. ..... » 19 »

I ofvanstående tjensteåligganden hafva under läsåret inga andra förändringar inträdt än de, som mom. 11 och 12 här nedan angifva.

11. Tjenstledighet har åtnjutits hela läsåret af Adjunkten O. E. Lindström på grund af sjukdom, af Lektorn S. J. Kardell hela läsåret på grund af komitéledamotskap och riksdagsmannauppdrag, af Adjunkten D. Nyström 1 maj—1 juni för fortsatt tjenstgöring vid Luleå allm. läroverk och af Gymnastikläraren A. Hammargren 2—13 maj på grund af tjenstgöring vid regementet.

12. Såsom vikarier hafva tjenstgjort

a) **höstterminen:**

Fil. Licentiat G. Lindstam, som från den 1 September uppehållit en ledig adjunktur;
Fil. Doktor K. Pira såsom vikarie för tjenstledige Adjunkt O. E. Lindström;
Fil. Doktor K. Wibling såsom vikarie för tjenstledige Lektor S. J. Kardell.

b) **vårterminen:**

Fil. Licentiat G. Lindstam, som uppehållit en ledig adjunktur till 1 Maj och 1 Maj—1 Juni varit vikarie för tjenstledige Adjunkt D. Nyström;
Fil. Doktor K. Pira såsom vikarie för tjenstledige Adjunkt O. E. Lindström;

Fil. Doktor K. Wibling såsom vikarie för tjenstledige Lektor S. J. Kardell;
Löjtnanten G. A. Stjernman såsom vikarie 2—13 Maj för tjenstledige Gymnastikläraren A. Hammargren.
Fil. Doktor A. Brissman har tjenstgjort såsom extra lärare hela läsåret.

13. Inom den ordinarie lärarepersonalen hafva följande förändringar egt rum under tiden från och med den 1 Maj 1897 till och med den 30 April 1898:

Adjunkten Fil. Doktor N. D. Augustin, som, utrustad med framstående läraregåfvor och i besittning af grundliga kunskaper, omkring 40 år med utmärkt skicklighet och stor framgång tjenstgjort vid läroverket, erhöll på egen begäran afsked med pension från den 1 September 1897.

Adjunktur i tyska, modersmålet och historia med geografi har tillträdts af Fil. Licentiat S. Linnell.

Sven Johan Vilhelm Linnell, född den 6 Januari 1862 i Vexiö, aflade mogenhetsexamen derstädes 1880, inskrefs vid Upsala universitet höstterminen 1880, aflade filosofie kandidatexamen derstädes höstterminen 1883 och filosofie licentiatexamen vid Lunds universitet 1893, genomgick profårskurs vid Stockholms södra latinläroverk läsåret 1888—89, var vikarierande seminarieadjunkt vid Vexiö folkskolelärareseminarium största delen af läsåret 1883—84, vikarierande lektor vid Vesterås och Linköpings allm. läroverk större delen af läsåret 1886—87, vikarierande adjunkt vid Visby allm. läroverk vårterminen 1890 och läsåret 1890—91, vikarierande kollega vid Vernamo allm. läroverk läsåren 1890—93; vikarierande kollega vid Alingsås allm. läroverk läsåret 1893—94, vikarierande adjunkt och extra lärare vid Linköpings allm. läroverk läsåren 1894—97; utnämndes till adjunkt vid Östersunds högre allm. läroverk den 21 April 1897 samma år; företog i pedagogiskt syfte en studieresa till Tyskland sommaren 1895.

Till adjunkt i latin, modersmålet och tyska har utnämnts Fil. Kandidat D. Nyström.

David Albert Nyström föddes i Bonstorps församling af Jönköpings län den 30 december 1848. Föräldrar: komministern Per Johan Nyström och hans hustru Anna Charlotta Kyhlbäck; genomgick Jönköpings högre allmänna läroverk och aflade mogenhetsexamen derstädes den 2 juni 1871; aflade filosofie kandidatexamen vid Upsala universitet den 30 januari 1886; idkade sedan derstädes under omkring ett års tid fortsatta studier; genomgick profårskurs i Stockholm vid högre allmänna läroverket å Södermalm vårterminen 1887 och höstterminen 1887; kompletterade filosofie kandidatexamen i Upsala den 23 september 1893; innehade vårterminen 1888 förordnande som vikarierande adjunkt vid högre allmänna läroverket i Hernösand samt har derefter oafbrutet innehaft förordnande som vikarierande adjunkt vid högre allmänna läroverket i Luleå; utnämndes den 9 mars detta år till adjunkt vid högre allmänna läroverket i Östersund; företog sommaren 1896 och likaledes sommaren 1897 studieresor till Tyskland; har innevarande år af Kongl. M:t erhållit resestipendium för att under instundande sommar i England idka engelska språkstudier.

14. Den 1 Maj var ej någon lärarebefattning ledig vid läroverket.

C. Lärjungarne.

15. De närvarande lärjungarne i de särskilda klasserna.

a) **Höstterminen 1897.**

Klasser	Gemensamma linien	Reallinien	Latinlinien utan grekiska	Latinlinien med grekiska	Summa
1	33	—	—	—	33
2	35	—	—	—	35
3	43[1])	—	—	—	43
4	—	11	23	—	34
5	—	14	13	—	27
6: 1	—	5	12	7	24
6: 2	—	3	7[2])	3	13
7: 1	—	—	9	1	10
7: 2	—	—	7	1	8
Summa	111	33	71	12	227

1) Dessutom 1 frånvarande. 2) Dessutom 1 frånvarande.

b) **Vårterminen 1898.**

Klasser	Gemensamma linien	Reallinien	Latinlinien utan grekiska	Latinlinien med grekiska	Summa
1	32	—	—	—	32
2	35	—	—	—	35
3	45	—	—	—	45
4	—	9	23	—	32
5	—	13	13	—	26
6: 1	—	5	12	7	24
6: 2	—	2[1])	8	3	13
7: 1	—	—	9	1	10
7: 2	—	—	7	1	8
Summa	112	29	72	12	225

1) Dessutom 1 frånvarande.

18. Ingen lörjunge i L. 7 A har läst engelska.

19. Antal i teckning, i musik samt i gymnastik och militäröfningar undervisade lärjungar höstterminen 1897.

Afdelningar och linier	Närvarande lärjungar	Teckning: Lärjungar, som deltagit: obligatorisk teckning	Teckning: Lärjungar, som deltagit: frivillig teckning och derjämte obligatorisk teckning	Teckning: Lärjungar, som deltagit: endast frivillig teckning	Musik: Lärjungar, som undervisats i: musikens teori och sång	Musik: Lärjungar, som undervisats i: instrumentalmusik	Gymnastik och militäröfningar: Lärjungar, som deltagit i: gymnastik och vapenöfningar	Gymnastik och militäröfningar: Lärjungar, som deltagit i: utstäckta militäröfningar
1	33	33	—	—	33	—	33	—
2	35	35	—	—	30	5	34	—
3 a	22	22	—	2	12	4	20	—
3 b	21	21	—	2	10	5	18	—
R. 4	11	11	—	4	1	—	10	—
L. 4	23	23	—	9	8	3	21	—
R. 5	14	14	—	8	—	—	13	—
L. 5	13	13	—	6	—	2	13	
R. 6: 1	5	5	—	1	—	—	5	21
L. 6: 1	19 { B 12	12	—	3	—	—	9	
	19 { A 7	—	—	1	—	—	7	
R. 6: 2	3	3	—	—	1	—	3	11
L. 6: 2	10 { B 7	7	—	—	—	1	7	
	10 { A 3	—	—	—	—	1	1	
L. 7: 1	10 { B 9	8	—	—	3	—	9	10
	10 { A 1	—	—	—	—	—	1	
L. 7: 2	8 { B 7	7	—	—	3	—	6	7
	8 { A 1	—	—	—	—	—	1	
Gemensamma linien . . .	111	111	—	4	85	14	105	—
Reallinien	33	33	—	13	2	—	31	—
Latinlinien	83 { L. 4, 5 . 36	36	—	15	8	5	34	—
	83 { B 6, 7 . 35	34	—	3	6	1	31	—
	83 { A 6, 7 . 12	—	—	1	—	1	10	—
Summa	227	214	—	36	101	21	211	49

20. Det antal ämnen, hvari hemlexor blifvit för hvarje dag lärjungarne föresatta, och det antal timmar i veckan, som hemarbetena i allmänhet upptagit för lärjungar af medelmåttliga anlag.

Klass	Antal ämnen dagligen	Antalet timmar för hemlexors öfverläsning i hemmet	Antalet timmar för skriftliga hemarbeten i veckan	Hela antalet timmar, som af hemarbetet i hvarje vecka upptagits
1	2—4	12	—	12
2	2—4	12	—	12
3	3—4	15	—	15
R. 4	3—5	18	2	20
L. 4	3—5	18	2	20
R. 5	3—4	18	4	22
L. 5	3—5	18	4	22
R. 6: 1	2—5	18	1½	19½
L. 6: 1	2—5	18	1½	19½
R. 6: 2	2—5	21	3	24
L. 6: 2	2—5	21	2	23
L. 7: 1	4—5	24	6	30
L. 7: 2	4—5	24	8	32

Anm. Genom månadslofven har hemarbetet ej obetydligt förminskats för kl. 7.

21. A **Uppgift**

öfver lärjungarnes kroppsutveckling och allmänna helsotillstånd samt öfver antalet närsynteoch döfve.

a) **Vårterminen 1897.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Klass	Antal lärjungar	Medelålder	Medellängd	Medelvigt	Lidande af bleksot	Ofta besvärade af hufvudvärk	Ofta besvärade af näsblod	Närsynthetsgrad: Under 3 D.	3 - 6 D.	Öfver 6 D.	Summa närsynte	Lidande af döfhet
1	28	12,5	146,3	36,0	—	1	1	4	—	—	4	—
2	33	12,7	143,0	34,4	1	1	—	4	—	—	4	—
2	39	13,2	148,0	40,3	—	2	2	4	—	—	4	—
4	31	14,6	155,3	46,0	—	1	—	2	1	—	3	—
5	29	16,0	161,3	50,3		1	1	4	—	—	4	1
6	17	16,5	159,3	54,6	—	1	—	2	—	—	2	—
7	11	17,9	164,8	58,8	—	1	—	—	—	—	—	—
8	8	18,5	174,6	64,8	—	—	—	1	—	—	1	—
9	10	20,1	171,1	65,1	—	—	1	2	—	—	2	—
Summa	206	15,7	158,1	50,0	2	8	5	23	1	—	24	1

b) **Höstterminen 1897.**

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Klass	Antal lärjungar	Medelålder	Medellängd	Medelvigt	Lidande af bleksot	Ofta besvärade af hufvudvärk	Ofta besvärade af hufvudvärk	Närsynthetsgrad: Under 3 D.	Närsynthetsgrad: 3–6 D.	Närsynthetsgrad: Öfver 6 D.	Summa närsynte	Lidande af döfhet
1	33	11,0	136,2	30,0	—	—	—	3	—	—	3	—
2	35	12,1	146,6	40,6	—	—	1	3	—	—	3	—
3	43	12,9	145,3	42,0	—	2	—	4	—	—	4	—
4	34	13,4	152,2	45,9	—	—	1	3	—	—	3	—
5	27	14,5	162,7	52,8	—	2	—	2	1	—	3	—
6	24	15,6	165,9	55,1	—	1	—	3	—	—	3	1
7	13	17,3	171,4	61,3	—	1	—	1	1	—	2	—
8	10	18,0	175,1	65,3	1	—	—	—	—	—	—	—
9	8	19,5	178,6	68,2	—	—	1	1	—	—	1	—
Summa	227	14,9	159,1	51,3	1	6	3	20	2	—	22	1

B, Uppgift å antalet sjuke och sjukdomar bland lärjungarne.

a) **Vårterminen 1897.**

1	2	3	4	5	6
Sjukdomar	Närvarande lärjungar	Sjuke personer	Sjukdomsfall	Sjukdagar	Döde
Morbilli	206	22 1)	22	252	—
Varicellæ	—	5 2)	5	33	—
Influensa	—	9 3)	9	39	—
Neuralgia	—	3 4)	3	7	—
Neurasthenia	—	1 5)	1	9	—
Conjunctivitis cat. acut.	—	2	2	4	—
Otitis externa	—	1	1	3	—
Epistaxis	—	1	1	2	—
Laryngitis acuta	—	1	1	2	—
Bronchitis acuta	—	5 6)	7	21	—
Angina tonsillaris	—	13 7)	13	41	—
Cat. vent. acut.	—	5	5	19	—
Colica	—	4	4	10	—
Diarrhoea	—	1	1	2	—
Rheumatismus mus. acut.	—	1	1	2	—
Distorsio	—	2	2	5	—
Fractura	—	1	1	58	—
Contusio	—	5	5	28	—
Congelatio	—	2	3	7	—
Abscessus	—	2	2	9	—
Sjukdom af obestämd art	—	10	10	16	—
Summa	206	96	99	569	—

1) 1 lärjunge derjemte Varicellæ, 1 Epistaxis.
2) 1 „ „ Cat. ventr. acut.
3) 1 „ „ Neuralgia. 1 Cat. ventr. acut., 1 Congelatio, 1 Angina tonsillaris.
4) 1 „ „ Bronchitis acuta 2 gånger.
5) 1 „ „ Bronchitis acuta, 1 Angina och Congelatio.
6) 1 „ „ Distorsio.
7) 2 lärjungar derjemte Colica.

b) **Höstterminen 1897.**

1	2	3	4	5	6
Sjukdomar	Närvarande lärjungar	Sjuke personer	Sjukdomsfall	Sjukdagar	Döde
Morbilli	227	1	1	3	—
Febris typhoides	—	1	1	44	—
Influensa	—	11 1)	12	50	—
Chlorosis	—	1	2	10	—
Neuralgia	—	1	1	2	—
Neurasthenia	—	1	3	25	—
Iritis	—	2	2	24	—
Lymphangitis	—	1	1	6	—
Bronchitis acuta	—	5 2)	5	9	—
Angina tonsillaris	—	7 3)	7	22	—
Cat. ventr. acut.	—	3	3	7	—
Colica	—	2	2	5	—
Diarrhoea	—	1	1	4	—
Perityphlitis	—	1	1	8	—
Rheumatismus mus. acut.	—	1	1	3	—
Distorsio	—	1	1	2	—
Periostitis	—	1	1	35	—
Abscessus	—	3	3	13	—
Sjukdom af obestämd art	—	4	4	9	—
Summa	227	48	52	281	—

1) 1 lärjunge derjemte Chlorosis.
2) 1 „ „ Angina tonsillaris, 1 Abscessus.
3) 1 „ „ Diarrhoea.

Em. Westerberg,
Läroverkets läkare.

22. 2) Antalet inom läroverket flyttade lärjungar kalenderåret 1897.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
Afdelningar och linier	Närvarande lärjungar vid vårterminens slut före flyttningen	Vårterminen 1897							Höstterminen 1897						
		Lärjungar, som vid vårterminens slut flyttats till afdelningen							Lärjungar, som vid höstterminens början flyttats till afdelningen						
		efter att hafva tillhört närmast lägre afdelning af samma linie följande antal terminer						fr. annan linie	efter att hafva tillhört närmast lägre afdelning af samma linie följande antal terminer						fr. annan linie
		0	1	2	3	4	5 eller flere		0	1	2	3	4	5 eller flere	
1	28	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	33	—	—	21	—	5	—	—	—	—	2	—	—	—	—
3	39	—	1	18	—	1	—	—	3[1])	—	8	—	1	—	—
R. 4	18	—	—	3	—	—	—	—	1[2])	—	4	—	—	—	—
L. 4	12	—	—	17	—	—	—	—	2[2])	—	3	—	—	—	—
R. 5	9	—	—	12	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—	—
L. 5	20	—	1	6	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—
R. 6: 1	6	—	—	6	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
L. 6: 1 B	8	—	—	7	—	2	—	—	—	—	3	—	—	—	—
L. 6: 1 A	3	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
R: 6: 2	1[3])	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
L. 6: 2 B	8	—	—	2	—	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—
L. 6: 2 A	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
L. 7: 1 B	7	—	—	5	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—
L. 7: 1 A	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
L. 7: 2 B	5	—	—	5	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
L. 7: 2 A	5	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gemens. linien	100	—	1	39	—	6	—	—	3	—	10	—	1	—	—
Reallinien	34	—	—	26	—	—	—	—	1	—	8	1	—	—	—
Latinlinien	71	—	1	52	—	2	—	—	2	—	21	—	1	—	—
Summa	205	—	2	117	—	8	—	—	6	—	39	1	2	—	—

[1]) Tillhörde klass 1 vårterminen 1897 och uppflyttades i kl. 2 vid vårterminens slut.
[2]) „ „ 2 „ „ „ 3 „
[3]) Godkänd afgångsexamen.

Anm. Vid början af vårterminen 1897 uppflyttades i 2 klassen 1 lärjunge, som höstterminen 1896 tillhörde 1 klassen.

22 b. Öfversigt för hvardera terminen under sist förflutna kalenderår öfver lärjungarnes omsättning.

Lärjungarnes omsättning vårterminen 1897.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Afdelningar och linier	Närvarande lärjungar i afdelningen den 1 Februari					Lärjungar afgångne från läroverket i afdelningen			
	Qvar i afdelningen från föregående termin	Flyttade till afdelningen på grund af beslut		Inskrifne i läroverket under terminen	Summa	Från terminens början till och med den 31 Januari	Från och med den 1 Februari till terminens slut	Under nästföljande mellanterminen	Summa
		vid föregående termins slut	vid vår terminens början						
1	28	—	—	—	28	—	—	—	—
2	32	—	1[1])	—	33	2	—	1	3
3	38	—	—	1	39	—	—	3	3
R. 4	18	—	—	1	19	—	1	1	2
L. 4	12	—	—	—	12	—	—	—	—
R. 5	9	—	—	—	9	—	—	4	4
L. 5	20	—	—	—	20	—	—	2	2
R. 6: 1	6	—	—	—	6	—	—	3	3
L. 6: 1 B	8	—	—	—	8	—	—	—	—
L, 6: 1 A	3	—	—	—	3	—	—	—	—
R. 6: 2	1	—	—	—	1	—	—	1	1
L. 6: 2 B	8	—	—	—	8	—	—	—	—
L. 6: 2 A	2	—	—	—	2	—	—	—	—
L. 7: 1 B	7	—	—	—	7	—	—	—	—
L. 7: 1 A	1	—	—	—	1	—	—	—	—
L. 7: 2 B	5	—	—	—	5	—	—	4	4
L. 7: 2 A	5	—	—	—	5	—	—	5	5
Gemensamma linien	98	—	1	1	100	2	—	4	6
Reallinien	34	—	—	1	35	—	1	9	10
Latinlinien	71	—	—	—	71	—	—	11	11
Summa	203	—	1	2	206	2	1	24	27

[1]) Tillhörde 1 kl. höstterminen 1896.

Lärjungarnes omsättning höstterminen 1897.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Afdelningar och linier	Närvarande lärjungar i afdelningen den 15 September					Lärjungar afgångne från läroverket i afdelningen			
	Qvar i afdelningen från föregående termin	Flyttade till afdelningen på grund af beslut		Inskrifne i läroverket under terminen	Summa	Från terminens början till och med den 14 September	Från och med den 15 September till terminens slut	Under näst följande mellan-termin	Summa
		vid föregående termins slut	vid höstterminens början						
1	—	—	—	33	33	—	—	1	1
2	3	23	2	7	35	—	—	—	—
3	7[2])	18	12[1])	6	43	—	—	1	1
R. 4	3	3	5[3])	—	11	—	1	1	2
L. 4	—	17	5[4])	1	23	—	—	—	—
R. 5	—	11	3	—	14	—	—	1	1
L. 5	1	7	5	—	13	—	—	—	—
R. 6: 1	—	4	1	—	5	—	—	—	—
L. 6: 1 B	—	8	3	1	12	—	—	—	—
L. 6: 1 A	—	5	1	1	7	—	—	—	—
R. 6: 2	—	2	1	—	3	—	—	—	—
L. 6: 2 B	—	1	6	—	7	—	—	—	—
L. 6: 2 A	—	2	1	—	3	—	—	—	—
L. 7: 1 B	1	5	3	—	9	—	—	—	—
L. 7: 1 A	—	1	—	—	1	—	—	—	—
L. 7: 2 B	1	5	1	—	7	—	—	—	—
L. 7: 2 A	—	1	—	—	1	—	—	—	—
Gemensamma linien	10	41	14	46	111	—	—	2	2
Reallinien	3	20	10	—	33	—	1	2	3
Latinlinien	3	52	25	3	83	—	—	—	—
Summa	16	113	49	49	227	—	1	4	5

1) Af dessa 12 lärjungar voro 3 lärjungar i 1 kl. vårterminen 1897.
2) Dessutom 1 frånvarande för terminen.
3) Af dessa 5 lärjungar tillhörde 1 lärjunge kl. 2 vårterminen 1897.
4) Af dessa 5 lärjungar tillhörde 2 lärjungar kl. 2 vårterminen 1897.

23. Af de under läsåret inskrifna 51 lärjungarne har följande antal förut bevistat läroverk, nämligen senast

folkskola	27
allmänt läroverk	4
enskildt läroverk	5
senast åtnjutit enskild undervisning	15
Summa	51

24. Förteckning öfver de lärjungar, som efter att hafva genomgått läroverkets sjunde klass aflagt godkänd mogenhetsexamen.

a) *vårterminen 1897.*

greker:

Andrée, Mikael	till	universitet
Beckström, Birger	»	„
Dalén, Erik	»	„
Jonsson, Gustaf	»	„
Pålsson, Anders	»	„

icke greker:

Holmqvist, Ivar	»	militärskola
Johansson, August	»	universitet
Löwenadler, Georg	»	bank
Wagenius, Herman	»	universitet.

25. Förteckning öfver de lärjungar, som utan att hafva aflagt mogenhetsexamen afgått från läroverket under sistförflutne kalenderår.

a) *vårterminen 1897.*

Från	kl.	2	Huss, Erik	till	typografyrket
»	»	2	Wikén, John	»	folkskola
»	»	2	Åkerman, Julius	»	Sundsvalls allm. läroverk
»	»	3	Olsson, Gunnar	»	d:o
»	»	3	Colldén, John	»	Umeå
»	»	3	Frånberg, Karl	»	obestämd verksamhet
»	»	4 R.	Werner, Bror	»	handel
»	»	»	Sunding, Ture	»	Sundsvalls allm. läroverk
»	»	R. 5	Björk, Emil	»	boklåda
»	»	»	Erstad, Gustaf	»	handelsinstitut
»	»	»	Sundeman, Uno	»	skogsrörelse
»	»	»	Åslund, Per	»	d:o
»	»	L. 5	Ringdahl, Ivar	»	jordbruk
»	»	»	Sundin, Fritiof	»	länsmanskontor
»	»	R. 6: 1	Sternström, Oskar	»	Upsala allm. läroverk
»	»	»	Nordvall, Knut	»	allm. läroverk i Stockholm
»	»	»	Enderstein, Mauritz	»	Upsala allm. läroverk.
»	»	R. 6: 2	Bill, Ossian	»	jernvägen

b) *höstterminen 1897.*

Från	kl.	1	Bergman, Sven	till	Luleå allm. läroverk
»	»	3	Dalén, Ragnar	»	obestämd verksamhet
»	»	R. 4	Olsson, Olof	»	till handel
»	»	»	Lindqvist, Ragnar	»	obestämd verksamhet
»	»	R. 5	Bergman, Nils	»	Luleå allm. läroverk

26. Under sist förflutna kalenderår hafva till lärjungarne utdelats såsom

stipendier	Kr.	1,148: 75
premier	»	339: 64
understöd	»	45: --
		1,533: 39

27. Uppgifter för hvardera terminen af läsåret angående antalet befriade från terminsafgifter.

	Höst-terminen	Vår-terminen
Befriade från afgift till		
endast biblioteks- och materielkassan	—	—
» byggnadsfonden	39	33
båda ofvannämnda kassor	19	20
Ej befriade från någondera afgiften	169	172
Summa närvarande lärjungar	227	225

Afgiften till ljus- och vedkassan har utgjort 6 kronor under höstterminen och 6 kronor under vårterminen och erlagts af 227 lärjungar under höstterminen och skall erläggas af 225 lärjungar under vårterminen.

D. Boksamlingar och Undervisningsmateriel.

28. Läroverkets boksamling har från och med Maj månad sistlidet år ökats

a) *genom gåfvor:*

Af skolyngl. *H. Norelius:* Latinsk grammatik af R. Kühner, Om vården af barn af H. Abelin, Den sidste Franklin-Expeditionen af C. Petersen.

Af *offentliga myndigheter:* Bidrag till Sveriges officiella statistik: Kongl. Vetenskaps-Akademiens förhandlingar; Årsredogörelser för allm. läroverken 1896—97 m. m.

Af *Norrlands nation* i Upsala: Upsala universitets kataloger för 1897.

b) *genom inköp:*

Ordbok öfver svenska språket, utg. af Svenska Akademien h. 7—8; 7 st. geografiska väggkartor.

Petermans Mitteilungen för 1897, Pedagogisk tidskrift för 1897, Ecklesiastiktidning för 1897.

Historisk tidskrift för 1897.

Verdandi för 1897, Geijers poetiska arbeten (2 ex.), Geologisk karta öfver Jemtlands län med text af Högbom.

Runebergs skrifter, Franskt-tyskt lexikon af Sachs.

Tegnérs skrifter.

Myntsamlingen har förökats genom gåfvor: af *k. svenska akademien* medalj öfver Olaus Magni; *k. vetensk. akademien* medalj öfver E. Nonnen; redaktör *W. H. Wickström* San Marinos 5 centes 1894; adjunkt *A. Gillberg* Förenta stat. halfdollar Chicago 1893, 1 dupl.; handl. *J. Olander* i Ytterån halfcrown 1677; *O. Edvardsson* i Näset, Ragunda, 10 escudos 1868 afpr. i messing; *Brita Olofsdotter* i Hackås och vaktm. *P. Sundqvist* dupletter; af lärjungarne *A. Ericsson* medalj Oscar II)(utst. i Sthlm 1897, aluminium; *E. Hagström* en dylik i messing, ett turkiskt mynt i mess.; *I. Lindqvist* medaljer dr. Lovisa 1871 i tenn, F. L. Jahn i messing, Burg. Hoh.)(Unser Schmerz i d:o; *J. Johansson* medalj J. Jaluzot 1884, 10 cent. 1862, 13 dupl.; *M. Hallman* Argentinas dos cent. 1891, 10 pf. 1894, 1 dupl.; *G. Eriksson* one cent 1897; *K. Liljesköld* 2 kreuz. 1895, 1 pf. 1894, 1 dupl.; *H. Dedering* 1/4 dollar 1857, 3 dupl.; *E. Runeberg* Wilh. II m. fl.)(riksörnen 1888: *G. Brandelius* 5 kop. 1892; *G. Söderberg* 2 kreuz. 1896, 1 pf. 1894. 2 dupl.; *O. Clarens*, *R. Svensson*, *G. Sjöberg*, *V. Myrin*, *W. Medin*, *T. Svensson*, *F. Hedman*, *G. v. Essen*, *D. Werner*, *C. Delin*, *I. Engström*, *S. Sundin* dupletter.

Fornsakssamlingen har ökats genom inköp af 5 bronsålders- och 5 järnåldersföremål.

Naturaliesamlingarna hafva erhållit: af *Elin Kardell* ett fågelbo; öfverkonduktör *P. A. Hallström* en naturlig boll från Dysjön i Bräcke; postexp. *Bergström* en dylik från samma sjö; *C. Andersson* och *K. Rosenborg* dödskallefjäril från Östersund; lärjungarne *S. Sundin* en Vespertilio daubentoni, *G. Andersson* en korall, *T. Sjöbäck* en mindre äggsamling; *S. F. Winnberg* malmstuffer från Gellivara malmberg, *G. Erstad* en marleka, *L. Westlinder* ärtbalja från St. Thomas, Hofrättsnotarien *Almgren* röd snö från Snöhättan.

Undervisningsmaterielen har ökats med en samling fysiska apparater, kartställ, diverse materiel för teknings- och gymnastikundervisningen.

E. Läroverksbyggnader och Inredningsmateriel.

Vid början af det nu snart tillryggalagda läsåret fick Östersunds högre allmänna läroverk inflytta i ett nytt läroverkshus, som länge varit af behofvet påkalladt. Det var en verklig högtidsdag icke blott för läroverket, utan ock för alla dem, som intressera sig för detsamma, då läroverkets Eforus H. H. Biskopen M. Johansson den 31 Augusti 1897 invigde den nya läroverksbyggnaden, i fråga om hvilken man sökt att, i den mån förhållandena det medgifvit, tillgodogöra sig alla de fördelar, som den moderna byggnadskonsten och skolhygienen hafva att erbjuda. Af brist på medel har dock icke hela det läroverkshus kunnat uppföras, hvartill ritningar, som af Kongl. Öfverintendents-Embetet efter vidtagna nödiga ändringar fastställts, blifvit uppgjorda. Det är endast sjelfva hufvudbyggnaden, som blifvit uppförd, under det att de från densamma utspringade två flyglar, som ritningarne innehålla, måst till vidare lemnas ouppförda. Det gamla läroverkshuset får ersätta nämnda två flyglar och ett nytt gymnastikhus, tills förhållandena blifva sådana, att dessa byggnader, med hvilkas uppförande läroverkets byggnadsfråga först kan sägas hafva fått sin fullständiga lösning, kunna i en, såsom man hoppas, icke alltför aflägsen framtid komma till stånd.

Då på invigningsdagen lemnades en utförligare redogörelse för byggnadsföretaget, torde det vara tillräckligt att här framhålla endast det vigtigaste.

Af Östersunds stad har till läroverkets disposition upplåtits en centralt belägen, tillräckligt stor och i alla afseenden utmärkt tomtplats.

Det på densamma uppförda läroverkshuset af sten består utom en källarvåning, som innehåller rum för två värmeapparater, kemiskt laboratorium, förvaringsrum för ved m. m., af en nedervåning, i hvilken utom korridorer finnas rektorsrum, kollegiirum, fysikrum och 7 större och mindre lärosalar, och af en öfre våning, som utom korridorer innehåller en större samlingssal och 6 större och mindre lärosalar.

Läroverksbyggnadens bottengrund utgöres af berg. Lärorummens höjd är 4,2 meter. Den på hvarje lärjunge kommande golfytan, då klasserna äro fyllda, vexlar mellan 1,41 och 1,62 kvm. och kubikinnehållet i lärosalarne, då alla beräknade platser äro upptagna, varierar mellan 6 och 6,5 kbm. på hvarje lärjunge. Uppvärmningen och ventilationen ske enligt det s. k. varmluftsystemet från två varmkammare, belägna i källarvåningen. Samtliga lokaler upplysas med elektriskt ljus.

Vattenledning finnes i alla tre våningarne.

Kostnaden för byggnaden, inberäknad kostnaden för en vid tomtens sydöstra gräns liggande afträdesbyggnad af trä, uppgår till 97,716 kr. 46 öre; dessutom har tomtens planering och grusning kostat 2,779 kr. 80 öre.

Utgifterna hafva varit:

grunden	18,888 kr.	00	öre
byggnaden på fri grund	65,500 „	00	„
värmeledningen	4,224 „	91	„
elektriska belysningen	2,691 „	20	„
vatten- och afloppsledningen	1,637 „	96	„
ritningarna och kontrollen under arbetet	1,600 „	00	„
diverse arbeten	1,213 „	55	„
uret	1,050 „	00	„
tomtens planering och grusning	2,779 „	80	„
afträdesbyggnaden	910 „	84	„
Summa	100,496 kr.	26	öre

Dessa utgifter hafva bestridts med

gåfva af Östersunds stad	10,000 kr.	00	öre
„ „ Jämtlands läns landsting	10,000 „	00	„
„ „ „ „ sparbank	10,000 „	00	„
„ „ Grosshandlaren N. O. Näs	4,357 „	22	„
„ „ E. O. Sundin	1,500 „	00	„
„ „ Skönviks bolag	3,000 „	00	„
„ „ Wifsta Warfs bolag	1,000 „	00	„
„ „ Mons „	1,000 „	00	„
„ „ Sunds „	500 „	00	„
anslag ur Stiftets byggnadskassa	3,000 „	00	„
en under årets lopp bildad gåfvofond	9,239 „	45	„
anslag ur Burmanska fonden	5,000 „	00	„
„ „ läroverkets ljus- och vedkassa	6,662 „	78	„
på teckningslista 1897 insamlade bidrag af vänner till läroverket	5,559 „	94	„
räntefritt lån af riksdagen	15,000 „	00	„
medel ur läroverkets byggnadsfond	14,676 „	87	„
Summa	100,496 kr.	26	öre

Den nya läroverksbyggnaden, som visserligen är oansenlig i jämförelse med de många palatslika läroverkhus, som under den senare tiden uppförts, har nu snart ett helt läsår pröfvats, och den har väl bestått profvet. Det allmänna omdömet om densamma från deras sida, som dagligen hafva att der arbeta, är att den är hemtreflig och ändamålsenlig.

Å läroverkets vägnar får jag frambära ett hjertligt tack till alla de myndigheter och enskilda personer, som på det ena eller andra sättet främjat byggnadsföretaget och medverkat vid dess utförande.

Hvad det gamla läroverkshuset angår, har utom mindre reparationer den gamla samlingssalen blifvit apterad till gymnastiksal på det sätt, att de åtta pelare af trä, som uppburit taket i densamma, blifvit borttagna och ersatta af två jernpelare, som uppbära två under taket inlagda jernbalkar, hvilken förändring kostat 1,000 kronor, som Stiftets byggnadskassa lemnat. Härigenom har erhållits en gymnastikssal, som är vida bättre än den förut förhyrda och som står i förbindelse med ett större rum, som stälts i ordning till afklädningsrum. Dessutom har gymnastikläraren erhållit ett rum. Ett större och två mindre rum i samma hus hafva stälts i ordning för teckningsundervisningen. I två rum förvaras läroverkets bibliotek, och två rum äro upplåtna för de naturvetenskapliga samlingarna och undervisningen i naturvetenskap.

Derigenom att läroverket använder äfven det gamla läroverkshuset, har det visserligen tillräckligt utrymme för sina behof, men klart är, att åtskilliga svårigheter uppstå deraf, att det gamla läroverkshuset, som ligger ett litet stycke ifrån den nya läroverksbyggnaden, måste fortfarande tagas i anspråk för olika ändamål. Derför är det en liflig önskan, att läroverket måtte så fort som möjligt komma i det läge, att de två förutnämnda flyglarne och ett särskildt gymnastikhus kunna uppföras.

Den gamla inredningsmaterielen har reparerats, och åtskillig ny inredningsmateriel såsom bokskåp, pulpeter, bord och stolar m. m. har anskaffats i den mån, som sådan varit behöflig och läroverkets tillgångar det medgifvit, hvadan man kan säga, att läroverket är i detta afseende rätt väl försedt.

F. Ekonomiska förhållanden.

31. Uppgifter om nedannämnda till läroverket hörande kassors ställning kalenderåret 1897

Kassans rubrik	Debet								Kredit							
	Behållning vid årets början		Summa inkomster under året		Skuld vid årets slut		Summa		Skuld vid årets början		Summa utgifter under året		Behållning vid årets slut		Summa	
	Kr.	öre	Kr.	öre	Kr.	öre	Kr.	öre	Kr.	öre	Kr.	öre	Kr.	öre	Kr.	öre
Byggnadsfonden	871	13	42,263	35	—	—	43,134	48	—	—	42,088	91	1,045	57	43,134	48
Ljus- och vedkassan	7,563	71	2,919	92	—	—	10,483	63	—	—	9,634	08	849	55	10,483	63
Bibl.- o. materielkassan	1,767	70	1,902	34	—	—	3,670	04	—	—	3,236	90	433	14	3,670	04
Premie- och fattigk:n	81	28	391	—	—	—	472	28	—	—	407	50	64	78	472	28
Summa	10,283	82	47476	61	—	—	57,760	43	—	—	55,367	39	2,393	04	57,760	43

Äfven till nu förestående utdelning af premier och stipendier har en summa af 25 kr. blifvit gifven af en vän till läroverket.

32. Summariska uppgifter för kalenderåret 1897 öfver de belopp, som utgått för underhåll och tillökning af

a) boksamlingarna	kronor	222: —
b) den öfriga undervisningsmaterielen	»	508: —
c) inredningsmaterielen	»	2,823: —
Summa	kronor	3,553: —

G. Examina och Årsafslutning.

33. Afgångsexamina.

Muntlig afgångsexamen med de 9 lärjungar i klassen 7: 2, som på grund af aflagda skrifningar berättigats till den samma, förrättades den 24 Maj under ledning af Professor K. A. Holmgren och Professor S. J. Boëthius samt i närvaro af läroverkets Inspektor och de utsedde examensvittnena: Öfversten E. H. G. Boheman, v. Häradshöfdingen O. E. Ocklind och Borgmästaren I. von Stapelmohr. Alla examinerade förklarades mogna.

Innevarande vårtermin hafva 8 af läroverkets lärjungar aflagt skriftlig afgångsexamen den 15, 17, 18 och 19 April. Alla hafva förklarats berättigade till muntlig examen, hvilken kommer att hållas den 27 Maj.

34. Årsexamen.

Den offentliga årsexamen blir onsdagen den 1 Juni kl. 11 f. m.—2 e. m.

Uppvisningen i sång och instrumentalmusik kommer att ega rum samma dag kl. 2 e. m.

Derefter samlas ungdomen i högtidssalen, då stipendier och premier utdelas, flyttningen inom läroverket kungöres och läsåret afslutas.

35. Till att öfvervara den förestående examen den 1 Juni anhåller jag vördsammast att på uppdrag af H. H. Eforus få till examensvittnen inbjuda Landshöfdingen Friherre K. Ulfson Sparre, f. d. Landssekreteraren P. G. Rissler, Stadsfullmäktiges Ordförande Häradshöfdingen S. Geete, Häradshöfdingen J. Thomson, Öfverstelöjtnanten R. G. von Essen, Öfverstelöjtnanten A. F. W. Brandelius, Öfverjägmästaren E. F. Groth, Prosten O. Frändén i Brunflo, Grosshandlaren K. Hammarström och Apotekaren H. Wikander, lärjungarnes föräldrar och målsmän samt alla, som med välvilja och intresse omfatta läroverket.

36. *Nästa läsår* tager sin början *lördagen* den 27 Augusti, då inträdes- och flyttningssökande skola infinna sig i läroverkets samlingssal kl. 11 f. m.

Allmänt upprop med läroverkets samtliga lärjungar kommer att hållas *onsdagen* den 31 Augusti kl. 12 middagen.

Det bestämda feriarbetet finnes angifvet i bil. I till denna årsredogörelse.

Östersund i Maj 1898.

C. A. Hägglund.

Bil. I.

Feriearbeten,

gifna vid slutet af vårterminen 1898 vid Östersunds högre allm. läroverk

till

Andra klassen.

Modersmålet. Välläsning: sid. 10—13, 31—35, 71—72, 169—173 i Ekmarks läsebok (1 delen).
Matematik. Räkning af fyratio meddelade tal i de fyra enkla räknesätten.
Välskrifning. 20 skrifsidor efter förskrift samt afskrifning af stycket 30 i Ekmarks läsebok (1 delen).

Tredje klassen.

Modersmålet. Utanläsning af Runebergs Vårt Land och Torpflickan.
Matematik. Räkning af 6 meddelade exempel på hvarje räknesätt i decimal- och vanliga bråk.
Välskrifning. 20 skrifsidor efter förskrift samt afskrifning af stycket 72 i Ekmarks läsebok (2 delen).

Fjerde klassen.

Tyska. Öfversättning af st. 1—9, 11—15, 17—18 i Moréns tyska läsebok, första afdelningen. Utanläsning af styckena 23 och 25 i 3:dje afd. af Calwagens elementarbok.
Matematik. Räkning af 50 meddelade tal, utgörande tillämpning af läran om bråk.
Välskrifning. Skrifning med tysk stil af 20 skrifsidor enligt förskrift.

Femte klassen.

Tyska. Öfversättning af sid. 170—194 i Moréns läsekok. Utanläsning af de tre första sidorna af st. 19 i samma boks första afdelning.
Geografi. Repetition af Skandinaviska halföns och Danmarks geografi.

Sjette klassens nedre afdelning.

Tyska. Niebuhr, Historische Erzählungen.
Geografi. Afrika i Geografisk läsning af Schram och Svederus.

Sjette klassens öfre afdelning.

Modersmålet. Första delen af »Ferieläsning i svensk literatur», utg. af Hernlund och Steffen, valda prosastycken 208 sidor.
Tyska. Öfversättning: Müller, Edle Rache, 20 sidor, H. Seidel, Leberecht Hühnchen.
Geografi. Afrika i Geografiska skildringar af I. Fehr (reallinien). Afrika i Geografisk läsning af Schram och Svederus (latinlinien).

Sjunde klassens nedre afdelning.

Modersmålet. Andra delen af »Ferieläsning i svensk literatur», utg. af Hernlund och Steffen, 200 sidor.
Latin. Öfversättning af Lhomond, Viri illustres XX—XXXVIII.
Franska. L'Abbé Constantin af Halévy, 60 sidor.

Sjunde klassens öfre afdelning.

Latin. Öfversättning af Liv. XXI: 1—47 kap. (sid. 201—241 i Törneblads ed).
Grekiska. (Linien A). Öfversättning af Homeri Odyssé: IX sången.
Historia. Repetition af gamla tidens allmänna historia.
Geografi. Repetition af Europas geografi.
Matematik. (Linien B). Skriftlig behandling af 20 meddelade algebraiska uppgifter.

SPRÅKLIGA UNDERSÖKNINGAR

AF

ERIK ROSENGREN.

II.

Spelar accenten någon roll i den latinska versbyggnaden?

ÖSTERSUND
G. F. BERNDTSSON & SONS BOKTRYCKERI
1898

RÄTTELSER:

Sid.	11	rad	15	nedifr.	*står*:	anapastisk	*läs*:	anapestisk
»	13	»	12	uppifr.	»	$x + y$ längre.	»	$x + y$ eller x längre.
»	13	»	23	»	»	länddifferensen	»	längddifferensen
»	17	»	7	»	»	ocentuerad	»	oaccentuerad
»	17	»	25	»	»	gefundenas	»	gefundenes
»	36	»	17	»	*läs*:	thesis (— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ Quid agitur Epignome		
»	37	»	4	»	*står*:	trokeiskt cesur	*läs*:	trokeisk cesur.

Sid. 36 förekommande ex. såsom voluptatibus, voluptas mea, hvilka förklaras genom rytmiskt tvång, kunde äfven förklaras genom kortare kvantitet i den rytmiska stafvelsen -upt- än i stafvelserna -at- as. Emellertid behöfver rytmiskt tvång icke fattas i samma bemärkelse som »versnöd» (jfr »rimnöd»), utan kan beteckna det tvång eller tryck, rytmen spontant utöfvar såväl i vers som i prosa. Ty äfven i den senare kunna ord få modifierad kvantitet, allt efter som de komma under tryck af olika rytmer. Redan prosauttalet är således en produkt af rytmer, utan hvilka intet flytande uttal är möjligt.

Spelar accenten någon roll i den latinska versbyggnaden?

Ända sedan den tid, då Richard Bentley riktade filologernas uppmärksamhet på den fornlatinska metriken och framställde den åsikten, att de gamle scenici tilläto sig vissa friheter i accentueringen för att kunna inpassa orden i vers, ända sedan den tiden har bland filologerna förts en häftig strid om accentens betydelse för den latinska versen. Visserligen har stridens föremål under tidernas lopp något förändrats och, må vi erkänna det, betydligen inskränkts. Bentley ansåg, att accent och ictus voro identiska och att accentens observerande vid versbyggnaden utmärkte hela den äldre poesien. Nu har man erkänt, att versbyggnadens grund är i hufvudsak kvantiteten, men vill däremot göra gällande, att tillbörlig hänsyn tages äfven till accenten, och att detta visar sig särskildt i vissa arter af rytm (t. ex. den jambisk-trokeiska) och på vissa ställen i versen (t. ex. midten af senaren, de inre »sänkningarna» af jambisk-trokeisk vers, slutet af hexametern och choliamben). Men huru än föremålet begränsats, föres striden med lika stor liflighet. Särskildt är Saturnien ett tecken för mycken motsägelse. Det ser ut som metrikens förnämsta målsmän vore färdiga att öfvergå från åsikten om saturniens byggande på kvantiteten till en mer eller mindre motsatt åsikt. Äfven uppe i Nordens periferiska nejder tyckas verkningarne af denna tendens visa sig. En af latinstudiets främste målsmän vid våra universitet, hvilken genom flera grundliga utredningar om saturniern visat sig som en kraftig förkämpe för den kvantitativa ståndpunkten, har på senaste tiden offentligen erkänt denna ståndpunkt som öfvervunnen. Frågan är således en af de brännande, och då flera framstående metrici, som varit så väl invigda i den kvantitativa ståndpunkten, funnit sig föranlåtna att öfvergå till den motsatta sidan, så synes det måhända förmätet att våga upptaga en åsigt, som allt mer och mer tyckes öfvergifvas.

Emellertid må det anföras som en ursäkt, att inga verkligen nya uppslag sett dagen, hvilka äro egnade att ställa saken på annan ståndpunkt än på Bentley's tid, och att den nu så moderna åsikten bekämpats med skäl, som ännu icke förlorat sin betydelse, ehuru de stundom blifvit lemnade utan afseende.

Härtill kommer, att de fonetiska studierna, som i våra dagar bedrifvas med sådan ifver, icke tillräckligt såsom mig synes blifvit tillgodogjorda för lösningen af denna fråga.

För att besvara den ofvan framställda frågan, skulle väl olika vägar kunna beträdas; vi hafva valt följande. Först skola vi undersöka betydelsen af accent och ictus (eller rytm) för att tillse, om i dessa begrepp kan finnas någon grund för att accenten skulle spela någon betydande roll i versen. Om vi därvid finna, att accent och ictus äro likgiltiga för hvarandra, skola vi sedan söka förklara åtskilliga fakta, som skenbart tala för en motsatt åsikt och vanligen bruka förklaras såsom följder af accentueringen.

För att afgöra accentens betydelse för vers eller, som man ock säger, dess förhållande till ictus, är det af yttersta vikt att fixera, hvad man menar med accent, och tillse, att denna mening står i öfverensstämmelse med de gamle latinarnes egen åsikt.

Enligt hvad jag funnit, begagnar man i närvarande tid ordet accent på sådant sätt, att man därmed åsyftar, medvetet eller icke, följande fyra saker: 1) tonhöjd, 2) ljudstyrka, 3) (ljud-) längd och 4) sätt att markera (framhålla för sinne och uppfattning).

Med accent menar man tonhöjd, då man säger, att högsvenskan och dalskan på olika sätt accentuera t. ex. ordet *alla*. Svenskar uttala i allmänhet detta ord med lägre ton på första och högre ton på andra stafvelsen, dalkarlarne åter med högre ton på första och lägre ton på andra stafvelsen. Man plägar säga, att ordet i förra fallet har grav, i senare fallet akut accent. Vill man strängt fasthålla begreppet tonhöjd hos ordet accent, bör man egentliga säga, att ordet i förra fallet har gravis på första och akut på andra stafvelsen, i senare fallet åter akut på första stafvelsen och gravis på den sista.

Med accent menar man ljudstyrka, då man talar om exspiratorisk (dynamisk, energisk) accent. Åtminstone tror man sig mena ljudstyrka, då man säger att första stafvelsen i *alla* är stark och den andra svag. Enligt mitt förmenande är detta en förblandning af längd och ljudstyrka.

Med (exspiratorisk) accent betecknar man således enligt min åsikt i själfva verket längd, och med de olika graderna af styrka (stark, medelstark, svag) betecknar man i själfva verket olika grader af längd hos en stafvelse. Det är lätt att ådagalägga detta med experiment. Om man använder en telegrafapparat för att afläsa längden i stafvelserna på sådant sätt som jag antydt i Språkliga Undersökningar (Om melodi och rytm i språket), så visar den alltid större längd i de s. k. accentuerade stafvelserna, och graderna af längd ordna sig alltid så som de förmenta graderna af exspiration (energi), och när en stafvelse förlorar sin accent, som det heter, visar experimentet, att den förlorat sin längd. Detta skulle dock kunna förklaras enligt en åsikt, som också är modern, att näml. styrkan är proportionell mot stafvelsens längd. Men denna åsikt vederlägges af den omständigheten, att man mycket väl kan uttala en kort stafvelse starkare än en lång, hvilket kan bekräftas genom fonografiska experiment. Enligt hvad dessa gifva vid handen, kan styrkan omvexlande förläggas till den ena eller den andra stafvelsen, utan att den karaktär, som betecknas med expiratorisk accent, ändras. Då nu således styrkan är oväsentlig för hvad man kallar expiratorisk accent, men däremot graderna af kvantitet på det nogaste stämma med graderna af s. k. exspiratorisk accent, så anser jag det vara alldeles klart, att hvad som benämnes så, icke är styrka, såsom man på grund af en hörselvilla allmänt påstår, utan helt enkelt längd.

Med accent menar man slutligen sätt att för uppfattningen markera eller framhålla det betydelsefulla. Det är klart att detta kan ske på flera sätt. Fonetiskt taget kan man framhålla genom högre ton eller större styrka eller längre tidsutdräkt. Den omständigheten, att man icke tillräckligt klargjort för sig, i hvilken betydelse man användt orden, har ofta medfört att man från andra betydelser af ordet accent lätt glidit in på denna betydelse af accent, hvarifrån man återigen lätt glidit in i någon af de föregående betydelserna. Däraf har vållats mycken oreda inom språkvetenskapen. Och följderna af denna oreda hafva framträdt på många områden, icke minst inom metriken.

Af denna redogörelse för de betydelser, i hvilka ordet accent begagnas, framgår, att vi kunna tillmäta vetenskaplig betydelse endast åt den första, tredje och fjärde. Den andra bemärkelsen är en täuschung och hör rätteligen, såvidt den hittills användts i språkvetenskapliga arbeten, under den tredje bemärkelsen eller längden. Därmed förneka vi naturligtvis icke, att olika grader i styrka också låta sig iakttagas. Men först och främst är det icke denna man verkligen observerat, då man talat om exspiratorisk accent, för det andra är styrkan för ordkaraktäristiken så oväsentlig och så tillfälligt vexlande, att den svårligen kan blifva föremål för vetenskaplig behandling.

De två första betydelserna däremot äro för ordens och språkets fonetiska karaktäristik så viktiga, att de höra till de viktigaste allmänna bestämningar i språket, hvilka ock därjämte hafva den fördelen att vara vetenskapligt bestämbara. Den fjärde bemärkelsen hänvisar icke omedelbart på en fonetisk utan en logisk bestämdhet hos språket, hvilken som medel använder

fonetiska bestämningar. Språket kan fonetiskt skärskådas i och för sig, utan att man tager hänsyn till denna betydelse af accent. Däremot lemnar den logiska accentueringen eller syftet att framhålla det ena på det andras bekostnad hänvisning på en djupare grund för fonetiska företeelser, som i och för sig icke äro tillräckligt klara. Denna afsikt lemnar en så att säga metafysisk förklaring till många företeelser, som blott fonetiskt betraktade förefalla motsägande. Enligt det moderna betraktelsesätt, som vill från språkvetenskapen utesluta alla djupare eller bakom liggande grunder, borde således den logiska accenten vara utestängd från den språkliga betraktelsen. För vår del anse vi, att äfven betraktelsen af de medelbara grunderna hör till språkvetenskapen, men hvart och ett skall betraktas på sin plats. Språket såsom fonetiskt uttrycksmedel skall betraktas i och för sig och denna betraktelse skall fullföljas inom sig själf utan inblandning af främmande synpunkter. I denna betraktelse har man endast att konstatera de fonetiska företeelserna, och där har man endast att fasthålla och undersöka de båda bestämningarna tonhöjd och (ljud)längd. Accent i bemärkelsen markering af det betydelsefylla hör egentligen till betydelseläran (semasiologien), som enligt sakens natur måste lemna yttersta förklaring af de språkliga företeelserna, alldenstund språkets väsen är att vara ett meddelelsemedel.

Jag skall icke nu spilla många ord för att bevisa, att latinarne fattade accenten i betydelsen tonhöjd. Jag skulle kunna säga, att den, som påstår annat, icke läst latin eller icke förstått hvad han läst. Den latinska litteraturen rent ut flödar af intyg för denna betydelse af accent, för att nu icke peka på ordets etymologi. Och enligt hvad vi ofvan framställt, ligger det i sakens natur, att man i den vetenskapliga behandlingen af språkets bestämningar måste möta eller väntar att möta en redogörelse för tonhöjden och längden. Vi finna dessa i accentus och quantitas (senare benämning för longitudo).

Antikens grammatici voro alltför klarsynta för att med dessa bestämningar kunna jämnställa något sådant som sättet att framhålla det betydelsefulla. Likaså voro de i sin iakttagelse alltför oförvillade för att kunna förblanda längd och styrka. Slutligen voro de på grund af sin säkra iakttagelse förhindrade att upphöja styrkan till en språklig karaktäristika jämnbördig med accent och kvantitet.

Den moderna språkvetenskapen har icke litet bröstat sig gentemot antiken på grund af sin upptäckt af den exspiratoriska accenten, och medlidsamt hafva åtskilliga sökt åt antiken vindicera äfven denna upptäckt. Jag antar, att antiken betackar sig för denna ära.

Men om nu latinarne med accent menade tonhöjd och denna till begreppet är skild från både längd och styrka, så förefinnes dock en möjlighet att med tonhöjden konstant förenades längd eller styrka. I tyskan och många moderna språk äro tonhöjd och längd i regeln förenade. Hvad längden angår, så vill väl ingen öppet påstå, att den var förenad med den latinska accenten. Men denna åsikt ligger till grund för det moderna uttalet och dold i den meningen, att det finnes vers som är skrifven efter accenten i strid mot kvantiteten. Sådan vers skulle enligt allas åsikt den senlatinska hymndiktningen vara och enligt mångas den gamla saturniern. Om man ock anser, att följande versrad

At túum cór inválido. (P. E. A. S. III, sid. 303)

är till sin rytm iambisk, så anser man dock, att den är byggd på accent i strid mot kvantiteten. Att den dock är byggd på den kvantitet, som enligt modernt uttal förenas med accenten, kan genom experiment lätt utrönas. Likaså när man menar att följande saturnius bygges på accenten och börjar trokeiskt:

Dábunt málum Metélli Naévió poéta,

så förenar man längd med accenten. Hvad den förra versen beträffar, är åsikten riktig: vi förena verkligen längd med accenten, men hvem kan påstå, att detta uttal var det rätta på Naevii tid?! Man glömmer att först bevisa detta.

Hvad styrkan åter angår, så är den visserligen, såsom allmänt erkännes, icke nödvändigt bunden vid den högre tonen. Tyskarne frestas lätt till en sådan åsikt. Jämförelsen med

vissa folkdialekter (t. ex. Schwabiskan) och framförallt med de skandinaviska språken har öfvertygat dem om tillfälligheten af denna förening, ehuru jag fruktar, att det endast är tillfälligheten af längdens förening med hög ton, som man i själfva verket funnit. Vare härmed huru som helst, jag tar det pro concesso, att styrka ej nödvändigt ligger i begreppet hög ton. Emellertid måste det erkännas, att det finnes en stark fysiologisk anledning att förena styrka med hög ton. Vanligen förvrida dock fonetikerna det rätta förhållandet, i det de antingen säga, att med växande tonstyrka följer högre ton; eller ock att den högre tonen medför större styrka. I förra fallet skulle det ökade lufttrycket från lungorna vålla en ökad spänning hos röstbanden, som skulle leda till högre ton. Men om jag griper en fiolsträng och drager den åt mig, tills den glider ur fingrarne med en knäppning, eller om jag stryker den med en stråke, så ökas spänningen, men tonen blir icke högre för det. Tonens höjd är beroende af spänningen i jämviktsläge och därpå beroende antal svängningar i sekunden, men ej på anslagets styrka och den spänning strängen därigenom kan ega utom jämnviktsläget. Förhållandet måste vara detsamma med röstbanden. Tonens höjd är således icke nödvändig följd af styrkan. Ej heller är tonhöjning nödvändigt förenad med tonförstärkning. Man menar, att den större spänning hos röstbanden, som fordras för högre ton, skulle kräfva större ansträngning, som i sin tur icke skulle kunna undgå att meddela en viss styrka åt själfva ljudet. Men i all verlden, om jag med större eller mindre ansträngning spänner en fiolsträng, icke blir väl tonen därför starkare eller svagare. Styrkan beror af anslagets eller anstrykningens styrka och därmed följande större eller mindre amplitud i svängningarne. Förhållandet måste vara detsamma med röstbanden. Högre ton kan således undgå att medföra större styrka.

Rätta förhållandet är att styrkan i en ton beror af svängningens amplitud (styrkan af det slag luften erhåller genom hvarje vibration) och antalet svängningar (antalet slag af en viss styrka). Nu kan en sträng, som är mycket löst spänd, blott gifva ett ringa antal svängningar i sekunden, och då anslagsstyrkan måste begränsas af strängens elasticitet, så kan man ej med den efter strängens elasticitet afpassade största möjliga anslagsstyrka åstadkomma sådan styrka i tonen, att den ej kan öfverträffas af styrkan i en högre ton, hvars svängningstal vida mer kan öfverstiga den lägres svängningstal, än dennes svängningsamplitud kan öfverträffa den högres amplitud. Samma förhållande gäller äfven rösten. Öfvergången från de lägsta tonerna till högre toner medger därför en ökning af tonens styrka men medför den ej nödvändigt.

Vid vanligt lugnt tal torde man därför icke just ändra styrkan betydligt, och vid mera vårdadt tal bemödar man sig att hålla röststyrkan jämn eller blott efter välljudets fordringar öka och minska densamma, alldeles som i sång. Att i sång låta sig af lättheten förledas att sjunga de högre tonerna starkare bevisar en oskolad röst och ett mindre granntyckt öra. På samma sätt gör det ock intryck af något rått, om man får höra ett talorgan, som så illa beherskar sig själft, att det klämmer till med styrka på högre toner, där detta är lättare görligt. Däremot, om det i ett visst fall gäller att göra sig i möjligaste mån hörd och således använda de resurser för styrka rösten erbjuder t. ex. vid rop, så ligger det i sakens natur, att rösten blir starkare, där detta är möjligt d. v. s. på de höga tonerna. Därom kan man lätt öfvertyga sig genom experiment: på afstånd höras den ropandes högtoniga stafvelser bättre än de lågtoniga, och på tillräckligt afstånd höras endast de högtoniga. Detta hade äfven den latinske grammatikern Servius observerat, hvarför han för mindre musikaliska personer såsom ett medel att urskilja den accentuerade eller högtoniga stafvelsen rekommenderade just detta experiment. Att såsom Seelmann däraf draga den slutsatsen, att den latinska accenten i alla tider var väsentligen energisk-exspiratorisk, är minst sagdt förhastadt. Man bör icke heller, såsom allmänt sker, af Servii yttrande draga den slutsatsen, att på hans tid den latinska accenten öfvergått från musikalisk till exspiratorisk. Möjligen skulle man af den omständigheten, att han för att åstadkomma större ljudstyrka använder experimentet med rop, kunna draga den slutsatsen, att vid vanligt tal större ljudstyrka *icke* förenades med tonhöjden. Servii yttrande bevisar således ingenting annat än att det menskliga talorganet på Servii tid var lika beskaffadt som nu.

Af vår hittills förda diskussion framgår, att den latinska accenten var tonhöjd och att

med denna lätt kan förena sig en större ljudstyrka, icke därför att högre ton medför eller förutsätter styrka eller därför att större styrka medför högre ton, utan därför att den högre tonen fysiologiskt möjliggör en större styrka, eller den större styrkan i vissa fall förutsätter högre ton.

Vilja vi nu undersöka accentens förhållande till ictus eller dess rol i versbildningen, så hafva vi att utgå från den uppfattningen, att accenten är tonhöjd (högre eller lägre ton), men vi böra icke heller förbise den omständigheten, att särskildt vid bemödandet att göra sig hörd en större styrka kan förenas med den högre tonen, för den händelse detta skulle kunna hafva något inflytande på besvarandet af den uppställda frågan.

Om accenten är blott och bart tonhöjd, så har man varit ense därom, att den ej kan spela någon rol i versen. För min del vill jag icke obetingadt underskrifva denna åsikt. Det låter ju tänka sig, att tongången i något afseende måste rätta sig efter rytmen eller tvärtom rytmen efter tongången, och att således en viss art af tongång lättare förenade sig med en viss art af rytm och att någon tongång vore oförenlig med en viss rytm. Det är visserligen sant, att man i musiken finner samma tongång rytmiserad på olika sätt, men däraf följer icke, att hvarje tongång låter rytmisera sig på hvilket sätt som helst. Eller om detta vore *möjligt*, så är det icke gifvet, att en tongång låter *lika lätt* applicera sig till hvilken rytm som helst. Medgifves det, att en viss tongång låter lättare och naturligare rytmisera sig på ett visst sätt eller på flera sätt, som i visst afseende äro beslägtade, men däremot icke lika lätt eller naturligt på ett annat sätt, så skulle man i själfva tongången finna en viss afpassning för en viss rytm eller art af rytm. Man skulle då äfven kunna tänka sig, att en viss ordmelodi bättre lämpade sig för en art af rytm än för en annan. Häraf skulle då följa, att ett ord, hvars rytmiska byggnad medgåfve dess infogande i flera rytmer, på grund af ordmelodien lättare och naturligare infogades i en viss art af rytm. Jag kommer härvid att tänka på tribrachiska ord i latinet. Metrici äro ense därom, att sådana ord endast få användas som ersättning för en troké men icke för en iamb. Om denna åsikt är riktig, så låge däruti en anledning att undersöka, huruvida icke den latinska tongången med akut på första stafvelsen och gradvis fallande gravis på de två följande stafvelserna innebure en naturligare språkmelodisk afpassning för troké än för iamb. Jag skulle vilja rekommendera denna undersökning åt dem, som anse, att iambisk tribrachys, bildad af ett ord (⏑ ⏑ ⏑), är utesluten från den latinska literaturen. Då jag anser, att ett tribrachiskt ord äfven i latinet kunde ersätta en jamb, så har jag ingen anledning att söka något hinder i tongången, utan nöjer mig med det antagandet, att tongången i ett tribrachiskt ord var sådan, att den medgaf både iambisk och trokeisk användning af ordet. Då jag icke heller känner någon annan tongång, som skulle vara oförenlig med en viss rytm, så stannar jag vid den åsikten, att accenten såsom tonhöjd betraktad icke spelar den roll, att ett ord på grund af sin accentuering skulle uteslutas från den ena eller andra rytmen eller fordra en viss plats i en rytm.

Jag öfvergår således till en betraktelse af huruvida tonhöjden förenad med en viss ljudstyrka eller den högre tonen förenad med större styrka spelar någon rol i versbildningen. Visserligen förekommer enligt min åsikt detta förhållande icke i lugnt tal eller åtminstone mera vårdadt tal. Men låtom oss antaga att så vore förhållandet. Hvilken rol i versen spelar då en med accent och styrka utrustad stafvelse? Härmed hafva vi kommit in på den brännande punkten i den moderna metriken och den moderna uppfattningen af den latinska metriken. Det är en sådan stafvelse, som i egentligaste mening skulle vara tjenlig att uppbära ictus, därför att det däri ingående energiska momentet skulle vara en verklighet af samma art som ictus. Andra stafvelser skulle vara tjenliga att uppbära ictus, endast i samma mån som de med eller utan relativt hög ton innehålla detta energiska (exspiratoriska) element. Det är därför den moderna versen säges vara byggd på accent, det är därför saturniern skulle vara »accentuerande», det är därför den senlatinska och medeltida hymndiktningen skulle vara byggd på en helt annan versprincip än den klassiska tidens dikter, emedan ictus och accentuerade samt exspiratoriskt förstärkta stafvelser skulle sammanfalla. Äfven under alla tider af latinets tillvaro skulle dock, menar man, kunna spåras en viss attraktion mellan ictus och accentuerade stafvelser, hvilket skulle bevisa, att det där exspiratoriska elementet förenade sig med accenten.

Det är tydligt att denna åsikt hvilar på den förutsättningen, att ictus i betydelsen styrka, ljudstyrka, tonstyrka (exspiration, energi och hvad den allt kallas) ingår som ett väsentligt moment i rytmen. Denna senare skulle enligt denna åsikt konstitueras af stafvelser (toner eller allmänt taget sinnesförnimmelser), som vexlade på sådant sätt, att på mer eller mindre bestämda afstånd i tid återkomme en stafvelse (ton), som utmärkte sig genom större styrka (ictus).

Låtom oss först pröfva om detta är fallet med toner. Om man på orgel spelar en melodi, som innehåller trokéer (t. ex. $^6/_8$ takt), är då den förra noten ($^1/_4$) starkare än den andra ($^1/_8$)? Nej, instrumentet är så beskaffadt, att det gifver toner af lika styrka. Nå, men på fiol? Nej, icke heller där gifver man ökad styrka åt hvarannan ton. Att förstärkningen uteblifver, tyckes således ingenting betyda. Men om förstärkning inträder på dessa toner? Om man på orgel för hvarje fjärdedels not utdrager några nya stämmer och skjuter igen dem för hvarje åttondelsnot? Det blir ingen annan rytm för det, blott litet mindre välljudande musik. Nå, men om man utdrager nya stämmor på hvarje åttondel och skjuter igen dem för hvarje fjärdedel? Enligt den moderna åsikten om styrkans betydelse för rytmen borde detta medföra, att rytmen sloge om från trokeisk till iambisk. Men — mirabile dictu för våra moderna rytmici — rytmen förblir densamma, trokeisk och ingenting annat. Detta tyckes till evidens bevisa, att styrkan icke spelar någon rol i musikens rytmer. Men kanske det förhåller sig annorlunda med språkets rytmer. Jag uppläser följande vers:

Pétti nihil me, sicut antea, iuvat.

Här spelar icke heller accenten någon rol, säger jag. »Jo», säga våra moderna rytmici, »vi accentuera de långa ictusstafvelserna i st. f. att uttala dem långa, hvilket vi icke kunna: kvantiteten är för oss något oefterhärmligt. Vi åstadkomma rytm i modern vers genom att placera accentuerade stafvelser på ictusplatser och accenten är för oss det enda medel, som kan göra rytmen förnimbar. Därför måste vi ock vid läsningen af latinsk vers accentuera de stafvelser, som latinarne uttalade långa». Nuväl, jag tillgriper ett experiment. Jag aftrycker rytmen på en telegrafapparat. Hvilka längdförhållanden framträda? Jo ungefär följande:

— — — — — — — — — — — —

»Ja», invänder en af våra moderna metrici, »detta bevisar endast, hvad jag påstår, att längden är proportionell mot styrkan. Längden visar sig i detta experiment, men icke styrkan. Det är dock denna senare, som är konstitutiv för rytmen.» A la bonneheure, jag tillgriper ett annat experiment. Jag låter en person gå på ett betydligt afstånd och en annan stanna i min närhet. Jag ropar med hög röst. (Jag använder det uttal, att de accentuerade stafvelserna få högre ton). På afstånd höras blott de högtoniga stafvelserna: Pett ni (sí) an iu, men den, som stod i närheten, uppfattade ändå versen som iambisk. Kunde väl styrkan i stafvelserna göra dem till ictusstafvelser i en trokeisk vers? Nej. Experimentet kan äfven göras på det sättet, att man låter en person stoppa fingrarne i öronen, medan man på måttligt afstånd ropar så som till en person på långt afstånd. Vidare kan man ropa i fonografen. Ehuru de högtoniga stafvelserna nu visa djupare spår, så uppfattas versen af bredvidstående såsom egande samma rytm som vid lugn uppläsning.

Icke heller i afseende på språket tyckes således den uppfattning vara riktig, enligt hvilken rytmen skulle betyda regelbunden omvexling af *starka* och *svaga* moment (stafvelser). Man kan uppenbarligen icke fasthålla den åsikten, att rytmen skulle vara något annat i språket än i musiken, ej heller att den skulle vara något annat i antik än i modern vers eller att, som man säger, grunden för rytmisk versbyggnad skulle vara en annan i det ena språket än i det andra. Rytmen är en psykologisk företeelse, hvars väsen är detsamma, hvarhelst den förnimmes. Det går ej an att göra olika definitioner af rytmen för olika folk och olika tider. Hur man nu än definierar, så synes af det föregående hafva framgått, att ictus i betydelsen ljud- eller tonstyrka på bestämda platser icke är något för rytmen väsentligt. Äfven på denna punkt är det märk-

värdigt, hvilken korrekt uppfattning antiken hade. Ictus var för latinarne detsamma som ictus digitorum eller pedum, ett *sätt att beteckna* rytmen; men man skall fåfängt söka efter ett ställe, där ictus betyder ökad röst- eller ton-styrka.

Här möter oss den invändningen, att verser med stafvelser af samma längd skulle sakna rytm, om ej ictus (utmärkande röststyrka) åstadkomme någon differens mellan stafvelserna. I hexametrar sådana som:

Enn. Ann. 1, 66 M.: Olli respondit rex Albai Longai.
Cat. 116, 3: Qui te lenirem nobis, neu conarere.

skulle rytmen ej blifva annan än den fallande vattendroppens. Och iambisk vers skulle, menar man, mången gång förefalla som ett kaos af spondeer, trokeer, pyrrichier, tribrachier, anapester, daktyler och prokeleusmatici, såvida icke ictus bragte reda i denna oordning. Annars skulle taktpinnen ega förmåga att liksom inpiska ordning i ett kaos och åstadkomma en rytm för ögat i st. f. örat. Till och med från den Madvigska skolan, som annars gjort ett sundt, mot den tyska strömmen riktadt, inlägg i den rytmiska frågan, har dock den åsikten uttalats, att alla stafvelser icke kunde vara lika, om det skulle bli fråga om någon ordning: ty i sådant fall vore ingenting att ordna. Och Madvig själf ansåg, att i sådant fall ett momentant upphäfvande af rytmen egde rum.

Härpå må nu svaras, att äfven om rytmen skulle likna droppens fallande, så är ändock detta en rytm, ehuru mycket enformig, och en ordning finnes äfven här, nämligen den, att alla stafvelserna äro långa. Det skulle tydligen uppstå oordning, om någon af de långa stafvelserna (undantagandes slutstafvelsen) utbyttes mot en kort.

Att taktpinnen verkligen åstadkommer en rytm för ögat och icke för örat, är alldeles riktigt. Det se vi vid hvarje uppförande af ett musikstycke. Denna synliga rytm inpiskas icke i musikstycket, såvida dess utförande är orytmiskt eller såvida det utföres i annan rytm än taktpinnens. Men väl har taktpinnens rytm den betydelse, att den utgör en ledning för dem, som äro osäkra i rytmen eller tempot. Vore alla sångare (exekutörer) i en kör (orkester) så säkra i rytmen och tempot, att de från första till sista not utförde musiken så, att rytmen blefve densamma och således hvarje ton finge sin rätta plats i tidsserien, så behöfdes uppenbarligen ingen synlig rytm till ledning för den sångbara och hörbara rytmen. Man kan också till ledning för utförande af en musikalisk rytm använda en känselrytm. Då denna icke uppfattas af åhörarne, så är det tydligt, att den icke ingår som beståndsdel i den hörda rytmen, hvilken dock icke desto mindre kan vara en fullkomlig rytm. Slutligen kan man såsom ledningsrytm använda en akustisk rytm. Det är till och med möjligt att utföra denna så, att den uppfattas endast af sångarne eller exekutörerne. Musiken som utföres enligt denna ledning är naturligtvis lika rytmisk för åhörarne, fastän de ej höra ledningsrytmen.

På samma sätt förhåller det sig också med språklig rytm (vers). Man kan för denna använda en synlig ledningsrytm. Men versen blir ej rytmisk genom denna ledningsrytm, om den deklameras orytmiskt. Icke blir ett stycke poesi, som utgör ett kaos af versfötter, någon verklig vers eller språkrytm, om man till den naturliga deklamationen anbringar en ledningsrytm. Om åter deklamatören låter ledningsrytmen inverka på sig, så att deklamationen erhåller samma rytm, så är det icke längre ett kaos af versfötter, men man har gjort våld på det naturliga uttalet och det är en språkvidrig deklamation. På samma sätt kan man använda en hörbar ledningsrytm. Man kan slå med en taktpinne eller stampa med foten. Endast i det fall, att språkrytmen är så komponerad, att dess momenter låta förena sig med ledningsrytmen eller versen låter utan förderfvande af det naturliga uttalet foga sig i rytmisk form eller är rytmisk genom ett stilenligt föredrag, endast i detta fall är versen rytmisk och den är då rytmisk i och genom sig själf, icke först i och genom ledningsrytmen eller genom den ökade ljudstyrka ledningsrytmen förlänar åt ictusstafvelserna. Nu kan ett specialfall inträffa, det nämligen att man låter ledningsrytmen utgöras af en förstärkning af själfva uttalet i versens ictusstafvelser, icke af en särskild akustisk rytm. Det blir i detta fall nästan nödvändigt att höja tonen i ictusstafvelserna för att möjlig-

göra eller åtminstone underlätta tonförstärkningen. Sådant sker utan förstörande af den naturliga accenten i språk, hvilkas ictusstafvelser i regeln hafva högre ton såsom t. ex. tyskan. I andra åter praktiserar man detta, emedan man icke så noga känner tonhöjden eller åtminstone icke invant en riktig tonhöjd t. ex. de klassiska språken. Att uttalet härigenom blir rått och otympligt, är en gifven sak, men vi se för tillfället bort därifrån och fråga allenast: erhåller versen sin rytm genom denna röstförstärkning? Nej, svara vi, förstärkningen kan visserligen tjena som ledningsrytm för den osäkre, men att versen utan denna förstärkning är rytm, framgår af hela vår föregående utredning. Och om versen icke är rytmisk d. v. s. texten icke är vers, så uppkommer vid naturlig deklamation ingen vers, huru regelbundet än röstförstärkningen anbringas på lika afstånd, liksom å andra sidan vers, som är riktigt komponerad, vid naturligt deklamation blir vers, äfven om röstförstärkningar anbringas på oregelbundna afstånd, enligt hvad vi förut visat.

Det är således icke genom ictus i betydelsen röstförstärkning, som ofvan anförda hexametrar skola blifva vers, utan genom versens egen rytmiska byggnad. Men till denna hör icke blott stafvelsernas längd, utan äfven det sätt hvarpå de grupperas genom inskärningar (cesurer). Betrakta vi verserna från denna synpunkt, så finna vi ock, att båda ega caes. semiquin. såsom förnämsta insnitt, hvarigenom versens stafvelser delas i tvänne hufvudgrupper, hvilka åter i sin tur genom mindre inskärningar delas i smärre grupper.

Det är stafvelsernas egenskap att vara långa, som gör rytmen till spondeisk l. daktylisk i vidsträckt bemärkelse d. v. s. en rytm af den jämna taktarten. Utan vidare bestämdhet skulle rytmen likna droppens långsamma fallande och följaktligen vara en enformig och tung rytm. Genom insnitten tillkommer ytterligare ett moment af ordning, hvarigenom enformigheten till betydlig del viker, men det tunga majestätiska allvaret förblifver. En sådan vers är ock Ennii Ann. 169:

Cives Romani tunc facti sunt Campani,

hvari betydelsen af romersk medborgarrätt tyckes målas med möjligaste pondus.

Det kan icke vara riktigt att förneka rytmens tillvaro i sådana verser. Om rytmen vore upphäfd, så vore den det icke blott momentant, utan genom hela versen, och då vore det ingen vers utan prosa. Men i sådant fall kan man ej förstå, hvarför denna rad fått rum ibland daktyliska verser, ej hvarför den just erhållit samma längd som andra verser (hvarför icke lika gerna en stafvelse kortare eller längre?), ej hvarför den just erhållit sådan längd i stafvelserna, att två och två åtminstone för sig äro möjliga i andra daktyliska hexametrar, ej hvarför insnitten stämma med andra verser. Nej, en sådan är nog bland andra hexametrar en rytmisk vers och en hexameter, ehuru den är något tung. Dock föreföll den sannolikt icke lika tung för Romarnes öron som för våra, emedan man med all sannolikhet kan antaga, att de icke uttalade sina långa stafvelser med sådan längd som vi våra långa. Jag kan ej dela den åsikten, att Romarnes uttal skulle i jämförelse med det moderna förefalla långsläpigt. Tvärtom, språkets inre fonetiska byggnad, de romanska dotterspråkens raska uttal och de gamle romarnes höga kultur tala för en motsatt åsikt.

Af hvad jag hittills framställt, torde framgå, att det finnes rytm i vers, äfven om den utgöres af lika långa stafvelser, och att rytmen icke alstras af röststyrka på vissa platser — röststyrkan kan icke åstadkomma rytm i orytmisk komposition — utan snarare genom rätt anbragta cesurer.

Det är icke allenast daktyliska hexametrar, som kunna så byggas. Jambiska, trokeiska och dokmiska verser kunna byggas med idel korta stafvelser, och i latinet kunna trokeiska och anapestiska verser byggas med idel långa stafvelser, iambiska med idel långa så när som på en. Cesurerna alstra rytm.

Men nu skulle man kunna invända: hvilken skillnad är det då, om orden »cives Romani» utgöra penthemimeres i en daktylisk hexameter eller en iambisk senar? Jag erkänner,

att denna fråga är svår att besvara, men så mycket är klart, att icke är det röststyrkans olika applicerande som utgör skillnaden. En sådan skillnad som att

*C*ives R*o*man*i*

i ena fallet skulle ega större röststyrka i de nu kursiverade vokalerna, i andra fallet i vokalerna e och a

C*i*v*e*s Rom*a*ni

skulle enligt hvad förut visats vara utan betydelse för rytmen. Man har naturligtvis två alternativ att välja: det ena att skillnaden är ingen, en åsikt som Madvig tyckes hafva hyllat. Skillnaden mellan den daktyliska och den iambiska rytmen skulle således i detta fall framträda först i senare delen af versen. Rytmen skulle i förra delen ega en viss obestämdhet. Om detta medgifves, så behöfver man dock icke antaga, att rytmen är fullständigt upphäfd eller alldeles obestämd. Man kan uppenbarligen ur hvarje rytm lösrycka stycken, som i och för sig tagna lida af en viss obestämdhet och endast såsom lemmar i det hela erhålla sin fullständiga bestämdhet.

Det andra alternativet är naturligtvis, att det finnes en skillnad. Men hvilken är då denna? Vid vår uppläsning af dessa ord höres en tydlig skillnad, om vi låta dem börja en hexameter eller senar. Pröfvar man denna skillnad medelst experiment på en telegrafapparat, så visar sig en tydlig kvantitetsskillnad. I vanlig uppläsning af detta segment är skillnaden så stor, att den kan betecknas som en fullständig omkastning af lång och kort kvantitet i stafvelserna: i ena fallet

— — — — — — cíves Rómani

i andra fallet

— — — — — — civés Románi.

Detta är uppenbarligen ett oriktigt uttal. Därigenom finge daktylisk vers trokaisk rytm, och stilskillnaden mellan iambisk vers med spondéer och rent iambisk vers skulle försvinna. Emellertid hafva de gamle gjort så stor affär af denna stilskillnad, att den måste anses hafva varit en lefvande verklighet. Men huru noggrannt man iakttager kvantiteten vid uppläsning af detta segment, kvarstår dock alltid en liten kvantitetsskillnad, allt efter som man tänker sig börja en hexameter eller senar:

— — — — —
— — — — —

Experimenterar man till dess man erhåller fullkomligt lika längd, då liknar verkligen rytmen, åtminstone sådan man hör den från apparaten, droppens fallande, och man kan af detta segment, som knappast eger cesur, icke afgöra, om man börjar en daktylisk eller anapastisk rytm, förr än man kommer till sista stafvelsen. Nu kan man fråga, om denna, låt vara minimala, kvantitetsskillnad blott existerar i vårt uttal eller om den äfven förekom i Romarnes uttal. Jag är böjd för det senare antagandet. För det första kunna vi finna motsvarigheter till denna kvantitetsvexling i moderna språk. Det svenska riksspråket eger visserligen inga verkliga spondéer eller molosser, som på detta sätt kunna användas. Åtminstone är detta allmän åsikt. Men i vissa folkmål finner man spondéer, som ehuru deras stafvelser förefalla lika långa (ja, så lika att filologer, som följa modern accentteori och terminologi, ej kunna afgöra, hvilkendera af de båda långa stafvelserna har »hufvudaccent»), likväl kunna i vers så appliceras, att än den ena än den andra stafvelsen faller under ictus med den minimala kvantitetsförändring, som ofvan antyddes. Vidare lemnar musiken exempel på lika långa noter, af hvilka den ena faller under taktslaget den andra icke, med alldeles samma minimala olikhet i längd, såsom man lätt kan experimentelt utröna. Slutligen har antiken själf talat om irrationela längder. Man må med Madvig mena, att detta gäller musiken, så kan dock icke förnekas, att då det rytmiska sinnet är detsamma för musiken och för talet, samma irrationalitet, som är möjlig i musiken, äfven är

möjlig i talet. Och då man från de nutida språken kan hemta exempel på ej allenast minimala, utan t. o. m. rätt betydliga förskjutningar i kvantitet, beroende af rytmiskt tvång, och det ej allenast i vers utan äfven i prosa, så anser jag det icke vågadt att antaga, det minimala förskjutningar varit en verklighet i de klassiska språken likasåväl i vers som i prosa. Jag torde längre fram få tillfälle att återkomma till detta ämne.

Om man nu bestämmer sig för det andra alternativet, så har man erhållit en verklig förklaring på hvad det är, som moderna metrici mena sig beteckna, då de tala om ictus eller versaccent. Det är ej som de själfva tro en förstärkning af rösttonen, utan en minimal förökning af kvantiteten. Denna utväg har förslagsvis påpekats af den Madvigska skolan, och vi tro, att den genom våra experiment fått en bekräftelse, som förvandlar antagligheten till visshet, isynnerhet som ingen annan utväg finnes: hvarken tonförstärkning eller tonförhöjning utöfva för örat något inflytande på stafvelsens rytmiska värde. Madvig och hans lärjungar skulle allenast hafva tagit steget fullt ut och tillerkänt ictus samma betydelse i moderna språk! Men detta hafva de ej vågat. Och så länge man det ej gör, så kvarstår en motsägelse mellan antik och modern vers, som måste lösas. Att man f. n. sträfvar att lösa denna motsägelse genom »den exspiratoriska accenten» har sin naturliga förklaring däri, att man vill förklara det obekanta ur det bekanta. Man tror sig hafva det bekant, att ictus i modern vers är röststyrka, och då förefaller det underligt och motsägande, att den icke skulle vara detsamma i de gamla språken, enligt det riktiga antagandet, att rytmen måste vara densamma i alla språk och i alla tider. I det moderna sträfvandet, att göra den »exspiratoriska accenten» gällande äfven i antika språk och antik vers, kan man således skönja ett vetenskapligt sträfvande, försåvidt som vetenskapen har att förklara likartade företeelser ur likartade grunder. Men felet ligger däruti, att man ej tillräckligt analyserat det, som man tror vara det bekanta och som man vill gifva en universell betydelse.

Emellertid om man nu också antager, att en kvantitativ modifikation eger rum i orden »cives Romani», alltefter som de börja en hexameter eller en senar, så torde man få antaga, att denna modifikation är den minsta möjliga uti hexametern, men något om ock minimalt större i senaren. Jag grundar denna förmodan på flera omständigheter. Först och främst hafva de gamle talat om irrationela längder endast i fråga om den ojämna taktarten, som ju icke skulle vara ojämn, åtminstone i somliga fötter, om båda stafvelserna vore absolut lika långa. En sådan irrationalitet finnes ej blott i spondeiska ord, hvilka kunna tjenstgöra som irrationella iamber eller trokeer, utan äfven i daktyler, hvilka kunna användas som irrationella iamber (— ⏑ ⏑ af Aristides Quintilianus kallad jambartad koré) och i anapester, hvilka kunna användas som irrationella trokéer (⏑ ⏑ — af Aristides Quintilianus kallad trokeartad koré). I alla dessa fall är den irrationella långa stafvelsen minimalt kortare än den rationabelt långa eller de båda korta tillsammans. Ett motsatt förhållande torde ega rum, när en anapest står i st. f. en iamb (⏑ — ⏑). Enär i detta fall de båda korta kunna betraktas som irrationell arsis, så måste de tillsammans taga kortare tid än den följande långa. I den ojämna taktarten finner man således tvänne motsatta sätt att uttala spondeer och anapester (· ; · : ⏑ ⏑ ; ⏑ — ⏑). Att detsamma gäller, äfven om dessa versfötter äro fördelade på flera ord eller utgöra delar af längre ord, torde vara självklart (· , : · ; · : · : ⏑, ⏑ ⏑ · : ⏑ ⏑ — : — ⏑ ⏑ — ; ⏑ ⏑ — · ; ⏑ ⏑ — etc.). I den jämna taktarten däremot hafva de gamle själfva icke omtalat någon kvantitetsmodifikation. Detta tyckes tala för det förhållandet, att om modifikation funnits, hvilket jämförelse med musiken och experiment på den mest noggranna deklamation tyckes gifva vid handen, denna modifikation varit mindre än i den ojämna taktarten. Den modifikation, som

skilde »cives» användt såsom daktyl från »cives» användt såsom anapest eller som existerade mellan ordets användning på den ena eller andra platsen i daktylisk eller anapetisk vers, måste därför hafva varit ytterst minimal. Taktarten hette jämn och måste för örat hafva förefallit jämn, hvarför kvantitetsskillnaden varit så liten, att den för omedelbar observation äfven af antikens fina öron förblifvit obemärkt. Men förhallandet är det samma i musiken. Sångaren och

musikern utför musik, som innehåller lika stora noter, och tror att tonerna äro lika långa, men de äro det icke noga taget. Exekutören må vara uppmärksamgjord på förhållandet och söka åstadkomma likhet, men det går ej: rytmen synes med naturnödvändighet fordra denna minimala olikhet, som också är erkänd af tyska musikrytmici men förnekas af franska, hvilka tro, att musikens accent är förstärkning, alldeles som de filologiska rytmici och metrici.

Med hänsyn till den nu framställda teorien om irrationella längder och kvantitetsmodifikation skulle endera stafvelsen i ett spondeiskt ord kunna till den andra hafva ett fyrfaldigt förhållande. Om jag betecknar den ytterst minimala modifikationen i den jämna taktarten med x och den minimala modifikationen i den ojämna taktarten med $x+y$, så betyder [illegible] i den jämna taktarten $1:(1-x)$ och i den ojämna $1:(1-x-y)$; [illegible] åter betyder resp. $(1-x):1$ och $(1-x-y):1$. I förhållande till den första stafvelsen kan således den andra vara $x+y$ eller x kortare eller $x+y$ längre. Man kan häraf lätt förstå, hvarför Aristoxerus sade, att stafvelsen icke var måttet, och hvarför han uppställde chronos protos såsom mått.

Frågar man huru stort x eller y eller $x+y$ kan vara, så lär väl därpå icke kunna gifvas något säkert svar. Aristoxenus säger blott att den irrationabla längden ligger mellan en och två chronoi protoi eller att förhållandet mellan arsis och thesis i en irratonabel iamb ligger mellan 2:2 och 1:2. Man har trott, att detta skulle betyda $1^1/_2:2$ eller 3:4, d. v. s. att en irrationabel längd skulle vara $^3/_4$ af en rationabel. Man skulle kunna hemta ett skäl härför från den nyare experimentella psykologien, som lär att man ej kan med trycksinnet mäta skillnaden i tryck, så vida ej öfverskottet i ena fallet vore en tredjedel af trycket i det andra. Sålunda skall man kunna skilja trycket af 1 skålpund från trycket af $1^1/_3$, af 3 från 4 o. s. v. men ej trycket af 4 ℔ från det af 5. Detsamma skall ock gälla ljudstyrkan, och man har äfven velat utsträcka det till ljudlängden. Endast i det fallet att länddifferensen bildar förhållandet 3 : 4, skulle den således vara märkbar. Eftersom längddifferensen varit märkbar för de gamle, skulle man således nödgas sluta att förhållandet varit 3 : 4. Det är möjligt, att omedelbar jämförelse af blott två ljudlängder är så osäker. Jag har ju icke rätt att betvifla öfvade och metodiska iakttagares utsagor. Men om det gäller sammanhängande rytm, så hafva mina experiment gifvit något olika resultat. Visserligen förvånas man till en början öfver, att längdskillnaden är så stor, där man ej anat den, och visserligen tror man, att det skall gå lättare än det går att åstadkomma det jämna förhållandet. Men det behöfs en otroligt liten öfvervigt i hvarannan not för att man skall höra åt hvilket håll så att säga rytmen lutar.

T. ex. $^3/_4$ *a h c¹ h d¹ c¹ h a c¹ h a gis gis a*

och $^3/_4$ *h c¹ h d¹ c¹ h a c¹ h a gis.*

Allt efter som man från början ger den minsta öfvervigt i längd åt noten *a* och sedan åt hvarannan, så skrifves tongången enligt häfdvunnet användande af taktstrecken så som i förra ex. Om åter noten *h* får den minsta öfvervigt i längd och sedan hvarannan, så skrifves tongången som i senare ex. Och hvar och en skall höra skillnaden, antager jag, utan att två på hvarandra följande noter behöfva i afseende på längd förhålla sig som 3:4 eller 4:3. Häraf drar jag den slutsats, att om också den s. k. Weberska lagen äger sin tilllämpning på två tonlängder tagna för sig, så är örat ofantligt mycket känsligare, när det gäller en sammanhängande rytm.

Nu påpekade förhållande kan ingifva tvifvel, huruvida Aristoxenus åsyftat förhållandet 3:4, och hade han åsyftat ett bestämdt förhållande, som han kunnat uttrycka, så kan man ej förstå, hvarför han ej direkt utsagt det, isynnerhet som det hade varit det epitritiska förhållandet. Jag antager, att Aristoxenus ansett förhållandet ej fullt konstant och därför ej bestämbart. Den irrationella platsen i dipodien kan ju också fyllas af en kort stafvelse, två korta eller en lång.

Vare härmed huru som helst, så synes modifikationen i den ojämna taktarten hafva varit större än i den jämna, ett förhållande som tyckes bekräftas af den omständigheten, att Romarne snart nog öfvergäfvo metoden att bygga penthemimeres i senaren med idel långa stafvelser och

följde den grekiska metoden att fylla den inre arsis med kort stafvelse. En sådan stafvelseföljd som »cives Romani» öfverensstämde mera med hexameterns modifikation, hvarför den också där bibehölls. Till samma slutsats kommer man, om man betraktar den prosaiska rytmens beteckningar. »Civis Romanus sum» betecknas af Quintilianus som en förening af moloss och antibacchi ( ), och »Romanus sum» ensamt för sig som spondé och choré. Den iambiska rytmen kräfde större modifikation.

Nu vill jag visserligen icke påstå, att dessa modifikationer voro nödvändiga för att rytmen skulle kunna kallas iambisk (rytmen kunde lemnas obestämd i viss mån och bestämmas först genom versslutet), men jag menar, att de voro möjliga, och att deras verklighet inträdde, oafsiktligt och omedvetet, med en viss nödvändighet, när örat var fattadt af rytmens makt.

Att äfven modifikationer förekommo i prosa, håller jag för troligt. Först och främst därför att det absolut lika måttet alltid är svårare att nå än en liten oskillering i kvantitet. För det andra emedan äfven prosauttalet kommer under tryck af rytmer. Och det kan mången gång behöfvas en opposition för att icke en viss rytm skall framträda för mycket. Redan prosauttalet af orden är således tillkommet genom modifikationer under tryck af rytmer.

Det sagda torde vara nog för att ådagalägga, att ictus, om man därmed menar annat än ett beteckningssätt af takten, måste betyda minimala modifikationer i kvantitet. Vi hafva förut visat, att accenten egentligen är tonhöjd och att den så var för latinarne. Enligt deras eget medgifvande, hvilka tala om accentens inflytande på versbildningen, skulle accenten, i fall den vore af musikalisk natur, icke hafva något sådant inflytande. Vi hafva med viss reservation instämt häri. Vi hafva äfven bevisat, att om accenten vore »exspiratorisk», så skulle den icke hafva någon betydelse för rytmen. Vi draga häraf den universella slutsatsen, att *accenten icke har någon betydelse för rytmen.*

Under sådant förhållande är det lätt förklarligt, att latinarne icke bekymrade sig om huruvida accentstafvelsen sammanföll med arsis eller thesis i en versfot. Från vår ståndpunkt erbjuder således den klassiska versen inga svårigheter med afseende på accenten. Ja, än mer, vi kunna från vår ståndpunkt förklara, hvarför svårigheter uppstå för den moderna åsikten. När accenten betraktas som exspiration men i själfva verket i det moderna uttalet är förlängning, så måste den med ictus, som också är förlängning, komma i kollision, när accent och ictus träffa olika stafvelser. Det måste därför förefalla betydelsefullt att kunna förena accent och ictus på samma stafvelse.

När »cives Romani» uttalas efter accenten, som det heter, blifva längdförhållandena ungefär följande:

— — — — —

Man må nämligen observera, att det icke är några minimala kvantitetsmodifikationer, som åstadkommas genom den s. k. exspiratoriska accenten, utan rent af maximala. När man åter gifver ictus åt thesisstafvelserna, enligt modernt sätt att läsa versen, så är det också maximala kvantitetsmodifikationer. Längdförhållandena blifva därför i iambisk vers ungef. följande:

— — — — —

Det är klart, att här en strid mellan accent och ictus måste uppstå i första foten, enär »accenten» vill draga kvantitetsöfvervikten till den första, »ictus» till den andra stafvelsen. I den andra foten åter tyckes endräkten mellan accent och ictus befordra rytmen. Det är klart, att om den moderna uppfattningen varit de gamles, så skulle de sökt åstadkomma endräkt mellan accent och ictus. Detta borde icke heller för dem varit svårare att åstadkomma än för den moderna tidens skalder, isynnerhet som man finner, att utan denna sträfvan många verser händelsevis uppvisa öfverensstämmelse mellan accent och ictus.

Men att den moderna versens öfverensstämmelse mellan accent och ictus enligt vår åsikt

rätteligen bör kallas öfverensstämmelse mellan kvantitet och ictus, torde för den, som uppmärksamt följt vår utredning, ligga i öppen dag. Jag kan icke underlåta att påpeka, huru lätt på detta sätt lösas alla de svårigheter man funnit i förhållandet mellan den antika och den moderna versen. Principen för versbyggnaden blir den samma. Hvilken motsägelse är det icke, att principen eller de väsentliga bestämningarne för rytmen skulle vara olika för olika språk och olika tider! I stället för att tala om olika versprincip för antiken och den moderna tiden har man således blott att fasthålla antikens egen uppfattning af accent och kvantitet och ändra den moderna termen expiratorisk accent till kvantitet. I stället för att tala om kvantiterande och accentuerande språk har man att fasthålla, det alla språk äro både accentuerande och kvantiterande. I stället för att tala om latinarnes öfvergång från den kvantiterande till den accentuerande versprincipen, hvilket är en orimlighet, då det icke finnes någon accentuerande versprincip, har man att söka förändringen i det latinska språkets uttal, icke däri att det öfvergick från musikalisk till exspiratorisk accent, utan däri att kvantiteten öfverflyttades till accentstafvelserna. Ja, det är icke möjligt att här uppräkna, hvilka fördelar man skulle hafva af en liten omhvälfning i betraktelsesätt, som förefaller så enkel och naturlig, att man knappt kan begripa, huru det är möjligt, att den moderna tiden nu öfver ett århundrade nedlagt otroliga mödor på att »vetenskapligt» grunda och utveckla en uppfattning, som i grund och botten är en — täuschung.

När jag nu ur accentens och ictus betydelse visat, att accenten icke kan hafva någon betydelse för versbildningen, så kunde det vara öfverflödigt att ytterligare bemöta de skäl, som blifvit anförda för accentens betydelsefulla roll i den latinska versen. Dessa skäl försvinna af sig själfva inför en riktig principiell uppfattning. Många filologer hafva ock varit uppriktiga nog att erkänna, det dessa stöd stå eller falla med uppfattningen af accent och ictus. Emellertid stå en mängd fakta oförklarade, när man undanrycker dem denna skenbara förklaring, som ligger i accentens förmenta betydelse. Det torde därför icke sakna ett visst intresse att närmare skärskåda dessa fakta. Möjligen skulle också en sådan förklaring af dem kunna gifvas, som i någon mån vidgade vår insikt i den latinska versens byggnad.

De fakta eller företeelser, som förmenas tala för en sökt öfverensstämmelse mellan accent och ictus, skola visa sig i hexameterns två sista versfötter, i den trokeiska cæsuren uti senaren, i den s. k. dipodiska lagen, i den s. k. iambiska förkortningen, i koliamben och i ictus förvisande från flerstafviga ords två korta slutstafvelser.

Hvad då angår hexameterns två sista fötter, så anses dessa uppvisa en så stor öfverensstämmelse mellan accent och ictus, att den måste vara eftersträfvad. För vår del måste vi förvåna oss öfver, att endräkten skulle vara eftersträfvad blott i de två sista fötterna och icke i hela versen. Var endräkten eftersträfvansvärd i och för sig, då borde den eftersträfvas i hela versen och icke blott i en del. Den omständigheten att endräkten visar sig i en del och icke i hela versen, tyder på att den verkliga orsaken är en annan än den föregifna. Och hvarför uppvisar icke den anapestiska versen någon tendens till endräkt utan tvärtom? Man har påpekat, att det sätt hvarpå dessa fötter byggas, med trokeisk inskärning i femte foten eller daktylisk efter samma fot, med nödvändighet på grund af de latinska accentlagarna måste medföra endräkt, om skalden ville eller icke. Därpå svara accentuisterna, att öfverensstämmelsen mellan accent och ictus just var anledningen, hvarför dessa inskärningar voro så eftersökta. Tvisten upplöser sig i olika åsikt om orsak och verkan. Det förefaller mig som denna tvist skulle kunna lösas genom en jämförelse med grekernas sätt att bygga dessa versfötter. Voro samma inskärningar, som i latinet befordra endräkt, talrikast äfven i den grekiska hexametern, så kunde de icke där hafva sin grund uti accentens öfverensstämmelse med ictus, då ju dessa inskärningar på grund af den grekiska accentens större frihet icke annat än tillfälligtvis medförde endräkt i den grekiska versen. Om man sedan ser att dessa inskärningar i latinet medföra endräkt, så finnes det anledning antaga, att endräkten i latinet är lika tillfällig som i grekiskan. Det vill säga, den är icke tillfällig öfver hufvud, man kan ju af inskärningarnes beskaffenhet och antal under förut-

sättning af den regelbundna latinska accentueringen på förhand beräkna huru stor endräkten blir. Där finns således ifrån en synpunkt nödvändighet; men denna nödvändighet är då beroende af inskärningarna och de latinska accentlagarne. Mellan rytmen åter och accenten finnes intet nödvändigt band. Nu förhåller det sig verkligen så, att de ifrågavarande inskärningarna äro talrikast äfven i grekiskan. Hos Homeros, som visar en så utomordentlig rikedom på sätt att bygga slutet af hexametern, är den trokeiska inskärningen vanligast. Af 100 hexametrar i följd i början af Odysséen hafva 45 trok. inskärning i femte foten (se nedanstående tabell), 17 daktylisk skärning, 15 enstafvigt ord i femte thesis, 7 dispondé i de sista fötterna och 3 hafva minst 5-stafviga ord, som fylla 5:e och 6:e fötterna. I alla dessa 87 hexametrar skulle således, om språket accentuerades enligt latinets accentlagar, accent och ictus sammanfalla. Endast i 13 skulle accent och ictus skiljas, dock endast så, att 5:e thesis saknade accent såsom varande ultima af ett två- eller flerstafvigt ord, hvaremot resten af 5:e och hela 6:e foten skulle visa öfverensstämmelse utom i en enda vers, allt enligt accentuisternas sätt att se saken. De tre — — ⏑ ⏑ —, — skulle nämligen förklaras genom »finalaccenten.»

	Hom.	Theogn.	Theocr.	Hor.
. — ⏑, ⏑ — — —	39	29	42	29
. — ⏑, ⏑, — —	5	8	7	5
. — ⏑, ⏑, —, —	1	1	1	
. — ⏑, ⏑ —, —		1		1
. — ⏑ ⏑, — —	17	24	16	32
. — ⏑ ⏑, —, —				5
—, ⏑ ⏑ — — —	2	8		
—, ⏑, ⏑ — — —	3	3	11	
—, ⏑, ⏑, — —	2	2	5	
—, ⏑, ⏑, — —				
—, ⏑, ⏑, —, —				
—, ⏑ ⏑, — —	6	9	7	14
—, ⏑ ⏑, —, —				3
—, ⏑ ⏑ —, —				1
—, — — —	2			
. —, ⏑ ⏑ — —	6	5	4	1
. —, ⏑, ⏑ — —	1	1	1	
. —, ⏑, ⏑, — —		1	1	
. —, ⏑, ⏑, —, —				
. —, ⏑ ⏑, — —	2	4		5
. —, ⏑ ⏑, —, —				1
. —, ⏑ ⏑ ⏑, —	1			
. — ⏑ ⏑ —, —	3	1		1
. — ⏑ ⏑ — —	3	3	2	2
. —, — — —				
— — — —	7		3	

Hos Theognis har jag uti 100 hexametrar iakttagit 39 med trok. skärning i femte foten, däraf 1 som skulle medföra tvedräkt: 24 med daktylisk skärning; 22 med enstafvigt ord i 5:e thesis; 1 som skulle förklaras med »finalaccent» och 3 med ord, som fylla hela klausulan. Återstående 11 skulle visa oaccentuerad slutstafvelse i 5:e thesis, men för öfrigt öfverensstämmelse.

Hos Theocritus har jag i liknande fall iakttagit 50 verser med trokeisk skärning, 16 med daktylisk, 23 med enstafvigt ord i 5:e thesis, 2 med klausulfyllande mångstafvigt ord och 3 med dispondéer. Öfriga 6 (säger sex) skulle med latinsk accentuering visa ocentuerad slutstafvelse i 5:e thesis.

Låtom oss nu vända oss till latinet, till en af det augusteiska tidehvarfvets skalder, som lära lagt bort åtskilliga oegentligheter, hvilka förekomma talrikare hos de äldre skalderna (versslut sådana som: oritur vis och särskildt canum vis), till en, som t. o. m. i sina lyriska dikter för att vara folklig skall hafva sökt åstadkomma mer än vanlig öfverensstämmelse mellan accent och ictus, till — Horatius, och låtom oss slå upp ett af de diktalster, som han själf erkänt vara prosa, om man blott ändrar ordställningen, t. ex. Sat. II, 3, 1—100.

Af tabellen synes, att jag iakttagit 35 verser med trok. skärning i 5:te foten, af hvilka 1 uppvisar tvedräkt, 37 med daktylisk skärning, 18 med enstafvigt ord i 5:e thesis, 2 med klausulfyllande mångstafvigt ord, 1 skulle försvaras med »finalaccent». Öfriga 7 skulle enligt vanliga förhållanden visa oaccentuerad ultima i 5:e foten men för öfrigt endräkt.

Så ter sig saken abstracte från de allmänna latinska accentreglerna. Hvilken öfverensstämmelse mellan greker och latinare! Det är ju som grekerna skulle ha skrifvit efter den latinska betoningen. Jag är nästan rädd, att en accentuist, som tror att äfven grekerna skrefvo vers efter den exspiratoriska accenten, skulle i denna förunderliga öfverensstämmelse med den latinska betoningen finna ett stöd för den verkligen framställda gissningen, att den exspiratoriska accenten i grekiskan följde samma lagar som den latinska betoningen. Det vore sannerligen ett gefundenas Fressen!

Betraktar man åter de latinska verserna in concreto, så ter sig saken något annorlunda. Af verser med daktylisk skärning visa följande tvedräkt:

34 témpore quò mê
relativet quo är barytoneradt;

44 pórticus èt gréx
konjunktionen et är barytonerad;

51 pártibus hôc tê
äfven te är accentueradt;

86 Arbítrio Árri
femte thesis är obetonad och arsis betonad;

92 ácrius ùt sì
ut är barytoneradt;

95 humanáque púlcris
100 proiícere aûrum
femte thesis är obetonad och arsis betonad.

Af verser med enstafvigt ord i 5:e thesis visa följande tvedräkt:

28 ùt sólet ìn cór

31 Ô bóne, nè tê
41 hôc si érit ìn tê
73 cùm vólet árbor.

Däremot finnes öfverensstämmelse mot beräkning i följande:

72 ridéntem aliénis.
97 sapiénsne étiam èt rêx.

Ändå en tröst för accentuisterna! Såvida de bara icke förstört den där trösten för sig genom att med Hermann yrka på att accenten vid elision skall dragas tillbaka i vers, under det att den bibehåller sin plats i prosa. Men det är väl blott, när det behöfs för öfverensstämmelsens skull, som den drages tillbaka. Således må den gerna stå. Vers 97 höll jag ju på att glädja accentuisterna med. Den oväntade öfverensstämmelsen i 5:e thesis kom ju så väl till pass, men slutet af klausulan tager igen hvad början gaf. Versen måste således räknas till dem som uppvisa tvedräkt.

Således uppvisa dessa 100 verser 19 med tvedräkt i klausulan. Detta är större antal än det abstrakt sannolika talet hos grekerna. Man skall vara synnerligen bunden af sin förutfattade mening, om man med detta för ögonen kan tro, att endräkten var eftersträfvad af latinarne eller att »endräktssträfvan» var grunden till cesurerna.

Vända vi oss nu från hexametern till senaren, så är det två företeelser som ansetts bevisa sökt öfverensstämmelse mellan accent och ictus, nämligen den s. k. dipodiska lagen och den trokeiska cesuren.

Den dipodiska lagen, sådan den blifvit framställd af Hermann (Ritschl) och W. Meier, utesluter från dipodiens inre arsis och senare thesis spondeiska och anapestiska ord och ordslut (— ´ , — — — ´, ⏑ ⏑ ´, ⏑ ⏑ ´). De, som söka förklaringen härtill i accenten, påpeka, att accenten skulle inträffa i den inre arsis, under det att den följande thesis, som lär ha kraftig ictus, blir utan accent. De framhålla, att lång stafvelse icke är förvisad från den inre arsis, men påstå, att den icke får vara accentuerad, på samma gång som den följande långa är oaccentuerad. Följaktligen får dipodien väl byggas så ´ — , ´ — — eller så ´ , ´ eller så ´ , ´ , ´ — eller så ´ , — ´ ´ —, men icke så ´ , ´ ⏑ ´ , — eller så ´ ⏑ ´ ⏑ ´ , —.

Om accenten vore orsak till denna företeelse och således öfverensstämmelsen mellan accent och ictus vore i första rummet eftersträfvad, så måste det förefalla underligt, att blott de inre arses blifvit föremål för denna uppmärksamhet. Denna motsägelse vilja vi särskildt framhålla gentemot dem, som mena, att dipodiindelningen var upphäfd i den latinska senaren och att denna lag icke har sin grund i dipodiindelningen utan i endräktssträfvan och att den i annat fall ingenting förklarar. Hvarför gör sig då icke denna endräktssträfvan gällande lika öfver hela versen, då ju endräkten är så lätt att åstadkomma, att det finnes många verser, som icke uppvisa ett enda fall af tvedräkt? Vidare, om den dipodiska lagen beror af accenten, hvarför gör den sig icke gällande i anapestisk vers? Det går ej an för de äkta accentuisterna att skylla på cesurerna, ty äfven dessa skola ju hafva sin yttersta grund i endräktssträfvan. Och vill man nödvändigt ha endräkt, så nog går det äfven i anapestisk vers, cesurerna få rätta sig därefter.

Såsom bevis för att verkligen accenten är det betydelsefulla momentet i den dipodiska lagen, har man anfört, dels att ett numquid eller quantum eller audis skulle undvikas på ifrågavarande plats i versen, men om af en eller annan anledning accenten framflyttades till ictusstafvelsen, skulle ordet vara användbart på samma plats utan att naturligtvis dess kvantitet i första stafvelsen blifvit ändrad t. ex. numquidnam, quantamvis, audin.

Andr. 235 Opperiar ut sciam numquidnam haec turba tristitiae afferat.

Eun. 1037 Bene ita me di ament, factum. :: audin tu, hic quid ait? :: Tum autem Phaedriae.

Vidare har man uppvisat undantag från lagen, hvilka låta förklara sig genom accenten

t. ex. Novistin i början af den trok. septenaren, likaså Vidistin, Valuistin, Promistin m. fl. i hvilka accenten sammanfaller med ictus. På samma sätt kunna ord sådana som horunc, istuc, istanc, illic, illunc, certon' förekomma på de kritiska ställena, emedan accenten i dessa ord ligger på ultima. Vidare förklaras visumst, tantundemst, nullumst, quantumst, praefectust med angifvande, att det enklitiska est drar accenten till ultima. Likaså skulle prepositioner draga till sig personalpronomina såsom enklitiska och oxytoneras: propter te, inter se, inter vos, ja t. o. m. tantam rem, serva me, multo post skulle förklaras genom accentförflyttning i följd af enklisis. Däremot skulle mecum och vobiscum förklaras genom accent på cum.

Hvad nu omöjligheten af quantam angår, så kan den ej bero på strid mellan accent och ictus, då ordet antingen har akut på ultima eller också icke har någon akut. Numquid förekommer verkligen t. ex. Curc. 4. 2. 30 Lyco, numquid vis?:: bene vale.:: vale.:: heus tu, tibi ego dico. Novistin etc. accentueras verkligen så, men denna förklaring behöfs icke i början af septenaren, där både spondé och moloss kunna anses fullt berättigade utan vidare. Och denna förklaring räcker blott för ett försvinnande fåtal fall, hvaremot de allra flesta icke visa sådan accentuering. Att accenten framflyttas i horunc, audin och alla ord, som hafva vidhängdt ce, ne, äfven när slut-e bortkastas, är sannt, men denna förklaring räcker blott för ett försvinnande antal undantag. Däremot flyttas ej accenten, när est genom krasis ansluter sig till ett ord. Likalitet känna grammatici någon enklisis vid pron. pers. eller post. För öfrigt böra accentuister akta sig för att få för många oxytona. Ty om dessa komma till pass, när det gäller att förklara undantagsställning, så blifva de så mycket besvärligare i de fall, då de placeras i öfverensstämmelse med den dipodiska lagen, och dessa äro vida flera än undantagen. Mecum och vobiscum accentuera också penultima, hvilket bör vara bekvämast för accentuisterna, då undantagsställningen är sällsyntare. Tillflykten till den verkliga eller förmenta oxytoneringen hjelper således hvarken, när det gäller att bevisa, det accenten är grunden till den dipodiska lagen, ej heller till att förklara undantagen från denna lag.

För att förtydliga detta skola vi i en tablå angifva det antal undantag vi funnit i senaren och den trok. septenaren uti Plauti komedier. Åtskilliga fall hafva ju kunnat undgå oss, såsom naturligt är vid en förslöande uppmärksamhet på sådana ting, liksom ock ett eller annat fall skulle genom emendation kunna aflägsnas. Men siffrorna torde ändå kunna gifva en ungefärlig föreställning om undantagens frekvens.

	Trok. septenaren.						Iamb. senaren.			
	1:a dipod. anap. ⏑⏑–/– –	spond.	2:a ⏑⏑–/– –		3:e ⏑⏑–/– –		1:a ⏑⏑–/– –		2:a ⏑⏑–/– –	
Amph.	24	28	0	5	2	8	2	1	0	3
As.	8	23	1	5	2	10	0	4	2	4
Aul.	15	16	0	2	3	3	1	4	6	9
Capt.	11	21	3	2	5	9	1	5	3	10
Curc.	11	27	1	6	2	1	0	2	3	8
Cas.	10	11	2	0	2	3	0	4	2	11
Cist.	9	20	0	2	1	1	2	0	0	5
Ep.	15	14	1	2	4	2	0	2	1	1
Bacch.	9	15	0	2	0	4	1	6	4	11
Most.	23	26	1	4	3	1	1	2	2	3
Men.	29	40	0	1	4	16	1	2	3	10
Mil.	38	40	0	1	2	6	0	0	8	6
Merc.	20	34	0	2	3	12	0	0	0	5
Pseud.	7	10	0	1	2	4	0	2	3	1
Poen.	9	16	0	2	2	5	2	8	10	14
Persa	13	11	2	4	6	7	0	3	1	4
Rud.	14	17	0	0	3	10	0	5	8	6
Stich.	17	24	1	2	3	4	0	4	1	5
Trin.	31	23	0	1	9	7	3	1	3	2
Truc.	13	18	0	1	1	4	2	2	4	5
	326	434	12	45	59	117	16	57	64	123

Af de 52 undantagen i 1:a dipodien i Amphitruo äro 24 anapestiska ord(-slut), med accentueringen ⏑ ⏑ ´. 22 spondeiska ord(-slut) med accentueringen ´ ´, 4 d:o med acc. ´ och 2 d:o utgöras af oaccentuerad preposition med följande accentueradt enstafvigt ord. Man kan häraf förstå, huru liten roll accenten skulle spela vid förklaringen af dessa fall, om accenten härvidlag kunde utöfva något inflytande. Detsamma gäller 3:e och 5:e foten i septenaren och 2:a och 4:e foten i senaren. Af de 21 fallen, eller rättare 25 (ty jag har vid förnyad räkning funnit ytterligare 4), äro 4 anapester ⏑ ⏑ ´, 19 ´ ´, 1 ´ och 1 ´ ´.

Talrikheten af undantagen i septenarens 1:a dipodi göra tydligen intryck af att vi här hafva att göra med en hos Plautus legal företeelse, och den s. k. dipodiska lagen tyckes således icke i första rummet vara en lag för dipodibildningen i allmänhet, utan för något annat, som ger sin bestämda prägel åt vissa dipodier.

Vi vilja närmare undersöka beskaffenheten af dessa undantag. Vi hafva händelsevis

kommit att för detta ändamål välja Captivi. Låtom oss börja med senarens 2:a dipodi. Vi citera efter Brix 4 uppl.

Vers 15 Vos qui potestis ope vostra censerier
24 Postquam belligerant Aetoli cum Valeis
40 Et hic hodie expediet hanc docte fallaciam
59 Quia bellum dixi esse Aetolis cum Valeis
85 Prolatis rebus parasiti venatici
86 Sumus: quando res redierunt, Molossici
91 Quod mihi ne eveniat non nullum periculumst.
93 Ita nunc belligerant Aetoli cum Valeis
192 Ibo intro atque intus subducam ratiunculam.
690 Qui per virtutem perbitat, non interit.

I alla dessa verser förekommer spondeiskt ord(-slut), i följande tre åter anapestiskt:

671 Tuis scelestis falsidicis fallaciis
723 Inde ibis porro in latomias lapidarias
725 Cotidiano sesquiopus confeceris.

Hvad som genast väcker vår uppmärksamhet, är spondeernas större frekvens än anapesternas. Detta är egnadt att ingifva tvifvel på riktigheten af R. Klotz uppfattning af de senare såsom väsentligt skilda från spondeerna på denna plats. Den omständighet, som skulle ursäkta spondeernas förekomst på denna plats nämligen svårigheten att i versen intaga flera flerstafviga ord, tycks lika väl behöfva tagas i anspråk för anapesterna. För öfrigt strider påståendet om nödtvångets ursäktlighet mot påståendet, att företeelsen är legal, när spondeen åtföljes af ett mångstafvigt ord, men illegal, när den åtföljes af en ny spondé, som starkt inkräktar på versens gång. Om skalden, när han af en eller annan anledning satt ett spondeiskt ord(-slut) på den kritiska platsen, sedan måste fortsätta med ett t. ex. fyrstafvigt ord, så får icke företeelsen ursäktas med svårighet att i versen inpassa redan förefintliga oumbärliga mångstafviga ord.

För min del är jag böjd att i denna företeelse icke se något nödtvång. Det finnes visserligen ställen hos Plautus, som måste förklaras genom nödtvång, ty Plautus hesiterar knappast för några svårigheter, men sådana ställen se helt annorlunda ut, och i allmänhet måste man hos Plautus beundra förmågan att af de svåraste uppräkningar skapa legala verser.

Låtom oss nu vända oss till undantagen i första dipodien af senaren.

Vers 35 Hisce autem inter sese hunc confinxerunt dolum
86 Sumus: quando res redierunt, Molossici
118 Satis est: numquam postillac possis prendere
702 Qui nunc propter me meaque verba vinctus est
746 Nam mihi propter te hoc obtigit.:: Abducite

I dessa 5 senarer spondé, i följande anapest:

110 Advorte animum sis tu: istos captivos duos.

Således äfven här spondeerna talrikare. Men betraktar man dessa närmare, så visar sig en i ögonen fallande skillnad i jämförelse med dem vi nyss skärskådade. De sistnämnda åtföljdes samtliga af 4—5-stafvigt ord, eller om det var enstafvigt, så slöt sig detta till ett följande trestafvigt ord såsom preposition till sitt substantiv. Ordförbindelsen inter sese medför ej, så vidt man känner, oxytonering af prepositionen, hvilken tvärtom är barytonus alltigenom, hvaremot det följande ordet är accentueradt på vanligt sätt. Att ur sådana ställen som dessa vilja bevisa oxytonering af prepositionen inter i sådan förbindelse, är 1:o petitio principii och leder 2:o till än större tvedräkt i de fall då *intér se* förekommer så, att den acc. ultima skulle falla i

den inre arsis. På samma sätt förhåller det sig med propter me, propter te och quando res, enär äfven konj. äro obetonade. Att göra res enklitiskt och därigenom låta ultima i quando få akut är minst sagdt en godtycklighet. Icke annorlunda förhåller det sig med sis i det anapestiska undantaget. Att detta sluter sig nära till det föregående ordet, är gifven följd af dess nära sammanhnng med den föregående imperativen, men att det skulle förlora tonen eller medföra oxytonering af animúm, är dock oerhördt.

I intet af de sex fallen hafva vi således funnit oxytonering af det spondeiska eller anapestiska ordet, hvarigenom dessa undantag skulle kunna förklaras, men däremot hafva vi i fem fall funnit spondéen (anapesten) nära förenad med ett följande enstafvigt ord, hvarigenom ordgruppen verkar ungefär som en moloss på detta ställe. Att det sjätte ex. icke utgör något egentligt undantag från detta förhållande, inses lätt, då man besinnar, att här förekomma två sammansatta ord*): num-quam post-illac (för att nu icke tala därom, att läsarten postillac icke är alldeles säker).

I andra dipodien funno vi således typen ⏑⏑,— ⏓ eller ⏓⏑ — ⏓ eller ⏓ ⏑⏑ ⏓ åtföljd af ord-dipodien ⏑⏑ — ⏑ —, i den första åter ⏑ ⏓,⏑⏑ ⏓ alltid åtföljd af enstafvigt ord, hvarför typen måste anses vara ⏑ ⏓,⏑⏑ ⏓,—. Trots den mindre vanliga bildningen af den första dipodien iakttages således den trokeiska cesuren. Däremot uteslutes genom den mindre vanliga bildningen af den andra dipodien caesura semiseptenaria.

Men låtom oss äfven undersöka undantagen i den trok. septenaren. Vi börja med femte foten: tredje eller näst sista dipodien.

Vers 258 Quos tam grandi sim mercatus praesenti pecunia
314 Is, uti tu me hic habueris, proinde illum illic curaverit
350 Fretus ingenio eius, quod me esse scit erga se benevolum
482 Dico unum ridiculum dictum de dictis melioribus
600 Crucior lapidem non habere me, ut illi mastigiae
814 Qui advehuntur quadrupedanti crucianti cantherio
816 Eis ego ora verberabo surpiculis piscariis,
817 Ut sciant, alieno naso quam exhibeant molestiam
820 Qui petroni nomen indunt verveci sectario,
822 Et petronem et dominum reddam mortalis miserrimos
878 Hegio itaque suo me semper condecoret cognomine
881 Meum Stalagmum, meum qui gnatum subrupuit.:: *Nai tan coran*
895 Sume, posce, prome quidvis: te facio cellarium.
1022 [Nunc demum in memoriam redeo, quom mecum recogito]

Äfven här tyckes förhållandet vara detsamma som i slutet af senaren: ⏓ ⏓ sammanträffar med ⏑ ⏓ ⏑ ⏓, hvaraf { ⏑,⏑,— ⏑ / —,— ⏑ / ⏑ ⏑ — ⏑ / — — —, ⏑⏑ — ⏑ — / ⏑ ⏑ ⏑ — / ⏑,⏑ ⏑ — }. Blott ett undantag: scit erga se benevolum. Detta versslut är bildadt efter typen ⏓,— ⏓ — ⏑,⏑ ⏓ ⏑ ⏑ ⏓. Accenten spelar ingen roll: illic behandlas lika som dictis.

*) Här betyder det dock mindre, att num-quam är sammansatt, om icke det följande ordet vore sammansatt.

Andra dipodien visar följande undantag:

262 Captus est?:: Ita.:: Non igitur nos soli ignavi fuimus.
292 Ne ipse genius subrupiat: proinde aliis ut credat vide.
308 Habeam dominum, non verrear ne iniuste aut graviter mi imperet.
420 Videas corde amare inter se *quibus et* quantis laudibus
854 Nec nihil hodie nec multo plus tu hic edes, ne frustra sis.

Äfven här liksom i första dipodien af senaren visar sig spondeen (anapesten) åtföljd af enstafvigt ord (i ett fall sammansmält genom krasis med det enstafviga prefixet i följande ord). Förhållandet således snarlikt det i post-illac. I intet af dessa fall kan accenten komma på ultima eller ictusstafvelsen. Intèr sê och múltò plûs kunna, såsom vi visat, icke förklaras som enklisis med tillbakakastad accent, men väl höra orden nära ihop, så att de bilda en oskiljaktig grupp före cesuren.

Näst sista dipodien i dessa båda iambiskt slutande versarter tyckes således, sedan första arsis blifvit afskild genom cesur, kunna bildas efter typen ·_ _ ·, _ · ⏑ · likaväl som efter typerna _ _, · _ ·, ⏑ · och ·, _ · _, · ⏑ · och _ _, ·, ·, · ⏑ ·. Däremot är på grund af cesuren den första typen utesluten från den tredje dipodien från slutet räknadt. Anapestiska och spondeiska ord(-slut) äro icke uteslutna, följaktligen icke därmed följande accentuering, men de måste vara nära förenade med ett följande enstafvigt ord (eller i brist därpå ett enstafvigt prefix i det följande ordet).

I den 1:a foten af den trok. septenaren kan man redan af undantagens mängd sluta, att typen · _ _ · icke är utesluten. Men därför att man där har ett spondeiskt eller anapestiskt ord, är det på grund af hvad vi visat i fråga om näst sista dipodien, icke gifvet, att vi ha denna typ. Vi kunna också ha typen ·, ⏑ ·, _ _ nämligen genom nära anslutning af ett enstafvigt ord. Jag anser icke nödigt att uppvisa detta i fråga om undantagsorden.

Accentteorien har kommit alldeles till korta, när det gäller att förklara undantagen från den dipodiska lagen, hvilka lätt förklaras genom cesurerna eller rytmens gruppbildning medelst inskärningar i materialet. Men nu skola vi gå ännu längre. Om den dipodiska lagen vore undantagslös, d. v. s. att gruppen · _ _ · vore omöjlig i andra dipodien framför _ _ ⏑ · och enstafvigt ord icke kunde ansluta sig till ett spondeiskt eller anapestiskt ordslut, så finnas ändå otaliga fall, då lång accentuerad stafvelse förekommer i den inre arsis, under det att den följande eller den föregående eller båda theses uppvisa oaccentuerad stafvelse. T. ex. lenóne impurissimo. suadére in mentem incidisset. quid ego ex hác inopia nunc capiam. ita, nunc imparatum. invéniam iracundiae. tute *hoc* intristi. ignotum abducet locum. nam me istoc posthác. quam istanc uxórem dari. emunxi argénto senes. censen patuísse omnia. cum istac magnificentia. fortasse arbitramini. puerili inconstantia. hoc tantum argénti auferat. unde haec susceptast tibi. ubi vos ulciscar probe.

Dessa exempel äro några få bland de många, som finnas i en enda pjes. Till yttermera visso äro de hemtade från Phormio, alldenstund man brukar påstå, att Terentius skulle vara försiktigare, när det gäller accentkonflikter. Men blott dessa ex. visa tillfullo, att accentuisternas uppfattning och formulering af den dipodiska lagen är alldeles förfelad.

Det återstår en fråga, som man på grund af den ensidiga blicken på ordens accent alldeles, för så vidt jag vet, förbisett. Om spondeiska och anapestiska ord*slut* äro anstötliga på

vissa platser, kan det då icke inträffa att ord, hvilkas *slut*stafvelse är eliderad, blifva lika anstötliga på dessa platser? Kan t. ex. icke ett molossiskt ord, hvars slutstafvelse blifvit eliderad, vara en lika anstötlig spondé på de ifrågavarande platserna? Om så icke är, borde detta hafva varit ett utmärkt stöd för accentuisterna. Eller anse de, att accenten i sådant fall drages tillbaka, så att tvedräkt uppstår, hvarför det vore bäst att icke framdraga sådana exempel?

Om sådana exempel förekomma, så skulle de enligt den teori vi skisserat, vara utan anstöt i näst sista dipodien, men däremot borde de i den tredje från slutet botas med enstafvigt ords anslutning. Skulle detta vara fallet, så synes det vara synnerligen besvärande för accentuismen. Låtom oss se! De exempel jag funnit i Captivi äro följande:

I senarens andra dipodi:

Vers 27 Coepit captivos commercari hic Valeos
720 Quam illi quicum una a puero aetatem exegeram

För så vidt jag förstår, äro dessa exempel att jämställa med

Aetoli cum Valeis och

me ut illi mastigiae,

således att försvara med typen ⏑ — ⏑, — ⏑ ⏑ ⏑.

I septenarens näst sista dipodi har jag också funnit två exempel af samma beskaffenhet:

Vers 544 Tu usque a puero servitutem servivisti in Valide
656 Ita mi stolido sursum vorsum os sublevere offuciis

Att jämföra med Aetoli cum Valeis och

verveci sectario.

Vi vända oss till senarens första dipodi, där jag funnit följande spondéer:

Vers 27 Illum captivum: hunc suom esse nescit qui domist
169 Nam eccum hic captivom adulescentem *emi* Valeum
708 Quoi me custodem addiderat erus maior meus
742 Et si pervivo usque ad summam aetatem, tamen

Af dessa fyra är det en senar, som ej stämmer med den skisserade teorien, men denna vers är emenderad af Fleckeisen, som insatt emi. Han observerade ej, att han införde ett fel mot den dipodiska lagen, förmodligen därför att det icke innebar någon anstöt från accentens synpunkt.

Dessutom har jag funnit två exempel på anapester:

Vers 33 Reconciliare ut facilius posset domum
132 Vel carnuficinam hunc facere possum perpeti

Båda följa regeln.

I septenarens andra dipodi har jag funnit följande spondéer:

Vers 265 Quod sciam: si quid nescibo, id nescium tradam tibi
299 Meam nobilitatem occultare et genus et divitias meas
478 Nam ego ut dudum hinc abii accessi ad adulescentis in foro
552 Me rabiosum atque insectatum esse hastis meum memoras patrem
559 Credidi esse insanum extemplo, ubi te appellavit Tyndarum

Vers 576 Si huius huc reconciliasso in libertatem filium
824 Mirumque adeost ni hunc fecere Aetoli sibi agoranomum
849 Alium porcinam atque agninam et pullos gallinaceos
967 Hoc agamus. iam animum advorte ac mihi quae dicam edissere.

Alla äro regelrätt behandlade utom »fecere» i v. 824. Men i denna vers är ordställningen ändrad af Hermann, den dipodiska lagens uppfinnare. Men han ansåg, att de gamle latinarne »illud in primis caverunt, ne accentus vocabulorum, in quibus spondeus est aliquem e paribus locis tenens, cum ictu pugnaret», och därför fann han ej denna ändring anstötlig. Cod. B har förmodligen:

hunc fecere sibi Aetoli agoranomum

och detta torde icke vara omöjligt. Fleckeisens ändring

hunc Aetoli sibi fecere agoranomum

är utan anstöt.

På denna plats har jag funnit blott en anapest, och den är regelrätt:

Vers 451 Quem hic ferat secum ad legionem, hinc ire huic ut liceat domum.

Således finna vi undantagen i senarens 1:a och trok. septenarens 2:a dipodi behandlade på alldeles samma sätt och det uti Captivi så konsekvent, att man finner undantag endast uti emenderade verser. Det är icke anstötligt att finna accent i den inre arsis, äfven när thesis å ömse sidor saknar accent, icke heller att finna spondeiska eller anapestiska ord(-slut) i den andra thesis, men det är anstötligt att *i iambiska taktarten finna spondeiskt eller anapestiskt ord(-slut) i en iambisk hufvudcesur, äfven om accent och ictus öfverensstämma huru mycket som helst.* Och ett sådant monstrum till cesur erhåller man i septenarens andra dipodi, om den ej förebygges genom att till spondéen (anapesten) ansluta ett enstafvigt ord.

För att icke lemna den 1:a dipodien i den trok. septenaren alldeles utan exempel, skall jag anföra dem jag funnit af den nyss behandlade arten.

Vers 245 Per fortunam insertam et per mei te erga bonitatem patris
552 Me rabiosum atque insectatum esse hastis meum memoras patrem?
583 Est miserorum, ut malevolentes sint atque invideant bonis.
615 Ornamenta absunt: Aiacem, hunc quom vides, ipsum vides.
844 Ignem ingentem?:: Ita dico, magnus ut sit. Quid? me, volturi
972 Quia et aufugi et tibi subrupui filium et eum vendidi.

Dessa verser visa typerna ⏑ — ⏑ — och ⏑ , — ⏑ —, som genom upplösningar och ytterligare delningar erhålla formerna ⏑ , — ⏑ — l. ⏑ ⏑ , — ⏑ — och ⏑ , ⏑ ⏑ ⏑ — —.

Vi se således, att i septenarens första dipodi och i näst sista dipodien af septenaren och senaren är typen ⏑ — ⏑ medgifven jämte andra. Denna typ är följaktligen medgifven i alla dipodier utom slut- eller cesur-dipodier. Naturligtvis, ty slutdipodierna hafva formen — ⏑ ⏑ och cesurdipodierna formen (—) ⏑ ⏑ ⏑ ⏑. Om från cesurdipodien med lång inre arsis sista stafvelsen afskiljes, får cesurdipodien följande utseende (—) ⏑ — ⏑. Detta blir en orimlig iambisk cesur. Hvarför? Därför att det är en anapestisk eller daktylisk cesur. Den dipodiska lagen är således blott ett uttryck för cesurlagen: *Om en jambisk cesurdipodi har lång inre arsis, så måste cesuren bildas trokaiskt.* Häraf följer som korollarium, att om sådan cesurdipodi har ordslut i senare thesis, så måste ett enstafvigt ord följa. Special-fall häraf äro, att ordslutet är spondeiskt (anapestiskt) eller molossiskt (koriambiskt, ioniskt a minore). Att den trokeiska cesuren är så frekvent i latinet, är således beroende därpå, att latinet (ja här är alltid frågan om det äldre latinet) så ofta har lång inre arsis, ty i alla dessa fall är den trokeiska cesuren nödvändig.

Att cesurlagen gäller äfven andra verser af den ojämna taktarten än senaren och den trokeiska septenaren, bör vara självklart. Cesurdipodierna kunna således icke heller där bildas på annat än för cesur- och slutdipodier angifna sätt: antingen ⏑ – ⏑ – eller – ⏑ – ⏑. Men de öfriga dipodierna då? Ja, jag har i de öfriga versarterna påträffat jämförelsevis få exempel, så att jag icke vill ingå på någon närmare diskussion om dessa. Men åtskilligt synes vara klart. Exempel finnas af typen (⏑) – – – –, hvika när de åtföljas af iambisk cesur(slut)dipodi, behandlas på samma sätt som näst sista dipodierna i senaren och den trok. septenaren.*) Huru vida dessa exempels fåtalighet står i förhållande till dessa versarters sällsyntare användning eller beror på någon annan orsak, har jag däremot icke undersökt. Det finnes verkligen en omständighet, som skiljer t. ex. begynnelsedipodierna i den iambiska septenaren från de dipodier, vi ofvan skärskådat, nämligen den, att de börja iambiskt, under det att de förra samtligen börja trokeiskt. Är nu den begynnande arsis lång, så blir dipodien fullkomligt lika med en anapestisk dipodi. Det skulle ej förvåna mig, om detta motverkade användningen af denna typ. I hvad fall som helst kan accenten icke hafva spelat någon roll.

Men om nu den långa stafvelsen i den inre arsis af dipodier i äldre latinsk vers spelat en viss roll vid ökandet af den trokeiska cesurens frekvens, så kan man fråga, hvarifrån då latinarne fått denna långa inre arsis. Det torde icke vara utan betydelse, att spondeiska ord behandlas lika som anapestiska ord, och då anapestiska ord användas hos grekiska författare, ligger den tanken nära till hands, att latinarne utsträckt denna användning till anapestens equivalent spondéen. Men jag tror dock knappt, att detta utan verkligt föredöme skulle varit tillräcklig grund för en så genomgripande novation i den ojämna taktarten. Jag kan således icke tänka mig annat, än att saturniern utgjort den kraftigt verkande auktoritet, som länge i den latinska iambisk-trokeiska versen kvarhöll längd i den inre arsis.

För de skalder, som oreflekteradt studerat både latinsk och grekisk litteratur, hade de i medvetandet kvarstannande bilderna af den latinska och den grekiska dipodien sammansmält, så att de vid diktningen icke kunde eller tänkte på att frigöra sig från detta inflytande. Därför kan det icke förvåna att i denna diktning finna, både hvad som är gemensamt för saturniern och den grekiska versen, och hvad som är särskildt utmärkande för den ena eller den andra. Om man således finner i den äldre latinska versbildningen sådant, som ej äger motsvarighet i den grekiska, så har man att tillse, huruvida icke detta var något som är egendomligt för den äldsta nationella diktningen.

Nu är det obestridligt, att för så vidt man får antaga samma versbildningsprincip för saturniern som för den öfriga latinska litteraturen, d. v. s. kvantiteten, så erbjuder just saturniern förebilder till egendomligheter, som icke äga motsvarigheter inom den grekiska litteraturen. Dit höra typerna – –, – – och (–) –, – – för dipodibildningen. Och just den omständigheten, att t. ex. den Plautinska versbildningen med full säkerhet uppvisar båda dessa typer och icke blott – –, – –, är ett starkt skäl för antagandet, att de bildningar i saturniern, som kunna fattas såsom exempel på typen (–) – – –, verkligen också innehålla denna typ och icke tilläfventyrs – –, – –; eller med andra ord, att man icke på grund af bristande öfverensstämmelse mellan accent och ictus får tolka en typ ⏑ –, – · som om det vore typen ⏑ · · ·.

T. ex. Consul censor (aedilis)

och icke Consul censor (aedilis).

---

*) T. ex. Capt. 914 Adveniens deturbavit totam cum carni carnarium

918 Cellas refregit omnis intus reclusitque armarium

As. 555 Vi pugnando periuriis nostris fugae potiti.

Det förra är icke anstötligare än

Vi pugnando (periuriis),

det senare åter cónsul cénsor aedílis

är med afseende på slutet utan analogi i latin och grekiska. Det skulle med afseende på klausulans skärning vara ett daktyliskt slutfall ⏑ ⏑ | ⏑ ⏑ ⏑ ⏑, men hvilken kvantitet! ⏑ ⏑, ⏑ ⏑ ⏑! Tror man då verkligen, att kvantiteten är en qualitas occulta, som på något mystiskt sätt skulle afficierat de skalder, som skrefvo efter kvantiteten, utan att den sinligt gaf sig till känna för örat? Eller om den det gjorde, var det väl möjligt för en »accentuerande» skald att trotsa örats vittnesbörd? Eller var kanske kvantiteten förenad med accentstafvelsen, liksom uti vårt moderna uttal af latinet, så att kvantiteten egentligen var censor aedilis? Men huru vilja anhängarne af en sådan åsikt öfvertyga oss därom utan bevis? Ja, löjligt nog, går detta i många fall ganska lätt. Så mycket ondt uträttar det moderna felaktiga uttalet.

Då jag nu icke har rättighet att statuera något så vidunderligt, som att

censor aedilis

skulle vara ett daktyliskt slutfall, och ännu mindre däri kan finna ett trokeiskt eller iambiskt, utan måste fatta det trokeiska slutfallet i dessa ord under rytmiska formen

(—) ⏑, — ⏑ ⏑

så måste jag ock fatta hela kolon under denna rytmiska form:

— ⏑, — ⏑, — ⏑ (consul censor aedilis),

som icke visar någonting oerhördt. Under samma form fattar jag också:

Quoius vita virtuti [1])

Subigit omnem Lucanam [2])

Mors perfecit tua ut essent

Honos, fama virtusque [1])

Quibus sin longa licuisset

Facile factis superasses [2])

Terra, Publi, prognatum [1])

Under formen —, ⏑ —, ⏑ ⏑ — höra åter t. ex.

---

[1]) Långt a i nom. sg. 1 dekl. förekommer äfven hos Plautus.

[2]) Iambisk tribrachys förekommer i lat. liksom i grekisk vers, såsom vi längre fram skola visa.

Hunc unum plurimi

Duonorum optimum

Hic cepit Corsicam

Dedet Tempestatibus

Dessa typer äro för saturniern egendomliga i motsats till grekiska versen, som icke uppvisar sådana typer, om man undantager de haltande versarterna, som hafva denna form i slutdipodien ⏑ ⏓ — ⏓.

Formen — ⏓ ⏑ ⏓ åter är gemensam för saturniern och grekiskan t. ex.

Gnaivod patre prognatus[1])

Taurasiam Cisaunam

Quare lubens te in gremium

Dabunt malum Metelli

Fato Metelli Romae

Faber suae fortunae[2])

Då nu saturniern är så rik på bildningar sådana som

immortales mortales

flerent divae Casmenae

så är det klart, att denna vers skall uppvisa ringa öfverensstämmelse mellan accent och ictus i jämförelse med den vers, där denna dipodibyggnad mer och mer fick maka åt sig och hålla sig till anapesterna, där den egentligen hör hemma. Accentueringen verkade icke, att denna dipodibyggnad öfvergafs, men cesurerna jämte kvantiteten verkade differentiering, så att hvart och ett sällade sig dit det hörde. När Saturniern var enrådande, kunde ingen förvexling med andra versarter inträda, och därför innehöll också denna vers fröet och ansatserna till de andra, d. v. s. gången närmade sig ömsom mera åt den jämna, ömsom mera åt den ojämna taktarten. Det var icke samma slags iamber, som användes i en grafskrift:

Immortales mortales, si foret fas flere,

Flerent divae Casmenae Naevium poetam

---

[1]) Långt e i abl. sg. 3 dekl. förekommer icke så sällan hos Plautus.

[2]) Vi förbise icke, att det finnes andra former af saturniern, men vore man ense om kvantitetens betydelse i de vanligaste formerna, så förlorar accenten sin betydelse af sig själf i de öfriga.

och i Metelli hotande svar till Naevius:

Dabunt malum Metelli Naevio poetae.

De förra likna daktyliska (spondeiska) hexameterns allvar, de senare likna Catulli hätska invektiv mot Mamurras i rena iamber:

Quis hoc potest videre, quis potest pati?

När saturniern var den så godt som enda versformen, måste den ega stor frihet för att kunna gifva skiftande uttryck åt olika känslor och stämningar. När man åter efter stämningens olikhet kunde tillgripa olika versarter, så var det klart, att hvarje versart icke kunde eller behöfde utveckla lika stor frihet och omvexling. Typen — ⏑ ⏑, — ⏑ ⏑ kom sålunda att allt mer reserveras för anapesterna. Endast ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ bibehöll sig rätt länge i iambisk-trokeisk vers, då den icke behöfde befara förvexling med anapesterna (hos Phaedrus är den dock försvunnen). Typen ⏑ ⏑ ⏑ —, ⏑ ⏑ — som genom den trokeiska cesuren är räddad från förvexling med anapesterna, hade naturligtvis största utsigt att bibehållas i en diktart, som föga använde daktylisk vers. När åter denna vers blifvit mera allmän, så måste äfven här rättvisan gifva hvar och en sitt, så att denna typ tillföll den daktyliska hexametern, och iamben (trokeen) fick behålla detsamma som hos grekerna. Om man därför jämför inskärningarnas beskaffenhet i latinsk och grekisk vers, så skall man finna, att de nog kunna vexla något under olika tider och hos olika författare, men att denna olikhet mellan greker och latinare icke är af den beskaffenhet, att de tala för att latinarne fäst något afseende vid accenten. Om den grekiska trimetern varit accentuerad efter latinska accentlagar, så skulle den ha uppvisat ungefär samma öfverensstämmelse mellan accent och ictus som latinet. Jag har räknat de fall af tvedräkt, som förekomma i 100 trimetrar i Soph. Antigone, Aristoph. Ranae, Euripides Hippolyt, Plautus Captivi, Terentius Phormio, Phaedrus Fabulae samt Senecas Tragoediae. De visa i de olika fötterna följande tal:

	1:a foten	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e		S:a
Soph.	37	17	2	18	47	64	=	185
Aristoph.	33	18	10	20	34	45	=	160
Eurip.	37	9	0	14	34	56	=	150
Plaut.	18	10	0	20	28	43	=	119
Terent.	19	6	4	13	32	46	=	120
Phaedr	24	0	0	8	45	43	=	120
Seneca	19	5	0	10	98	89	=	221

Hvad som genast faller i ögonen är att öfverensstämmelsen är störst i andra, tredje och fjärde fötterna. Bentley, som mente att komici för att behaga folket sörjde för öfverensstämmelse mellan accent och ictus, såg sig också nödsakad att till andra dipodien begränsa åsikten om ultimas frihet från ictus; i första och tredje dipodien däremot var enligt honom ictus på ultima tillåten. Men hvad skall man nu säga, då grekerna likaledes byggt sina trimetrar så, som om det varit en afsigt att i den 2:a dipodien åstadkomma öfverensstämmelse mellan latinsk accentuering och ictus! Kanske när allt kommer omkring, så skall man icke tro så mycket på de där Alexandrinske grammatici, som accentuerat grekiskan, utan börja på att genom undersökningar om öfverensstämmelsen mellan accent och ictus bestämma accentens verkliga plats i grekiskan också liksom i latinet! »Hvilket vidsträckt fält är icke då öppnadt för kommande forskningar!»

Ja, vill man nedlägga tid på sådana forskningar, nog finns det ett stort fält. Skada blott, att detta fält är en ofruktbar öken. Om vi lyckats i någon mån visa det, så skola vi icke ångra vår hastiga utflykt i denna ödemark.*)

En företeelse, som ofta blifvit satt i förbindelse med accentens verkningar, är också den s. k. iambiska förkortningen. Det är ett faktum, som genast möter oss, när vi läsa Plautus eller Terentius eller någon af de äldre sceniska författarne, att en iamb ofta står på en plats (arsis l. thesis), där man väntar att finna en pyrrick. Denna iamb kan bestå af ett enda ord, af två enstafviga ord (af hvilka ettdera eller båda kunna vara eliderade), af ett enstafvigt ord (elideradt eller icke) jämte första stafvelsen i ett flerstafvigt ord eller också de två första stafvelserna af ett flerstafvigt ord eller i den jämna taktarten slutstafvelserna i ett flerstafvigt ord.

Den allmänna åsikten tyckes vara, att den senare stafvelsen förkortas till likhet med den förra. Om däremot denna förkortning har skett för tillfället i versen eller om den ligger prosodiskt i uttalet äfven utom versen, därom tyckas meningarne icke vara alldeles ense. Likaså tyckas meningarne om orsaken till denna förkortning icke fått en fullt öfverensstämmande form. I allmänhet tyckes man dock tendera åt den åsikten, att accent eller ictus skulle vara den verkande orsaken.

Accenten i iambiska ord skulle verka, att den första stafvelsen fattades lika viktig som den senare långa, i följd hvaraf denna skulle förkortas. Ett enstafvigt kort ord skulle uti komplex med ett annat långt enstafvigt ord verka detta senares förkortning; samma enstafviga korta ord skulle också verka förkortning af lång oaccentuerad förstafvelse (vanligen prefix) i flerstafvigt ord. I början af flerstafviga ord kan företeelsen ej förklaras med den vanliga accentueringen (⏑ — ^ ⏑, ⏑ — ⏑ ⏑ ⏑), man griper då till hypotesen om initialaccent. Med afseende på de iambiska slutstafvelserna i tre- eller flerstafviga ord kan man ej finna någon förklaring i accentueringen och har därför nöjt sig med att ictus har samma verkan som accenten.

Då man från början betraktade förkortningen som en prosodisk företeelse, sökte man härleda den ur det folkliga uttalet. Emellertid tillhörde både de framställda rollerna och åhörarne icke mindre de högsta samhällslagren än de lägsta, och äfven om åhörarne tillhört blott de lägsta lagren, så har man ej några bevis för, att de i Rom skulle haft ett annat språk eller uttal än de högsta. Slafvar och slödder tala icke heller i komedien hvad uttalet beträffar ett annat språk än magnater och rådsherrar. [Det enda undantag jag i detta fall funnit, är dock af annan art: det är puniern Hanno som i »Poenulus» dels talar puniska ett stycke, dels uppblandar sitt språk med puniska ord.] Enligt hvad man vet af Cicero, talade det lägre folket i Rom äfven latinet så, att de öfverträffade bildade landsboars uttal af språket. Samma är ju ock förhållandet nu, att infödda stadsbor af den lägsta klassen dock från barndomen tala det språk, som i en viss stad anses för det »fina», konsekventare än bildade landsbor. Detta »fina» uttal får naturligtvis i provinsstäder aldrig stadga sig självständigt gent emot det öfriga språket i ett land och särskildt hufvudstadsspråket. Men ponera att en stad med omnejd står i obetydlig beröring med öfriga delar af ett större land, så utbildar sig ett språk, som i sin egendomlighet, taladt af hög och låg, gör anspråk på att vara det fina och visst icke viker från dessa anspråk för främlingens anspråk. Huru mycket mer skall då icke en hufvudstad, särskildt i ett land med stor centralisation, förälska sig i sina egendomligheter, som äro en egendom för hög och låg. Den infödde Parisaren t. ex. finner i sin granntyckthet »accent» i de mest bildade provinsialers uttal.

---

*) Då ändamålet med denna afhandling icke är att specielt behandla de metriska frågor, som vi här beröra, utan att blott framhålla dem i sådant ljus, att accentens betydelselöshet för metriken blir klar, så hafva vi icke behandlat dipodifrågan i hela dess omfattning ej heller indragit i undersökningen allt material. En annan anledning har ock legat däri, att vi icke haft tillgång till kritisk apparat för granskning af alla exempel. Det ena som det andra kan endast få sin fullständiga belysning i en däråt särskildt egnad undersökning.

Det samma gäller i viss mån Stockholm, ehuru centralisationen i vårt land är jämförelsevis ringa. Hvad skall man då tänka om Rom, som både till sitt historiska ursprung och med afseende på sin politiska maktställning var den enda staden i det romerska riket? Huru skulle en liten klick af bildade där kunnat göra gällande ett särskildt språk gentemot det lägre folket, isynnerhet som det icke fanns något särskildt skriftspråk, som genom en tryckt litteratur kunde fasthålla en annan självständighet, än den som låg i det dagliga bruket? Folkspråket i Rom var således icke något annat än de bildades, och de bildades språk var detsamma som det lägre folkets. Fanns någon skillnad, så var det mellan stadsspråk (urbana lingua) och landtlig brytning (rusticitas). Men om en skådespelare gjort sig skyldig till landtlig brytning, så hade han blifvit uthvisslad af hufvudstadspöbeln.

Härmed är naturligtvis icke förnekadt, att de bildade hade en finare samtalston än det lägre folkets grofkorniga utgjutelser, hvilket också är mycket tydligt framträdande i komedien. Man kan finna scener mellan slafvar, kopplare och sykofanter, som på intet vis gifva våra dagars beryktade månglerskor och hamnbusar efter i grof munvighet, men i rytmiskt och fonetiskt afseende tala de dock samma språk som den fina societéen. Cicero tyckte sig därför också vid åhörandet af de äldre komedierna höra det språk, som han i sin barndom hört i de bildade familjerna i Rom. Naturligtvis, under hans barndom, ty under hans mannaålder buro de en viss gammaldags prägel, som för en konservativ man visserligen tedde sig som incorrupta antiquitas, men som det dock icke var rådligt att i tal alltför envist fasthålla, då han var alltför praktisk folktalare för att inse nödvändigheten af att inför den romerska menigheten i fonetiskt afseende följa med sin tid. Han säger därför också, att han i sin ungdom sökte fasthålla vissa arkaismer i uttal, som han teoretiskt taget ansåg för riktiga, men att sedan praktiken och publikens öron påtvungo honom nödvändigheten att tala, som den tidens kreti och pleti talade.

Lika oriktigt som nu det antagandet är, att Cicero i sina tal skulle hafva användt ett uppstyltadt uttal, som ej användes af den tidens obildade publik, lika oriktigt är det antagandet, att Plautus och de gamle komici skulle användt ett uttal, som ej var gemensamt för de bildade Romarne.

Plauti språk var icke något »vulgärspråk» eller vulgärt uttal, icke heller något de bildade förbehållet särskildt samtalsspråk, utan det var det romerska stadsspråket.

Men lika oriktigt som det är att söka grunden till den ifrågavarande företeelsen i något egendomligt uttal, som skulle skilja sig från det egentliga romerska uttalet, lika oegentligt synes det vara att med antagandet af ett gemensamt stadsspråk, som funne sitt uttryck i det klassiska latinets versbildning, söka grunden till den äldre versifikationen i en blott och bart mekanisk åtgärd för metriskt ändamål. För så vidt jag förstår, innebär en sådan åtgärd som förkortande af nŏvŏs till nŏvŏs för metriskt ändamål ingenting mindre än ett våldförande af språket. Att för versens skull läsa ămĭcŏrum i st. för ămĭcŏrum vore väl ungefär detsamma som att i svensk vers läsa nătŭrlăra i st. för nătŭrlăra, vĕrĕbămĭnĭ för vĕrĕbămĭnĭ vore ungefär detsamma som bĕfăl̆hăfvăre för bĕfăl̆hăfvare. Genom sådana mekaniska åtgärder skulle komediförfattarne nog väckt löje, men ej af det åsyftade slaget.

Men antag att så våldsamma åtgärder tolererats af åhörarne, huru skulle de kunna förklaras såsom följd af accenten? Äro de icke helt enkelt kvantitetsförändringar? Om accenten åter hade den verkan, att den förkortade vídes till vĭdĕs, huru skulle då detta ord någonsin kunnat vara en iamb? Hade icke accenten alltid samma verkan? Eller kunde den en sådan verkan åstadkomma, blott när det behöfdes för versen? Men antagom, att accenten kunde hafva denna verkan. Hvadan kom denna verkan, då den korta stafvelsen icke var accentuerad?

Ex. Rud. 221 pectŏrĕ sunt curae exănĭmabĭlĕs.

Man torde svara från ictus. Låt gå! Men i följande ex.

Trin. 833 Satellites tui me miserum foede.

Man svarar från initialaccenten. Godt! Men i följande:

Bacch. 1205 Vesper hic est: sequimini.:: Ducite nos.

Penultima i sequimini har hvarken accent eller ictus och ändå tyckes den ha kraft att förkorta ultima. Således försiggår denna förkortning utan både accent och ictus, ja t. o. m. i trots af den s. k. finalaccenten, den där nyaste uppfinningen, som lär ha fördubblat fallen af endräkt mellan accent och ictus. Det tycks som här behöfdes icke allenast initial- och final-accent utan äfven penultimal-accent. D. v. s. skall man förklara allt ur accenten, så går det bra, bara man i fred får statuera nya accenter efter behof och bestämma platsen för dem efter behof utan afseende på Romarnes egna uppgifter. Det förefaller mig som en sådan metod saknar den fasthet, som den filologiska forskningen kräfver.

Det enda, som med afseende på dessa iamber tyckes kunna påstås är, att de båda stafvelserna höra till samma semeion, d. v. s. iamben fyller ett semeion (arsis eller thesis), som annars kan fyllas af *en* lång stafvelse eller två korta. När skalden skulle fylla ett sådant semeion och blott hade en kort stafvelse, så måste han tillägga ännu en stafvelse och denna kunde i vissa fall vara en lång.

Förkortades nu denna till likhet med den föregående? Orimligheten af ett sådant antagande hafva vi sökt antyda i det föregående. Bibehöll den då sin ursprungliga längd, så att den var lika lång som den stafvelse, hvilken ensam fyllde ett dylikt semeion? Nej, då skulle uppenbarligen rytmen blifvit alldeles förstörd. Det återstår således intet annat än att iamben genom minimal kvantitetsmodifikation tog samma rum eller tid som en lång stafvelse eller två korta.

Denna företeelse tyckes vara egendomlig för latinet och påträffas redan i saturniern t. ex.

Dedet tempestatibus aedem mereto.

Och den upphörde snart nog.

Alldeles utan analogier är den dock icke i grekiskan. Synizesis (consessus) är egentligen den företeelsen, att en kort och en lång vokal uttalas på tiden för en lång vokal. Detta är ock den lindrigaste formen af den latinska företeelsen och den form, som bibehållit sig betydligt längre än de öfriga, såsom diutius, Iulia, cui, ei, huic, fidei, rei dii*). Ett steg längre gå dies, ea, eadem, deo, deorum, eorum, meo, duorum, duobus, tuo, suo. Ännu ett steg längre nouo. Men härifrån är nära till breui, graui, breues, moues. Dessa skilde sig väl icke synnerligen från hvilken annan iamb som helst: amas, duces.

Från en annan utgångspunkt kommer man också till kortare iamber än de vanliga. Enstafviga ord, som icke behöfva taga hänsyn till andra stafvelser såsom mångstafviga, hvilka bilda en i språket konstant rytmisk figur, t. ex. communicabo, kunde uppenbarligen tänjas eller

*) Hit hör väl äfven »Pompei meorum prime sodalium» hos Horatius. Framför i hade förmodligen e förkortats (för tillfället).

förkortas betydligt, utan att de förlorade sin fonetiska karaktär för örat. Man har indirekta intyg härför i retorernas förbud att bygga klausuler med sådana ord eller att förena alltför många sådana i en sats (uppenbarligen emedan rytmen blef osäker och struttande). Quintilianus säger, att detta medförde ett klapprande ljud som af en barnskallra. Verkan var ungefär densamma af för många korta stafvelser i följd. Däraf kan man förstå, att enstafviga ord lätt förlorade något af sin längd. Detta kan man också inse däraf, att en obetydlig incisering gärna inträdde i hvarje ordslut. Denna incisering kunde användas för att förlänga korta stafvelser (enär stafvelsen rytmiskt, d. v. s. med afseende på längd för örat senterades från vokal till vokal), men den kunde ock inkräkta på långa stafvelser. Hade ordet icke mer än en stafvelse, så blef ordet helt och hållet i någon mån förkortadt i och för sig, om ock den latenta pausen lät det gälla som fullständig längd. När nu enstafviga ord på detta sätt voro så att säga naggade, så kunde lätt ett långt sammanträngas med ett kort på en lång plats. Förekommo de åter först på en lång plats, hade skalden ingen anledning att se sig om efter ytterligare ett ord för att fylla ett semeion. I viss mån gäller äfven om tvästafviga ord, hvilkas första stafvelse var kort, att inciseringen kunde beröfva den senare något af dess fonologiska ljudvärde, utan att den rytmiskt taget blef kort, då den latenta pausen medräknades. Utan att förlora något ytterligare af sin fonologiska kärna kunde äfven ett sådant taga en något mindre plats, när följande paus inskränktes.

Ett liknande förhållande ägde rum med enstafviga prepositioner som bildade sammansättning. Såsom enstafviga kunde de, fristående begagnade, något förkortas, och i sammansättningen kunde de behålla detta modifierade uttal och på samma gång ansluta sig nära till det följande ordet, hvarigenom den annars förlängande latenta pausen var utesluten.

Att det iambiska slutet af flerstafviga ord kunde på samma sätt modifieras och följaktligen i den jämna taktarten något närmare sammanträngas, utan att längdförhållandet mellan de båda slutstafvelserna märkbart ändrades, torde vara lätt att inse.

Nå men, frågar man, kunde icke slutstafvelsen i spondeiska ord undergå samma modifikation? Denna fråga borde jag egentligen rikta till dem, som anse att accenten förkortade den följande stafvelsen. När accenten på iambens korta stafvelse kunde hafva kraft att förkorta den följande långa, ehuru denna accent ju skulle vara svag, hvarför hade då icke den starka accenten på den långa penultima någon kraft att förkorta ultima? Just denna omständighet är tillintetgörande för accentteorien. Om någonsin skulle väl ultima här förkortas och det så, att den aldrig kunde användas i ett lång semeion utan alltid måste betraktas som kort stafvelse.

För mig ställer sig saken enkel. Jag har aldrig medgifvit, att en verkligen lång stafvelse blir kort, utan att den blott förkortas, så att den kan sammanträngas med en föregående kort på samma långa semeion. Nu kan det aldrig inträffa med slutstafvelsen i en spondé, att den skulle behöfva sammanträngas med penultima på samma semeion. Alltså kan kvantitetsmodifikationen här aldrig behöfva tagas i anspråk jämte sammanträngning, men väl tages den i anspråk vid alla trokeiska cesurer.

Hit hör äfven frågan om positionslängden, som står i beroende af stafvelsebildningen. Man kan taga stafvelse i flera bemärkelser: skrifstafvelse, grundstafvelse, tryckstafvelse, ljudstafvelse, rytmisk stafvelse. Skrifstafvelsen är i hvarje språk mer eller mindre konventionell, men grundar sig merendels på ljudstafvelsen. Grundstafvelsen har etymologisk betydelse. Tryckstafvelsen är en modern uppfinning, som skulle grunda sig på den exspiratoriska accenten och räknas från tryckminimum till nästa tryckminimum. På grund af ljudstyrkans tillfälliga natur anser jag denna stafvelseindelning sakna all vetenskaplig betydelse. Ljudstafvelsen, som räknas mellan tvenne sonoritetsminima (jämför A. Noreen, Inledning till modersmålets prosodi, Uppsala 1897), anser jag för min del vara den indelning, som i alla tider spelat den största rollen vid sönderdelande af ord, äfven om den af lätt insedda skäl ej blifvit med konsekvens genomförd. Den rytmiska stafvelsen, som räknas från och med sonoritetsmaximum till sonoritetsmaximum, är den indelning, som alltid ligger till grund för det omedelbara bestämmandet af en stafvelses längd i hvilken annan indelning som helst, och som därför omedvetet trots hvilken konventionell staf-

velseindelning som helst med nödvändighet bestämmer stafvelsens rytmiska värde. Förbiseendet häraf har i alla tider, både hos antika och moderna författare, framkallat skrufvade och paradoxala förklaringar af språkstafvelsernas duglighet att åstadkomma rytm. Antika författare hafva dock icke förnekat faktum, fastän de funnit detta faktum stridande mot deras stafvelseteori. Nyare tidens författare ha på grund af den motsägande längd de funnit i den konventionella stafvelseindelningen förnekat rytmens beroende af stafvelselängden och förklarat rytmen beroende af accenten, under hvilket begrepp de sig ovetande fattat den verkliga rytmiska stafvelsen. Ett försök till fattande af rytmisk stafvelse har legat i tryckstafvelsen, i hvilken »trycket» just är känslan af stafvelsens längd eller rytmiska värde, men då man råkat fixera denna stafvelse mellan tryckminima, så har man ej kunnat finna rätta början eller slutet för den rytmiska stafvelsen och följaktligen ej kunnat bestämma dess längd eller göra dess rytmiska värde beroende af längden. Man har dolt det rytmiska värdet bakom ett ord, som betecknade en till sin konstanta förekomst outforskad bestämning, och ur det med detta ord betecknade begreppets inre bestämningar dragit konklusioner, som hafva lika hypotetisk giltighet, som den ifrågavarande bestämningens (ljudstyrkans) konstanta förekomst.

Vokalerna äro de mest sonora språkljuden. Efter dem komma i ordning konsonanterna r, l, j, v, m, n, b, g, d, s o. s. v. Vid stafvelsebildning utgöres sonoritetsmaximum vanligen af en vokal, i brist på sådan af den för tillfället mest sonora konsonanten (t. ex. st! tst!). Å ömse sidor om detta ordna sig öfriga språkljud efter sonoritet, så att de mest sonora gå närmast före och näst efter sonoritetskulmen. Så långt sonoriteten är i tilltagande före kärnan och i aftagande efter densamma, så långt räcker ljudstafvelsen. Lagen för språkljudens ordnande i förhållande till sonanten plägar kallas utsägbarhetslagen, men det är snarare en akustisk-rytmisk lag, en lag för hörbarheten, d. v. s. för hörselsinnets förmåga att sammanfatta sensationerna till en hörselbild. I den mån hörbarhetslagen mindre får göra sig gällande, i samma mån sönderplottras för uppfattningen språkljudsgruppen i en mängd bistafvelser. En annan rytmisk-akustisk lag är den, att inga konsonanter (åtminstone ej mera sonora sådana) få längd före sonanten. Den långa sonora konsonanten skulle genast uppfattas som en bistafvelse. Låtom oss blott försöka att uttala *ren* med långt *r*-ljud. Det låter alldeles som urren, d. v. s. tvåstafvigt. Att r, l, m, n, i sådan ställning måste uttalas kort, uttryckte antiken därmed, att den kallade dessa konsonanter i denna ställning *flytande*. Efter sonanten åter kunna konsonanter utan fara för stafvelsens enhet uttalas långa och det i samma mån de stå sonanten nära.

Vi skola anföra några exempel, som belysa detta. Det grekiska ordet *rhythmos* (rot: sru) kan icke trots etymologien få förlängdt *r* före sonanten (och förlorade stämtonen i *r*, visserligen under inflytande af *s*, som öfvergått till *h*, men måhända äfven till minskande af sonoriteten i *r*), *arr(h)ythmos* åter kunde få långt sonor-*r*, då detta följde efter det mera sonora *a*. Om det långa *r* i sin förra del var tonande och i den senare tonlöst, så är detta än tydligare uttryck för den gifna lagen, rrythmos eller rrhythmos såsom tvåstafvigt ord hade varit rytmiskt omöjligt.

Det finnes en svensk metriker, som förklarat ordet »österns» (= ö-sterns) för en jamb med afseende på kvantiteten, och med detta och dylika exempel velat bevisa omöjligheten att bygga svensk vers på kvantiteten. Detta är riktigt, såvida kvantiteten (den rytmiska längden) vore beroende af skrifstafvelsen. Ö- är verkligen kort och -sterns är mycket långt. Men örat säger tydligt att ordet är troké. Detta förklaras lätt däraf, att den rytmiska stafvelsen, på grund af hvilken örat fäller sitt utslag, räcker från och med *ö* till och med *t*. I denna af örat sammanfattade komplex hafva vi sonanten *ö*, det långa *s* och det korta *t*. Den andra stafvelsen -erns (rn eg. ett ljud) är betydligt kortare. *e* är något kortare än *ö* och både rn och s äro korta. När vi uttala *sterns* såsom en stafvelse för sig, är *s* betydligt kortare än i ordet ö*s*terns. Om vi uti stafvelsen *sterns* uttalade det första *s* lika långt som i ö*s*terns, så skulle denna stafvelse icke förefalla som en utan som två. *s* som eger större sonoritet än det följande *t* skulle blifva sonantiskt, och det skulle bilda sig en tydlig bistafvelse (för att icke säga stafvelse) med rytmiskt värde. Detta inträffar icke, när sonoriteten i det långa *s* sluter sig till den mer sonora vokalen *ö*.

Quintilianus har på ett ställe analyserat ordet agrestes. Det består af två korta stafvelser och en lång, säger han, (a, gres, tes), och ändå säger örat, att ordet har tre långa stafvelser. Han förklarar detta därmed, att det finnes korta stafvelser, som äro längre än korta, och långa, som äro längre än långa. Stafvelsen *gres* ger nämligen något (gr) åt *a*, hvarigenom den första blir lång, gres- åter erhåller något (t) af tes, hvarigenom andra stafvelsen blir lång.

Vi se här att stafvelserna, så som de afdelades efter konventionell delning, kunde vara korta, men när de lästes tillsammans i ett ord, så sade örat, att andra längdförhållanden läto sig förnimmas. Allt detta låter lätt förklara sig genom den rytmiska stafvelsen, som räcker från och med sonant till sonant: *agr-est-es*.

Men jag tror att vi här hafva att iakttaga ännu en sak. Stafvelsen *gres*, som till sitt rytmiska värde bestämmes endast af sonant + följande konsonant, uppfattades som kort på grund af es (kort e och kort s). Romarne kunde på grund af sin vana icke uttala en konsonant lång i slutet af ett ord, lika litet som en vanlig svensk kan uttala ett enstafvigt ord för sig, så att vokalen blir kort och den enda följande konsonanten blir kort. Vi säga äll, ämm, änn, romarne åter sade el, em, en (hvilket bevisas däraf att de klagade öfver omöjligheten att få en sådan uppräkning in i vers). Således ensamt för sig var fragmentet *gres* kort med kort *s*. Men i ordet agrestes anser jag att det blef något längre genom någon liten förlängning af s. Detta sker i full öfverensstämmelse med stafvelsebildningslagen, som tillåter att den nästföljande konsonanten förlänges. Men jag tror mig äfven kunna bevisa, att den måste i ringa mån förlängas. Stafvelsen *gres* är i början af en rytm af lika värde som *es*. Om jag nu säger: es amandus amicus, så upptager *es* lika tid som *am* och hälften så lång tid som *and*. Nu upptager också *es* i *gres* ensamt uttaladt hälften så lång tid som stafvelsen *est* i agrestis. Men jag kan icke tro att i ett sammanhängande ord mellanrummet mellan två konsonanter skulle vara lika stort som tiden för en kort vokal, icke heller att förlängningen tillfaller *t* allena. Låt vara att *t* fått en obetydlig förlängning och *a* likaså någon minimal ökning, så måste dock *s* fått minst lika stor lott. Ett annat bevis: solverunt kan i vers blifva soluerunt (fyrstafvigt). Hvad har då händt? Jo *u* har erhållit ökad sonoritet och något ökad längd, så att det svarar mot *ol* i sol. *u* blir stafvelsebildande genom denna förlängning. För att icke längre vara stafvelsebildande förkortas *u* och *l* förlänges, hvilken förlängning icke medför någon stafvelsebildning.

Af det anförda tyckes framgå, att slutkonsonanten i kort slutstafvelse är något kortare än den på kort sonant följande konsonanten i lång stafvelse (åtminstone såvida ej flera än två konsonanter följa).

Nu frågas, huru med längden förhöll sig, om ett sådant ord som genus kom framför ett annat ord, som började med konsonant. I detta fall tyckes man kunna urskilja olika stadier i latinska språkets utveckling. Att slut-*s* framför följande konsonant uttalades mycket kort någon period i den äldre tiden, kan man finna redan däraf, att det kunde försvinna, hvarom inskriptioner och ett direkt yttrande af Cicero bära vittne. Men äfven om det icke rent af försvann, så kunde det vara så kort, att det föga inverkade på stafvelsens kvantitet. Att detta korta uttal icke bibehöll sig, utan redan på Ciceros tid hade vunnit betydligt i längd, det kan man sluta af Ciceros intyg, att sådan konsonantlängd på kort plats då stötte örat på de nyare skalderna, som därför också undveko den. Det är t. o. m. såsom en ursäkt för den äldre tiden, som han anför att *s* på den tiden icke uttalades, hvaraf man kan sluta, att på hans tid intet uttal af *s* var kändt, som i detta fall ej stötte örat. Men om *s* på en tid kunde hafva ett kortare uttal såsom slutljud än inuti ord näst efter sonant och framför annan konsonant, så behöfde detta uttal ej vara enrådande framför annan begynnelsekonsonant. Tvärtom måste man åtminstone under öfvergångstiden vänta att finna mycken vacklan, stundom kvarhållande af det gamla, stundom ansatser till något nytt.

Att denna obestämdhet i uttalet icke inskränkte sig till *s*, utan äfven sträckte sig till andra konsonanter, anser jag vara mycket sannolikt, ehuru den vid dessa ej gick så långt som

till försvinnande. Att slutligen denna obestämdhet räckte handen åt synizesis, en- och två-stafviga ords kortare uttal samt ultimas reducering, bör ej förefalla underligt. Ty i alla dessa fall hade man erhållit en stafvelse, som visserligen icke var kort, men dock kortare än en lång. Om en sådan halflång stafvelse föregicks af en kort, kunde man därför tveka, om dessa stafvelser skulle behandlas som en pyrrick eller iamb. Att man där pyrrick behöfdes, använde stafvelserna så, men där iamb var nödvändig, med en obetydlig förlängning af slutkonsonanten åstadkom ett iambiskt uttal, förefaller temligen naturligt.

Vi hafva hittills sökt framlägga en förklaring af de ifrågavarande »pyrrickerna», hvilken gifver vid handen, att vi här hafva iamber, men reducerade och förkortade iamber, icke verkliga pyrricker, så vida man ser på stafvelsernas förhållande till hvarandra inbördes. Största delen af förekommande fall låter sig ock på detta sätt förklaras. Men det återstår en mängd flerstafviga ord, som ej låta på detta sätt förklara sig: verebamini, magistratibus m. fl. Men om man ser efter, är det mest sådana ord, som annars ej skulle få plats i versen. Sådana ord finnas alltid, olika för olika versarter. Ord som innehålla en kreticus, paeon eller antispast, äro uteslutna från den daktyliska versen, likaså iambiskt ingående ord, som börja med två konsonanter (t. ex. Scamander, sciebam). Från iambisk vers äro antispastiska ord uteslutna, såvida man ej kan anbringa endera korta i en upplöst thesis (⏑ – – – ⏑, – ⏑, – – – ⏑ Quid agitur Epignome Stich. 528), hvilken utväg dock är sällsynt*). Den utväg, som mest användes, är att låta de två första stafvelserna bilda ett semeion, t. ex. potestate, voluptatibus. På samma sätt behandlas äfven bacchiiskt ord i nära anslutning till följande kort stafvelse t. ex. voluptas mea.

Härmed hafva vi angifvit de fall, i hvilka den iambiska förkortningen hittills, så vidt jag vet, blifvit medgifven och på ett eller annat sätt förklarad. Att i många fall accent och ictus härvidlag sammanfalla, följer af sig själft, utan att denna öfverensstämmelse är sökt. I många fall åter faller accenten mellan tvenne ictus. Likaså är den långa reducerade stafvelsen i iamben ofta oaccentuerad, men att uppställa accentlöshet såsom vilkor för denna reduktion är tydligen icke riktigt. Viden behandlas ej annorlunda än víde, vidêr(e) med eliderad ultima ej annorlunda än vídes, volúptas mea ej annorlunda än voluptátibus. Något inflytande af accenten tyckes således ej kunna spåras.

Emellertid synes det, som man skulle nödgas antaga en ännu större utsträckning af den iambiska förkortningen. När den med en viss anledning i uttalet eller det rytmiska tvånget användes så ofta, som af det föregående visar sig möjligt, låg det nära till hands att använda den, där uttalet och det rytmiska tvånget var mindre betydande. Så t. ex. användes icke sällan amphibrachys som trokeisk tribrachys och diiamb som proceleusmaticus. I många fall låter amphibrachys förklara sig lätt ur det föregående, t. ex. nimisque, tibique m. fl., såsom man ock sagt, att förkortningen inträder, äfven om ett enklitiskt ord vidhänges, men underlåtit att påpeka accentens förflyttning, hvarigenom förklaringsgrunden för företeelsen bortfallit. Men icke allenast amphibraches af nämda beskaffenhet förekomma utan äfven sådana som decere, molestus scelestus

*) Ex. ur Stich. är hemtadt från Klotz Altr. metr. s. 260 och kan vara omtvistadt i flera afseenden. Säkrare då Capt. 104 Nulla inventutis spes est:

förekomma. Dessa strida ursprungligen mot den regeln, att den förkortade stafvelsen ej skulle få vara accentuerad. Samma är förhållandet med diiamber sådana som videbitis, avonculus, simillimae. Att »emendera» bort alla sådana torde ej vara rådligt. Här föreligger icke större tvång än möjligen, att skalden måste börja trokeiskt efter en trokeiskt cesur. En medverkande omständighet torde hafva varit, att skalden ville i någon mån undvika den rena diiamben. En bestämd yttring af nödtvång äro däremot en mängd ord, som innehålla en antispast till exempel ferentarius, sedentarii, semisonarii, in tabernaculo.

Genom att sålunda använda de resurser och tillfällen, som det faktiska uttalet erbjöd, och vid nödtvång använda en utväg, som härmed visade likhet, kunde en sådan rytmisk konstnär som Plautus (för att nu hålla oss till den, som vi bäst kunna lära känna) i versen införa nästan hvilket ord som helst. Han behöfde aldrig göra gåtolika omskrifningar för ord, som han ej kunde eller vågade sätta in i versen (som den senare tidens granntyckta skalder t. ex. Martialis, hvilken vid besjungande af årstidernas gudar känner, att rytmen nekar honom att införa namnet på vårens gud, och därför nöjer sig med en gåtolik omskrifning).

De antydningar vi gifvit om uppfattningen af den iambiska förkortningen äro knapphändiga, isynnerhet som vi ej haft utrymme att införa någon större exempelsamling. Men de torde vara tillräckliga för vårt ändamål nämligen för att visa, att accenten härvidlag icke spelat någon roll och att en organisk förklaring torde kunna gifvas för en företeelse, som ytligt betraktad förefaller mekanisk.

Äfven koliamben har framdragits som ett vittnesbörd om det afsiktliga sträfvandet efter öfverensstämmelse mellan accent och ictus. Den sista ictusstafvelsen skall nämligen alltid vara accentuerad:

⏑ — ⏑ — | ⏑ — ⏑ — | ⏑ — ´ —

Jag vill här fatta mig kort. Jag ser bort från den omständigheten, att det verkligen finnes koliamber, som icke hafva näst sista stafvelsen accentuerad t. ex. Quintil. VIII: 3, 28:

tau Gallicum min et sphin et male illi sit.

Jag bortser äfven från det förhållandet, att de accentuister, som med Hermann draga tillbaka accenten vid elision, icke få näst sista stafvelsen accentuerad t. ex. relínquend(um) est, och de, som låta est attrahera accenten, lika litet få accenten på den plats de vilja t. ex. relinquendúmst. Jag medger, att näst sista stafvelsen i koliamben är nästan undantagslöst accentuerad. Här om någonsin borde vi således finna »endräktssträfvan».

Emellertid förhåller det sig så, att näst sista stafvelsen i koliamben icke är ictusstafvelse utan arsis. Det är utmärkande för koliamben, att då första och andra dipodien äro byggda på vanligt sätt med kort inre arsis — ⏑ — ⏑, så är den sista dipodien ⏑ — — — byggd med omvändning af ordningen för den irrationella arsis. Det är detta, som gör den haltande.

Om nu den beständiga accentueringen af näst sista stafvelsen bevisade endräktssträfvan, när stafvelsen ansågs hafva ictus, så bör denna accentuering lika starkt bevisa tvedräktssträfvan, när den ifrågavarande stafvelsen befinnes sakna ictus. Åtminstone bör detta bevis gälla för accentuisterna. Nekas kan ock icke, att den regelbundet upprepade tonhöjningen på penultima måste falla märkbart i öronen och åstadkomma en målande verkan, som kunnat afsiktligt eftersträfvas och vara en anledning till användningen af denna versart för vissa ändamål.

Detta torde vara anledningen, hvarför Babrios användt accentuerad stafvelse på denna

plats. Jag kan således icke i Babrios' komposition spåra någon begynnelse till accentuerande princip, utan blott en sträfvan att tillgodogöra versen verkan af den musikaliska accenten.

Hvad som gäller om koliamben gäller äfven om den haltande trokeiska septenaren.

Slutligen har man trott sig finna, att ictus skulle vara förvisad ifrån tre- eller flerstafviga ords korta ultima eller penultima. Då den latinska accenten är utesluten från dessa stafvelser, så har man ansett detta vara orsaken, hvarför de icke heller fingo träffas af ictus. Härifrån har det icke ansetts för djärft att taga steget ut till formulerande af den allmänna lagen: ictus faller i latinet antingen på en lång stafvelse eller på en kort betonad, efterföljd af en annan kort. Detta skulle särskildt kännetecknа den latinska versbildningen. Ty medan det hos grekerna var likgiltigt, om någondera eller ingendera af de ictusbärande stafvelserna var betonad, så skall det hos romarne redan från början varit lag, att den korta stafvelse, på hvilken ictus föll, tillika skulle vara accentuerad.

För att börja med det sista kunna vi icke nog förvåna oss öfver den lätthet, hvarmed lagar uppdagas, när det gäller accentens öfverensstämmelse med ictus. Man tror sig ha funnit en regel, som gäller en viss art af rytm (den iambisk-trokeiska), och genast är man färdig att upphöja denna till en lag för ictus i allmänhet. Om något måste väl ett sådant förfaringssätt betecknas som ett falskt induktionsslut. En lag för ictus måste väl abstraheras ur hela det föreliggande materialet af vers, äfven ur anapestisk, peonisk, ionisk och pyrrichisk och proceleusmatisk vers, om det finnes sådan. Annars kan man ju aldrig freda sig för den invändningen, att lagen är blott en specialregel, som betingas af ett särskildt slags rytm, men ingen allmän lag för förhållandet mellan rytmens ictus och språkets accent. Den föregifna lagen förlorar också sin giltighet inför den ytligaste blick på den anapestiska rytmen. Ty där gäller från början till slutet af den latinska litteraturen ett ponĕrĕ med de sista korta stafvelserna i thesis såsom fullt legal företeelse, och ett animŭlĕ eller facĭlĭa höra icke hos Plautus till undantag, som kräfva något försvar, jfr Bacch. 641 duplĭcĭbus, Trin. 833 satellĭtĭs, 837 propĭtĭa, Pers. 761 facĭlĭa, Truc. 111 referĭmus, Men. 361 animŭlĕ, Cist. 211 marĭtŭmis. Byggas anapesterna med öfvervägande proceleusmatici, så kan ictus falla nästan huru som helst på de oaccentuerade korta slutstafvelserna t. ex.

moreris asine, moreris asine vapulans (Keil VI, pag. 532).

id agite, peragite celeriter itinera (ibidem).

I anapestisk vers tyckes således ictus på kort obetonad ultima eller penultima vara fullt legal. Om nu också ictus på sådana stafvelser icke skulle förekomma i andra versarter, så är dock detta faktum i den anapestiska versen tillräckligt för att upphäfva den föregifna lagen såsom en lag för ictus eller förhållandet mellan ictus och accent. Det förefaller mig också som om den förmenta lagen skulle hafva sin grund mera i det nu moderna uttalet af latinet än i latinet själft, d. v. s. forntidens uttal af språket. När vi uttala facilia eller animule så göra vi antepenultima något längre än de öfriga stafvelserna. I jämförelse med denna stafvelse blir penultima kortast. Ultima torde komma antepenultima närmast i längd, liksom första stafvelsen kommer penultima närmast i korthet. Facĭlĭa åter såsom ersättning för anapest får i vårt uttal penultima längst och de öfriga blifva sedan kortare i följande ordning: första, ultima, antepenultima. Stafvelsernas längd kommer således här i alldeles motsatt ordning. Det bör då ej förundra, att en sådan användning af ordet i vers förefallit onaturlig, och att man i den nyare tiden älskat att tro en

sådan användning vara lagstridig, i samma mån som man varit angelägen om att finna ett naturligt band mellan prosodi (uttal) och metrik (rytm). Men det är just detta moderna uttal som är oriktigt både i afseende på ordet för sig (facilia) och uti versen (facilia). Ändrar man uttalet, så att stafvelserna blifva lika långa eller rättare lika korta, så återstår ingen onaturlighet. Men att så ändra sitt uttal är ingen lätt sak, och man gör det icke af sig själf, därför att man vet, att alla stafvelserna äro korta i detta ord, icke heller är en erinran om så göra tillräcklig. Därtill äro våra uttalsvanor alldeles för mycket inrotade. Det behöfs experiment för att kunna öfvertygas om att man felar så mycket mot kvantiteten som man verkligen gör, eller ock behöfver man höra ordet af en, som verkligen uttalar det med riktig kvantitet. På hvad sätt man nu kommer därhän, att man uttalar facilia med lika kort kvantitet i alla stafvelserna, så förefaller ordet för öron, som äro vana vid modernt uttal, vara alldeles oaccentueradt eller också svagt accentueradt på alla stafvelser, så att en modern språkforskare, som nödvändigt söker hufvudstafvelsen (den starkaste stafvelsen) i ett ord, står alldeles rådvill om hvar han skall placera sin exspiratoriska accent. Han tycker sig än höra exspirationen på den ena än på den andra stafvelsen, dock icke på den stafvelse, som verkligen är starkast, utan på den som för tillfället får en obetydlig öfvervikt i kvantitet, och någon oskillation inträder naturligtvis ganska lätt. Men med ett sådant uttal, helst inöfvadt från början, så att örat icke äger andra ljudbilder af ordet, märkes ingenting onaturligt, när en af de två sista korta stafvelserna i ett ord kommer under ictus. Visserligen inträder då en minimal förlängning, men denna är ytterst minimal och behöfver ej vara större än den som tillfälligtvis af sig själf kan tillfalla än den ena än den andra stafvelsen. Denna förlängning är ock för det oreflekterade örat omärklig och inträder af sig själf, blott man föreställer sig den anapestiska rytmen eller fortsätter en redan påbörjad sådan rytm.

Men det är ej blott i den anapestiska rytmen som två korta slutstafvelser i ett ord kunna komma under ictus. Äfven den peoniska rytmen uppvisar denna företeelse, t. ex.

Most. 336: Num non vis me obviam hisce ire, anime mi?
Jfr 340: Salve, amicissume mi omnium hominum,
341: Di te ament. Accuba, Callidamates.

Intet annat än skuggrädsla för ictus på de korta slutstafvelserna torde hafva varit orsaken, hvarför man tvekat att i dessa verser se cret. tetr. cat. in syllabam. Likaså Capt. 206 ff.:

Quid a nobis metuit? Scimus nos
Nostrum officium quod est, si solutos sinat.
At fugam fingitis: sentio quam rem agitis.

Äfven här har man af samma farhåga försökt ändring eller andra undanflykter. Apage sis. Poen. 225 har man velat sammanskrifva till ett ord för att undgå »betoningen» apáge, såsom man vanligen oriktigt uttrycker sig. Flera ställen skulle kunna anföras, men då de fordra längre diskussion på grund af de vidlyftiga förtolkningar, för hvilka rytmen varit utsatt, så lemna vi dem och öfvergå till den ioniska rytmen.

Här hafva så väl metriska författare som editorer utan att själfva ana det statuerat ictus på kort penultima af flerstafviga ord. Metrum galliambicum t. ex. beteckna de vanligen så här:

t. ex. Cat. carm. 63, v. 1: Super alta vectus Attis celeri rate maria
73: Iam iam dolet quod egi, iam iamque paenitet.
93: Dea magna, dea Cybebe, dea domina Dindymi.

Men föga hafva de anat, huru de på samma gång erkänna ictus på penultima i nemora, indomita och dylika ord såsom

v. 12: agite ite ad alta, Gallae, Cybeles nemora simul

20: Phrygiam ad domum Cybebes, Phrygia ad nemora deae

33: veluti iuvenca vitans onus indomita iugi

43: trepidante eum recepit dea Pasithea sinu.

Jfr 46 sine quis ubique foret, där ictus af en händelse sammanträffar med accenten i ubíque. Men i följande har penultima icke akut utan gravis: 52 nemòrà pedem, 53 stabùlà forem, 55 patrìà reor, 56 dirigère áciem (jfr 17 nimìo ódio), 58 nemòrà domo, 61 atque etìam ánime, 68 famùlà ferar, 69 sterìlis ero, 79 nemòrà ferat, 80 imperìà cupit, 89 nemòrà fera och 90 famùlà fuit. Detta är ett rätt ansenligt antal (18) i en sång, som blott innehåller 93 vers: nära hvar femte vers visar ictus på kort penultima. Ännu oftare förekommer ictus på kort ultima, t. ex. ratè mária och ponderà sílice. Sådana ex. förekomma till ett antal af 38. Märk! här faller ictus på obetonad kort, åtföljd af betonad kort, icke tvärtom, såsom man velat lagstifta. Samma är förhållandet i ìnítia v. 9, còmítibus 11, sèquímini 19, edèrígera 23, trìpúdiis 26, propèrépidem 34, sonìpédibus 41, rècóluit 45, mìsériter 49, èrífugae 51, làtíbula 54, gumìnásiis 60, òbíerim 62, cùbículum 67, colùmínibus 71, nemòrívagus 72. Att här tala om initialaccent är tydligen nonsens. Blott i 10 ex. skulle den äga tillämpning, hvaremot 6 ex. sådana som nemòrívagus skulle strida däremot. Och för resten, hvadan vet man något om en sådan accent? Den kan icke vara högsta tonen, ty denna är akut, och dess plats känner man. Icke heller kan den gärna vara starkaste tonen, ty den följer af fysiologiska skäl helst den högsta tonen. Denna är för öfrigt betydelselös för rytmen. Återstår då en minimal förlängning. Ja, det är sannt, en sådan inträder gärna i musik på första tonen i en serie korta toner, och troligtvis äger samma förhållande rum i språket. Men denna förlängning är 1:o ytterst minimal och därför nästan omärklig, 2:o en spontan rytmiseringsakt och kan därför icke komma i strid med rytmen utan fogar sig fakultativt efter rytmens fordringar.

Vi upprepa, att hvad som gör nemora motbjudande är ordets moderna uttal i och utom versen. Utom versen förlänger man otillbörligt antepenultima, i versen penultima. Jag vill icke tala om, att man vanligen läser nēmora eller nemmora. Ett sådant uttal är uppenbart oriktigt. Men äfven när man tror sig läsa nemora med kort *e* och *m*, så gör man dock denna stafvelse otillbörligt lång i förhållande till penultima, så länge man i densamma tycker sig höra exspiratorisk accent. Likaså förlänger man i versen penultima otillbörligt, så länge man i densamma tycker sig höra samma accent. Först när uttalet blir så jämnt, att man icke hör någon »tryckaccent», som man säger, först då har man fått bort den otillbörliga förlängningen, men då skall man ock finna, att ordet utan anstöt låter placera sig i versen både såsom: ad nemora deae (20) och såsom: per opaca nemora dux (32).

I den jämna och den peoniska taktarten tyckes således ictus på den korta obetonade penultima vara fullt legal. Ja, en specialform af peonerna (— ⏑ ⏑ ⏑) är just grundad på en

sådan taktmarkering som indómita, Pasíthea, tonsília, lampádibus, i hvilken den latinska accenten just kommer att falla mellan de båda ictus, medan dessa åter falla på obetonade stafvelser. Den ioniska taktarten visar vid ombrytning (anaclasis) och upplösning samma företeelse, t. ex. i det galliambiska metrum.

Nu följer i ordningen att tillse, om företeelsen är alldeles bannlyst från den ojämna eller

iambiska taktarten. Om så skulle vara, så kan det icke bero på accenten eller dess förhållande till ictus, ty i sådant fall borde bannstrålen träffat alla taktarter. Man talar om otillåtligheten af betoningen facíle. Detta är en kvarlefva från Bentley, som menade att accent och ictus vore sak samma. Men det är icke fråga om något sådant som att penultima skulle betonas, d. v. s. få akut eller den högsta tonen i ordet, utan blott att de två sista stafvelserna uttalas på samma tid som en lång stafvelse på samma plats, d. v. s. fylla thesis i en iamb. Något annat förekom icke heller i grekiskan. R. Klotz, Altr. Metr. p. 269, citerar för en motsatt åsikt Dionysius, de comp. verbor. cap. 11, men Dionysius talar ej på detta ställe om den språkliga accentueringen, utan om den musikaliska noteringen, och det är en känd sak, att musiken i afseende på tonernas höjdförhållanden icke behöfver rätta sig efter den språkliga tonhöjden. De som grunda otillåtligheten af den iambiska tribrachys på accentueringen, borde visa, att tribrachys, som får akut på penultima, blir användbar såsom ersättning för iamben (t. ex. utráque), men detta hafva de alldeles glömt. Anledningen till denna glömska torde vara att söka däri, att de uttala utraque och pedeque med samma accentuering som utrium och segete.

Men om man nu icke finner paroxytonerad tribrachys oftare än proparoxytonerad använd som ersättning för en iamb, så kan uppenbarligen icke accenten vara det betydelsefulla momentet, utan man måste söka det i någon specifik egenskap hos den iambiska rytmen eller dess metra. Den från saturniern ärfda metoden att bygga (äfven den inre) arsis irrationell måste hafva funnit tribrachiska ords två första stafvelser i hög grad användbara såsom arsis — där de icke användes såsom thesis. Två korta stafvelser äro nämligen mera elastiska än en lång, och här fanns ingen förlängande latent paus såsom i ordslut, hvarför äfven grekiskan, som icke tålde lång stafvelse i den inre arsis, likväl i komedien fördrog tvänne korta begynnelsestafvelser äfven i den inre arsis. Att i regeln till begynnelsestafvelsen af en tribrachys inskränka en arsis, som annars ofta fylldes af lång stafvelse eller reducerad iamb, skulle onekligen varit mindre konsekvent och i iamben hafva infört en sirlighet och elegans, som föga tilltalade den äldre tidens romare. Om man således icke gärna bildade iamben med facile, men väl med mobile, så låg icke felet i accenten, då ju mobile med lång accentstafvelse och enligt accentuisterna starkare accent skulle varit ännu mera otjänligt, utan bristen låg i första stafvelsens kvantitet, som i facile var så kort, att man hellre, om det var möjligt, tog med äfven nästa stafvelse i arsis och lät slutstafvelsen genom krasis förenas med ett följande est, esse, in, omnes l. d.

Det nämnda förfaringssättet att bygga äfven den inre arsis irrationellt hade, såsom vi ofvan visat, äfven till följd en ökad frekvens af den trokeiska hufvudcesuren. Denna medförde i sin tur en viss förskjutning af de mindre inskärningarne, så att versen i sin helhet fick en mera trokeisk prägel. Detta var naturligen gynnsamt för den trokeiska användningen af facile. Redan i grekiskan var den trokeiska tribrachys vida allmännare än den iambiska, och då vid efterbildning tvänne typer kämpa med hvarandra, utbreder sig alltid den starkare, d. v. s. frekventare typen på den svagares, d. v. s. sällsyntares bekostnad. Det sällsyntare presenterar sig nämligen lätt såsom undantag. Så har det gått inom latinet själft med de i äldre tiden sällsyntare typerna, hvilka i en senare tid allt mer försvunnit. Om utvecklingen stundom visat en motsatt fortgång, så tyder det på förnyadt ösande ur äldre källor (arkaiserande riktning, återgång till grekerna o. d.). Frekvenstypernas verkan var således äfven den egnad att utträngа den iambiska tribrachys till förmån för den trokeiska. Om den förra i en senare tid åter dyker upp med förnyad styrka, så är det att tillskrifva förnyadt ösande ur de grekiska källorna.

Men huru mycket än dessa omständigheter äro egnade att inskränka frekvensen af den iambiska tribrachys eller dylikt ordslut, så äro de dock icke af den beskaffenhet, att de skulle omöjliggöra en dylik tribrachys i iambisk-trokeisk vers. Det borde därför icke förvåna, om man påträffade några exempel därpå i den latinska litteraturen. Tvärtom skulle ett fullständigt uteblifvande förefalla oförklarligt. Tillse vi, hvarest man i grekiskan oftast möter ifrågavarande tribrachys, så torde det åtminstone i den nyare komedien vara uti första dipodien af den trok. septenaren. I latinet skola vi först anföra några obestridda exempel hos Terentianus Maurus.

I den för sin eleganta versifikation berömde grammatikerns arbete de litteris syllabis et metris påträffas följande tribracher:

v. 389 quae *pedibus* aeque ministrant bina et ipsae tempore
618 I *media* cum conlocatur hinc et hinc vocalium
656 et *viola* flos nuncupatur quem Grai vocant *ion*
668 nam *media* post consonantem cum dabitur vocalis I.

Följande verser hafva tribrachiskt ordslut:

645 Ae*olica* gens tunc digammon denique illam scriptitat
648 Ae*olicus* usus *ita* vertit et digammon praeficit
649 Ae*olica* dialectos autem mixta ferme est Italae
866 »Tlep*olemus* Atlas» solemus invenire in versibus
2366 Dem*ophile*, beatus ille qui procul negotiis

Dels jämförelsen med föregående vers dels otillåtligheten af irrationell inre arsis hos Terentianus tvingar att läsa Aeolica v. 649 med de två slutstafvelserna i thesis och tillåter icke att bilda thesis af slutstafvelsen och den följande stafvelsen: Aeolic*a di*alectos. Redan dessa exempel äro tillräckliga för att visa, det företeelsen icke heller i latinet är bannlyst från den iambisk-trokeiska taktarten öfverhufvud. Företeelsen får icke skrifvas på räkningen af någon mindre noggrannhet i bildningen af den 1:a foten eller början af versen. Ty vi hafva sett, att prosodien icke lägger det minsta hinder i vägen för denna mätning, och Terentiani korrekta och eleganta versbildning är höjd öfver allt tvifvel.

Vända vi oss till den äldre tidens scenici, så har man enligt hvad vi ofvan visat icke stora utsikter att finna många exempel. Men vill man hellre återgifva den handskriftliga traditionen än mästra den efter en föga grundad teori om den absoluta otillåtligheten af iambisk tribrachys, så har man dock hos Plautus motstycken till Terentiani *Quae pedibus aeque* uti: Cist. II, 1, 34: Non *edepol* istaec tua dicta nunc in aures recipio, Mil. II, 5, 19: Quid *metuis*? enim ne nosmet, Most. II, 1, 29: Quaeso *edepol* exurge, Most. V, 1, 42: Quid si *igitur* ego arcessam homines? As. V, 2, 23: Ille *opere* foris faciundo, och möjligen Aul. III, 4, 11: Credo(ego) *edepol* illi mercedem. Ett motstycke till *Aeolica gens tunc* är Curc. I, 3, 36: Eb*riola* persolla. Motstycken till *Aeolica dialectos* finnas hos Plautus i stor mängd, men de hafva alla rönt det ödet att ha blifvit fördelade på de olika semeia så, som vi ofvan funnit otillåtligt i fråga om Terentianus. Sådana ställen äro t. ex. Amph. I, 1, 126: Credo edepol equidem dormire, Aul. II, 2, 27: Credo edepol ubi mentionem, II, 2, 38: Certe edepol equidem te civem, Capt. IV, 3, 6: Nam si alia memorem, Ep. I, 2, 15: Quin edepol egomet clamore, Most. II, 1, 46: Quid est igitur? abeamus hinc nos, Men. V, 9, 8: Non edepol ita promeruisti, Mil. II, 2, 38: Nam mulier olitori numquam, (jfr II, 2, 50: Dexterum ita vehementer), III, 1, 25: Obiicere neque te decora, Merc. IV, 3, 107: Certo edepol adulescens ille, V, 2, 60: Dic igitur ubi illast? in nostris, Pseud. I, 3, 108: Non edepol habeo profecto, I, 3, 103: Legirupa, Valide. Pernicies, Poen. I, 2, 80: Curram igitur aliquo ad piscinam, Stich. IV, 1, 67: Namque edepol aliud quidem illi. IV, 1, 69: Vidi edepol hominem haud perdudum, Trin. III, 2, 90: Sin aliter animatus ... Flera ex. skulle kunna anföras, men de anförda må vara nog. För den, som under inga villkor kan tänka sig annan läsning än: Sin alit*er an*imatus betyder mängden ingenting. Jag vill icke heller neka möjligheten af en sådan läsning. Det är ju mycket vanligt att med irrationell längd fylla äfven den inre arsis. Jag kan dock icke frigöra mig från känslan af något otillfredsställande däri, att samma ord skulle läsas absolut olika hos Plautus och Terentianus: Aeolic*a di*alectos hos den förre, men Aeol*ica* dialectos hos den senare. Hos T. är läsningen absolut säker, men hos P. är den motsatta läsningen möjlig. Nekas kan ock icke, att det mer öfverensstämmer med Plauti rytm att finna rationell korthet i den inre arsis, på samma gång den följande yttre arsis har irrationell längd, än att man finner motsatsen. Äfven Plautus har sina förebilder hos grekerna. Att göra invändningar mot den fallande prokeleusmatikus torde icke vara rådligt, då denna ju

för öfrigt förekommer både i anapestisk och iambisk-trokeisk vers. Man återkommer således till cirkeln om otillåtligheten af den iambiska tribrachys, hvilken skulle vara yttersta grunden för otillåtligheten af denna läsning: d. v. s. den är otillåtlig, därför att den är otillåtlig.

Äfven på en annan plats i den trok. septenaren förekommer hos Terentianus iambisk tribrachys, nämligen i början af andra dipodien:

v. 481 AU tamen *capere* videtur saepe productum sonum.

Ett motstycke till denna förekommer hos Naevius i en vers, som återfinnes hos Varro l. l. VII, 53:

Diabathra in pedibus habebat, erat amictus epicroco.

Visserligen är pedibus emendation för pecudibus, men förbättringen är påtaglig och har intet emot sig utom — den iambiska tribrachys.

I näst sista dipodien förekommer samma tribrachys eller tribrachiskt slutande ord:

Stich. 378 Tum Babylonica peristroma (et) tons*ilia* tapetia
Jfr Pseud. 147 nec Alexandrina beluata tons*ilia* tapetia
Men. 842 Ut ego illi[c] oculos exuram lamp*adibus* ardentibus
Most. 1100 Quod agis id agas, quod tu porro vis *serere* negotium
Pers. 552 Haud potui etiam in primo verbo perspi*cere* sapientiam
Pseud. 645 At illic nunc negotiosust, res *agitur* apud iudicem
Men. 211 Aut sincipitamenta porcina aut *aliquid* ad eum modum.

De tre sista exemplen äro underkastade samma vansklighet, som i fråga om Aeolica dialectos påpekades. Aul. 770 har förorsakat metrici åtskilligt hufvudbry, men har inga svårigheter, om man icke hyser öfverdrifven rädsla för tribrachiskt ordslut i en iamb. Meus fuit pater Anti*machus:* ego vocor Lyconides. Märk äfven Most. 169:

Non vestem amatores amant muli*eris* sed vestis fartum.

I den iamb. senaren förekommer äfven ett och annat exempel, såsom Terentianus 2243;

Arist*ophanis* ingens micat sollertia

Poen. V, 2, 13: *Aliqua* fortuna fuerit adiutrix tibi
Men. V, 3, 2: Qui me vi cogunt ut *validus* insaniam

Cas. I, 46: Quom mihi illa dicet: mi an*imule* mi Olympio

Jfr Men. II, 3, 11: (anap.) Animule mi mihi mira videntur

och Most. 336: Num non vis me obviam hisce ire, anime mi?

Härmed jämföre man slutligen de exempel, vi i det föregående funnit uti saturniern facile och subigit, samt följande prof på hyperkatal. chorisk tetrameter hos Marius Plotius (Keil VI, p. 524):

multos Helena viros lepida suo subigit amore pulchro

och: recte Phrygia magnae Cereris adit genua sibi benigna

och: cantas nimium, velas nimium cessas modicum erras hirundo

och: mones Helene vates Phrygie fatis solite veris moveri.

Detta metrum tyckes väsentligen karaktäriseras af iambisk tribrachys och anapest i slutet af de

tre första dipodierna. Det är således så långt ifrån, att den iambiska tribrachys skulle vara förvisad från den iambiska takten öfverhufvud, att den rent af är utmärkande för vissa arter däraf. Detta skulle antiken själf möjligen uttryckt så, att denna ordfot är alldeles likgiltig för den iambiska *rytmen*, men att dess användning betingas af den specifika karaktären i *metra*. För *rytmen* in abstracto äro ordslut och anordningen af långa och korta stafvelser likgiltig, blott arsis och thesis omvexla med vederbörliga tider; men *metra* hafva sin egendomliga karaktär uttryckt i cesurer och en viss bestämd anordning af långa och korta stafvetser. Så t. ex. är det för den jämna eller daktyliska rytmen likgiltigt, om foten fylles så: — — eller så — ⏑ ⏑ eller så ⏑ ⏑ eller så ⏑ ⏑ ⏑ ⏑; ty arsis och thesis blifva i hvarje fall lika. Men ur den heroiska hexametern äro såväl ⏑ ⏑ — — som ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ uteslutna på grund af den egendomliga karaktären i detta metrum. Så är ock ur den hyperkatal. choriska tetrametern den egentliga metriska iamben (⏑ —) utesluten från de tre första dipodiernas senare fot, hvilken såsom rytmisk iamb måste fyllas af den metriska tribrachys eller anapesten.

Men att den iambiska tribrachys icke heller är utesluten från senaren, tyckes framgå af ofvan anförda exempel och bekräftas ytterligare af ett hos Marius Plotius förekommande citat från metrikern Iuba, i hvilket anföras exempel på de vanligaste typerna af iambisk senar. Bland dessa förekommer äfven följande senar (Keil VI, p. 561):

misera marino quae timida in litore

Någon öfverdrift ligger väl i att en senar med två iambiska tribraches skulle höra till de mera vanliga typerna. Meningen torde icke heller så mycket vara att framhålla hvarje typ såsom vanlig, utan fastmer att framhålla de mera karaktäristiskt skilda typer som förekomma; ty icke ens i grekiskan kunna sådana verser anses höra till de vanliga. Däremot är den citerade versen synnerligen väl egnad att gifva bilden af en senar med tydligt utpräglad karaktär. Det ligger något vekt och ömt i denna typ. Så vidt jag kunnat finna, kännetecknas äfven flera Plautinska exempel af sådan karaktär. Det galliambiska metrum, som utgör en blandning af häftiga iamber och veka upplösningar af denna form, ansågs också lämpligt att måla den vilda lidelsen hos en »omanlig» yngling. Den choriska tetrametern utmärker sig för en blandning af käckhet och vekt behag. En liknande karaktär torde man äfven finna, om man närmare betraktar motsvarigheterna inom andra taktarter.

I sammanhang härmed skola vi bemöta en invändning, som kan väntas från en teoretiserande rytmisk åskådning. Om man antager, att lika tidsmoments inträde utmärkas genom en likartad knäppning, så skulle detta vara en enformig eller odifferentierad rytm. Låter man däremot hvart tredje moment erhålla differentiering, hvilket bör kunna ske genom ökning af styrkan, tonen eller längden, så skulle man erhålla $^3/_8$ takt, hvilken borde vara likartad med tribrachys. I ett tribrachiskt ord vore nu accenten denna differentieringsprincip, hvarför ordet med nödvändighet komme att fattas som trokeisk tribrachys. Vid första påseende synes ett sådant resonnement plausibelt, men granskar man det närmare i fogarne, så befinnes det äga föga beviskraft. För att detta abstrakta experiment skulle äga tillämpning på språkliga tribraches, fordrades: 1:o att ljudbildningen i en språkstafvelse vore jämförlig med en knäppning, 2:o att de korta stafvelserna och särskildt deras vokalljud vore absolut lika långa och ej kunde utan förfalskning undergå den minsta oskillation i längd. Äfven om dessa villkor vore uppfyllda i språket, så fordrades ytterligare, 3:o att versen bestode endast af tribrachiska ord och 4:o att dessa uttalades utan latent paus i ordmellanrummet. Blott i detta fall skulle rytmen genom stafvelserna själfva äga så obestämd karaktär, att den kunde bestämmas genom en differentiering i styrka eller lika gärna tonhöjd. Men redan de latenta pauserna vore i antagna fall ett verksammare medel för karaktäriserande af den trokeiska rytmen. Införes åter en verklig iamb i denna serie, då kunna hvarken differentierande accenter eller latenta pauser upprätthålla den trokeiska rytmen. Men då nu stafvelsen icke är att jämföra med en knäppning utan snarare med en genom anstrykning frambragt ton, hvars längd kan utan att störa det språkliga intrycket minimalt variera i afseende på längd, så inses huru vanmäktig tonhöjningen (och ännu mer den

i språket möjliga tonförstärkningen) måste blifva, när det gäller att rubba uppfattningen af en rytm, som är garanterad genom minimal kvantitetsmodifikation. Kommer härtill, att versen äger en eller flera fötter, hvilkas rytm är befäst genom metriska iamber, så är ett tribrachiskt ord motståndslöst hemfallet åt den iambiska rytmen. Att man i allmänhet icke märker detta, beror på det moderna uttalet af tribrachys, hvilket inlägger en omåttlig kvantitetsmodifikation till förmån för den första stafvelsen på den andras bekostnad.

När nu den iambiska tribrachys icke i och för sig är utesluten från någon taktart, så kan man vänta sig, att ett daktyliskt ord såsom ponere äfven skall kunna erhålla ictus på slutstafvelserna. I den jämna taktarten förkommer detta, såsom ofvan påpekats, i anapestisk vers. I daktylisk vers åter kan på grund af dess specifikt metriska bestämdhet denna företeelse icke äga rum. Det torde också jämte uttalet vara vanan vid att se sådana ord i daktylisk vers som gjort, att man funnit något besynnerligt däri, att ictus i anapestisk vers faller på de obetonade slutstafvelserna.

Att hos de äldre scenici sådana daktyler förekomma äfven i den ojämna taktarten och icke saknas i den peoniska, liksom äfven att pyrrickiska och trokeiska ord kunna erhålla ictus på ultima, torde icke behöfva uppvisas. Blott det vilja vi anmärka, att enligt accentuisternas principer borde ictus på ultima af trokeiska och på penultima af daktyliska ord utgöra den svåraste stötestenen, då ju ictus där kommer i strid med accenten på lång stafvelse, i hvilket fall den anses vara starkare än på kort stafvelse. Men att denna accentkollision är vida vanligare än den, som förekommer i tribrachys eller proceleusmaticus, borde redan i och för sig utgöra tillräckligt bevis för, att icke accenten är det betydelsefulla momentet vid dessa företeelser.

Vi hafva nu genomgått de viktigaste företeelser på den latinska metrikens område, hvilka ansetts kunna förklaras genom accenten. Öfverallt hafva vi sett, att dessa förklaringar inveckla sig i motsägelser, och att företeelserna kunna bättre förklaras från andra synpunkter. Vi hafva häri funnit en ytterligare bekräftelse på det resultat, hvartill vi kommo genom en principiell undersökning af accentens och ictus betydelse, och kunna därför vara ännu mera förvissade om, att accenten icke spelar någon roll i den latinska versbildningen. Af denna omständighet hafva vi dock icke rätt att draga den slutsatsen, att accenten icke var »exspiratorisk» eller »dynamisk», om man nämligen menar hvad man säger. Ty äfven om accenten vore förenad med ett energiskt element, så spelar detta i en språklig rytm faktiskt ingen roll. Den röstförstärkning, som skulle kunna spela någon roll, borde skära igenom talet såsom trumslag, men en sådan är organiskt omöjlig, och den som är möjlig, gör antingen ett obehagligt intryck, om den är någorlunda stark, eller förblifver, om den är svag, enligt Weberska lagen obemärkt. Det som verkligen märkes och på grund af täuschung kallas dynamisk accent, är egentligen kvantitetsmodifikationer dels uti stafvelsen i sin helhet dels i vokalens längd, och den obetydligaste modifikation af detta slag spelar större roll än all den röstförstärkning, hvaraf vi under normala förhållanden äro mäktiga.